

EGĀN

5-6

1984

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País

Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación Foral de Guipúzcoa

Patrocinio: Excm. Diputación Foral de Guipúzcoa

SUMARIO

	Pág.
EGAN ALDIZKARIA, 30 URTE EUSKAL LITERATURA- GINTZAN: J. San Martín	5
IGNACIO MARIA ETXAIDE LIZASOAIN (1884-1962).	9
IKUSIAK: Jean Saint-Pierre	11
JON MIRANDE-ren ETSIPEN-GUTUNAK: José M. ^a Sa- trustegi	41
PAUL CEZANNE, BERE LANEZ ETA ERAGINEZ: J. San Martín	65
 OLERKIAK	
CHRISTMAK: Bitoriano Gandiaga	73
HIRU POEMA: Felipe Juaristi	87
AITZINAREN ERROTA: Luis M. Mujika	91
EZKILAK ARI DIRA: Josu Baez	97
ZEZEN LARRUA (Jarraipena): (S. Spriu-ren La pell de brau Otsalarrek euskaratua)	99
 KONTU KONTARI	
PRINTZIPEEK NEGAR EGITEN DUTENEAN: Pako Aristi	105
IZUTUARENA: J. Egigurentarra	111
MAITASUN EZAREN ONDORIOAK (Ez dirudi gaurkoa, baina hala da): Josu Baez	115
PAMILLA BEARTSU BATEN EZIN BIZIA: J. M. Etxa- buru «Kamianazpi»	125
 ADABAKIAK: J. S. M.	
Zeharkakorik nahi ez duten tokia	143
Unamunoren damua	144
Historiatzat kondaira	145
Berriz ere Giputzez	146
Ezina eskaintzen	146
Hoberenen hautaketaz	147
Ustea, maiz ustel	149
 LIBURUAK: J. S. M.	
JEAN ETCHEPARE MIRIKUAREN (1877-1935) IDAZLANAK	153
FEDERIKO KRUTWIG SAGREDO	155
R. M. ^a DE AZKUE	161
REDUCCIONS, revista de poesia	162
 ANTZERKIA	
MUGARI TIRO (Lehen gertaldia): P. Larzabal	167

EGAN

EGAN

SANZ-ENEA UDAL LIBURUTEGIA

1018551

891.69 EGA

1984 5-6

M

SUMARIO

EGAN ALDIZKARIA, BI URTE EUSKAL LITERATURA GONIZAN: J. San Martín	5
IGNACIO MARIA ETNAIDE LIZASOAIN 1904-1962 KUSIAK: Jean Saint-Pierre	11
KIN MIRANDEZEN ETSIPEN-OLITIVAK José M. Pe- ñategi	20
PALE CEZANNE, BESE LANTZ ETA ERAGINDA J. San Martín	25

BERRIAK

LESTINAK: Bionnet Galdago	29
BERU POEMA: Ferde Amate	27
BITZINAREN ERROTA: Luis M. Mujika	31
EZELAK ANI DIRA: José Baso	37
EGAN LARRUA Larrizaga: (9. Sektoreen La pui- de bras Otsolamait mugarriak)	40

BERRIKONTAN

BERNIZIPEK NEGAR SOREN Arañi	45
ERLAKHENA: J. Epigonieta	51
MAYASUN EZAREN ONDUTZAK (de J. San Martín) José Luis de la Cruz	55
EMILIA SCARLUSI BATEAN EZIN BIZIA: J. San Martín José - Kharifakti	60

ARRAZAK: J. S. M.

Zabarkor's ahi ez dutez toris	103
Ugaitzoren daria	104
Hoztebat indarra	105
Barra eta Diputazio	106
Ezta sakelak	107
Hidrot	108
Ilota	109

LIBURUAK

Comité de Redacción:

ANGEL LERTXUNDI
LUIS MICHELENA
JUAN SAN MARTIN
ARANTXA URRETAVIZCAYA

EGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección: Luis Michelena y Juan San Martín

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación Foral de Gulpúzcoa - SAN SEBASTIAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección: Luis Michelena y Juan San Martín

Residencia: Vitoria, 10
Pasaje de la Diputación, 10
San Sebastián

ISSN 0422-7328. Título Clave: EGAN

Depósito Legal: S S. 289 - 1958

EGAN ALDIZKARIA, 30 URTE EUSKAL

LITERATURAGINTZAN

J. San Martín

Egan literatur aldizkaria 1948. urtean sortu zen Real Sociedad Vascongada-ko Boletinaren literaturazko eraskin bezala eta elebiduna bere izatez. Baina, gure historian inoiz gerta ez dena gertatu zen, zazpi urteren buruan euskara hutsezko aldizkari bihurtzea. Julio Urkixo Euskal Filologia Mintegia sortu zuen Gipuzkoako Diputazioak eta bere babespean hartu zuen idazkuntzaren zuzendaritza. 1954. urtea zen eta ordutik, hara hemen, bere gora-behera guziekin, hogetahamar urteren buruan nola etorri den iraunaraziz. Horregatik, hau ere, beste gertakari bat da, zeren euskarazko aldizkari batek ere ez bai du inoiz iraun horrenbeste urteren buruan literatura gaiari loturik.

Gaur, Euskal Literaturaren historiarako arretaz begiratu beharra dugu gerraosteko ekintzen ekarrian. Ez bai da izan txantxetakoa bedonek markatu digun bidea eta bildu duen materiala: antzerki, olerki, ipui eta kontaera, saiakera, hitzaldi, kritika eta abar, gerraosteko idazleen belaunaldietatik luararik ospetsuenak parte hartuz.

Duela hogetahamar urte, Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País eta Seminario de Filología Vasca «Julio de

Urquijo» bi erakundeak jabetzean hiru pertsonaren esku utzi zen bere zuzendaritza: A. Arrue, A. Irigaray eta L. Mitxelena, eta «Asmo berri» zeritzan atariko batekin adierazi zuten beren helburua zer zen (ikus *Egan*, 1954. urteko 2-4 zenbakian). Egitura berezia eman zitzaion gaiak sailkatuz eta bakoitzari ardurak banatuz.

Gure egunotan, hiru zuzendari haietatik bat bakarrik bi-zi dugu eta sailketa hartatik aurkitzen ditugun hutsunerik nabarmenenak Jan-edanak, Naasmaas eta beste kritika era berezi batzuen aurkitzen dugu, hara nola Mitxelena hain lanpetua ibiltzeagatik literatura eta zinema kritika zehatz eta jakitunak adibidez. Baina, urteak aurrera, gazte berriak ere badatoz egungo kezkak ekarriz haize berriekin gure hizkuntza zaharraren literaturgintza freskatzera.

Egungo egitura honela doa: lehen orrietan pertsonaien oroitzapenak eta horien agiriak, saiaerak edo zenbait estudio mota literaturarekin zer ikusia dutenak; bigarren saila olerkiena; hirugarrena «Kontu-kontari» ipui, kondaira edo narrazio laburrak; laugarrena «Adabakiak» argibidez edo kritika laburrez; bosgarrena «Liburuak», euskaraz argitaratzen diren zenbait libururen edukina adiaraziz edo aburuak agertuz; eta, seigarrena, antzerkiaren saila, zenbaki bakoitzean antzerkiren bat argitaratuz.

Sorreratik, aldizkariaren asmoa urtean sei ale ateratze-koa izan zen, baina azkenaldian urteko ale bakarra argitaratu da eta inoiz bi urteko alea ere bai. Horiek ale sendo xamarrak izan badira ere, ez dugu nahi jokabide hortatik jarraitzerik, zeren aldizkari batek bere idazle laguntzaileen artean eta irakurlegoan beharrezko dinamika bati eusteko maiztasuna nahi ta nahiezkoa du. Horregatik, aurtendik urtean hiru ale atera nahi ditugu, baldin Diputazioak hortarako laguntza ematen jarraitzen badigu. Geroan gerokoak esango du.

Egan-ek izan duen alde ona, literatura gaiak soil-soilik erabiltzearena izan da, tartean bestelako ekintzak nahastu gabe, horregatik, ezta euskararen aldeko proselitismorik ere ez du egin; euskarazko literaturagintza eta kitto. Ekintzan,

euskararen erabilera erakutsi du. Kritikak ere maiz erabili dira bertan, baina horiek ere literaturari buruzkoak eta ez inoiz pentsaera filosofikoen kontzeptuetan. Eta, aurrerantzean ere hortik jarraitu nahi du.

Euskal idazleok badakigu elebidun errealitatea erakusten digun gizarte batean bizi garela, baina oso argi eduki behar duguna da besteekingo harremanetarako erdera erabili ahal badugu ere, gure pentsamenezko gogoetak euskara beharrezkoa dugula. Hau da, gogoetazko ideak erabiltzeko gure hizkuntza behar dugula, gizonarentzat hizkuntza denez pentsamen eta gogoetan sorkunde iturrien tresna. Eta, gure herriak hizkuntza baldin badu bere nortasunik nabarmenena, hizkuntzaren kultur edukina literatura da.

Bukatzeko, esan dezadan, denborarekin gizonak joan eta gizonak etorri bizitzak berekin dakarren legea dela. *Egan*-i bultzada handia eman zioten hiru gizonetatik gazteena eta aldizkarian lanik gehien egin duena dugula oraindik bere buru, berak hartu nau zuzendaritzan lankide. Baina, nere indarrok bereak baino ahulagoak direnez, oraindik sortu berria den Euskal Idazleen Elkarteari egin diogu pare bat langutzairenen eskaria eta hara hor Arantxa Urretavizcaya eta Anjel Lertxundi idazkuntzarako lagun sartuak, mamiz ez ezik behar bada azalez ere berrikuntzeri sarrera emateko.

tado de Sintaxis del idioma Euskaro (1912); *El verbo vascongado* (1923); *Sobre el origen y parentesco del pueblo Euskaro y su idioma* (1935); *Desarrollo de las conjugaciones Euskaras Perifrásticas y Sintéticas, respetuosas y familiares* (1943). Horiez gainera euskaraz argitaratu zuen telefonoaren historiiaz eta teknikazko liburu bat: *Telefonoaren sortze eta aurrerapena* (1929) zeritzana.

Bai euskaraz eta bai gazteleraz, euskal gaiei buruz beste honako aldizkarietan kolaboratu zuen: *Euskal Esnalea*, *Euskera* eta *Boletín de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País*-en.

Gerraondoan euskara eta euskal kultura suspertze lanegatik asko zor diogu I. M. Etxaide zenari. Besteak beste, Urkixo Filologi Mintegia sortzez eta bedonen babespean *Egan* hartuaz euskara hutsean biziartzeko laguntzaz. Euskaltzaindiaren *Euskera* agerkaria bigarren aldian lanean hasteko ere bera buru zela lortu zuen Nazario Oleaga idazkari zenaren laguntzaz. Bide idekitze harek ibilia ekarri zuen eta *Egan*-goek ondo dakigu ibiliaz burutzen direla kultur ekintzak. Horregatik ohoretu nahi dugu Ignacio Maria Etxaide zenaren izena bere jaiotzaren mendeurrenez.

IKUSIAK

*(Jean Saint-Pierre-ren izkribuak, 1919 an
ekainetik irailera bitartean eginak. ES-
KUALDUNA Baionako astekarían.)*

I

«To! Aspaldikoa! Oraino bizi?

—Nehork ez hil nahi, gaixoa. Zer da gero?

—Eta errazu, errazu... Zer ihizia haatik, zu, estakuru bat ederra emanik gelditu baitzinen Eskualdunari berriak igortzetik, «bidean zinabiltzala, eta bide luzean! Denborak ditu, ...ou! Gerlak eta oro finitu ziren geroztik, eta zu... beti delako bide luze hartan»?

—Utazu bada jendea hatsaren gainean jartzera! Egia erran, banuke gogoa, Eskualduna entzunik jauntzi berrian sartzekoa dugula, haintto bat handiturik, banuke gogoa sail ttipi bati lotzeko. Bainan zertaz apainduko dut, baratxuri ala tipula?

—Emazu Alemana! Badakizu hango berri. Emazu bada zer ikusi duzun han gaindi».

Baietz erran, eta egun haste. Hitzemanak ez baitu erre-mediatorik, atzemana niz zangotik.

IGNACIO MARIA ETXAIDE LIZASOAIN

(1884 - 1962)

Azaroaren 30ean, Gipuzkoako Foru Diputazioaren areto nagusian, Ignacio Maria Etxaide zenaren sortze mendeurrena ospatu zuen Euskaltzaindiak. Euskaltzainburua, I. M. Etxaide zenaren Yon eta Ana Mari seme-alabak eta Xabier Aizarna Batzar Nagusietako lehendakaria mintzatu ziren Etxaide zahar-raren izatez eta lanez. Guk ere, bere oroitzapenez, zenbait lerro eskaini nahi ditugu, Urkixo Mintegiaren sortzetik hil zen arte zuzendari izan zenez.

Haren bizitza eta lanez bere garaian zerbait publikatu bazen ere (ikus, 1962ko *Egan* aldizkari honen 169-172. orrialdeak), jaiotzaren mendeurrena betetzeaz bere oroitzapena berrieztea legezkoa iduritzen zaigu.

Ignacio Maria Etxaide Lizasoain zena Donostian jaio zen 1884ko abenduaren batean. eta Donostian bertan hil 1962ko azaroaren 14an. Industri inginiaria, Gipuzkoako telefono-sarearen zuzendari, Urkixo Filologi Mintegiaren buru eta Euskaltzainburu 1952.etik 1962ra bitartean.

Anitz obraren egile genuen bai euskaraz eta bai erdaraz. Telefonikaren teknikaz eta euskarari buruz gehienak; bere ideetako integrismoari buruz ere idatzi zuen.

Hona hemen erdarazko bere lanik nagusienak: *Subfijación, Prefijación y Composición en el idioma Euskaro* (1911); *Tra-*

Badakizue grenadieraren kantua?

Grenadier ibilia,

Hanitz ikusia

Eta guti ikasia?

Ni beldur holako zerbeit lotzen nizela.

* * *

Beraz nere gerlarien azken berriak igorri nintuen treintian ginoazilarik burrunban, Parisen gaindi, Montdidier hiriari buruz.

Bazterrak ilun; oro harrituak, ezin sinetzizko berriak baitzabiltzan.

Alimaleko kanoi bat hasia zen Parisera buruz, ehun eta zonbeit kilometretarik. Anglesek amor emana holetan: ... Anglesen eta Frantsesen junta kraskaturik, zilo hartan barna Alemana heldu hats gaitzean, itsasoa iduri.

Egia zen.

Treinetik jautsi, igan beribil handien barnera, jautsi, egun erditan buruz buru egin Alemanekin, lotu guduari, bide puska bat irabazi, eta tiro bat zangoan sakatu zerautan Aleman demonio batek.

Hanbertzenarekin bidea zerratua nuen alde guzietarik nere gibelesko lagunetara buruz.

Begi kolpe batez ikusi nuen ateka hitsean nindagoela sarturik, kara beltzeko gizonekin bainuen nere egitekoa; hobe nuela naski hila egitea, sekulakoa bil ez nezan nuenaren gainera.

* * *

Etzen halakorik: bazuten alabainan nitaz bertze lanik eta sabeleko minik: zakurrari baino gehiagoko ohorerik ez nuen bildu. Hala hobe nuen.

Galdatu zerautan, bizkitartean batek denboraren buruan ea kanoiak hel-araziak zituzten Frantsesek: nik ezetz, etzela kanoi ez bertze debru fitsik...

Ordu berean hasi zen kanoi ttipi bat, gero bertze bat, erdiz erdi gu ginauden landaren gainera: tokia hustu nuen herrestan, Montdidier han berean bainuen, harat buruz. Oren erdi baten bidearen egiten lau oren emanik, sartu nintzan azkenean soto baten barnera.

Etzen goizegi. Hiriaren xehatzeari lotuak ziren Frantsesak, peza handiekin. Karrika hegal osoak lurrera zoazin, herrautsiak.

Etsaiez betea zen delako sotoa. Gaitzeko erasietan ari ziren, zoin gehiagoka, iduri jauzian elgarri lotzekotan zaudela. Ez nakien oraino halakoa zutela beren artean mintzatzeko ara, urdeak bezalako kurrinka samin bat.

* * *

Zer zuten bada solasa? Bi hitz entzuten nituen maizenik: *Kapitalist* eta *kaput*. Lehenbizikoak erran nahi du sosduna; bigarrenak erran nahi du hila, funditua, lehertua, xehatua, herrautsia, galdua eta holako. Sosdunen lehertzeaz ari ziren.

Nitaz etzuten axolarik. Ez behatze bat, ez ele bat. Beharrik banuen lotura bat, bainan lohiz emokatua nuen.

Betbetan itzultzen da bat niri buruz, eta bertzelako garbitasunik galdatu gabe erraten daut samin samina: «Kapitalist?» ea sosdun handi hetarik nintzen.

Aleman hizkuntza hura puska bat marraskatzen bainuen, ihardetsi nioen zalu zalua irri batekin: «Ni kapitalist?»

Baduka burutik? Hi bezala kapitalist, ene lanarekin!»

Bere lagunei oihu eginik, oro bildu zituen nere ganat, ez nintzela kapitalist, *kamerade* nintzela. Esku emanik, solasean hasi ginen, kanoien azantz izigarriaren artetik.

Ageri zen norat eroria nintzan. Oro elgar iduriak ziren, edo bederen barnez soldado on zirenak, bertzen beldurrez ixilik zauden. Etzen aitzindarien beldurrik, ez baitzen.

* * *

Heien gogoan arras barna sartu nintzan, baizik eta «kapitalistak» zirela gerla hontaz hobendun, bainan etzutela oraino Alemanek aski odol erakutsi heieri jazartzeko; gu Franzian biziki gehiago ginela bazterren nahasteko eta harrotzeko.

Hortan ihardetsi zuten ez nakiela haien berri: nik uste baino barnagodanik lotuak zirela lan horri... ikusiko nuela...

Orduan galdegin nuen ea bazuten oihalik, edatekorik eta jatekorik. Baietz. Lotura berritu nuen nihaurek.

Edatera ukan nuen *cognac* zafla bat ederra, han berean hatzemanan baitzuten; ogi eta haragi anglesa; paxtiza puska bat, Alemania barnetik ukana soldado batek eta gero, nerekin ereman nezan bideko, Bordeleko botoila bat, han hatzemanan hura ere.

Toki onerat eroria nintzan. Gaua han iragan nuen, ez baitzen ateratzerik kanoi suarekin. Gau hartan jakin nuen gure soldadoek lehertu zituztela Alemanak han berean.

Ene sotoko gizonetarik batek erran zerautan gibelerat ari zirela, bainan futitzen zela, guk irabaz ala heiek.

* * *

Pazko goiza zen. Bihotza pizturik ateratu nintzan soto ha-
ren barnetik; harjoa zela jadanik atzeman nuen soldado
Alemana.

Ahurtara bat gizon baizik ez nuen ikusi: oro nerekin zi-
ren gerlaren trenkatzeko bazterrak nahasiz.

Gudian ikusiak gudari hautak: zer ere baizuten gogoan
eta bihotzean, bazakiten guduko lanaren berri: hortan itzal
guti alemanak. Bainan ez dut egundaino ahanzi, Alemaniako
egun dorpeetan, soto hartako solas aldia. Nere lagunekin zon-
bat aldiz ez dut aipatu alde hortarik ginuen esperantza?

II

...Behingo aseak eginak nintuen.

Balinbada nehor nitaz jelistu denik, erran dutalakotz atzeman nuela bihotzaren piztekoa Alemanen eskutik, lehen solas aldi hartan, halakoek ez dakite norat abiatu nintzen. Ez nakien nik ere.

Dena den, handik higitu behar zen.

Goiz hartan kanoiak ixilduxeak baitziren, karrika gainera sudurra eman nuen, behar nuela nolapeit deliberatu.

Desmasia gaitzak bazter guzietan: zaldi hil, karrosa xehakatu, odol istil, etxe herrautsien artean: kristorik ez ageri.

Betbetan, iduri harri meta baten barnetik ateratzen zela, Aleman batekin egiten dut buruz buru: adin bateko gizon bat, ile ta bizar gorrasta, sagarroiaren biloak bezen zail, mozkorrarekin doidoia xutik zagoena, otarre bat galtzarrean, oilasko urkatuz mukurru betea, sakela guzietarik ageri boitoila lepoluze batzu: ikusteak berak eman zerautan gogora ez ote nuen nere matoarekin perekatuko, okaztagarria baitzen, eta gu biak han bakarrik bekoz beko.

Hura irriz, begi zuri batzuekin: Malur, guerre!

—Hiretzat ez segurik, Ez ahal duk egun guziez etxean holako pestarik egin! Errak, eta... ez dea medikurik hemen kolpatuentzat?

—Haratago, soto baten barnean.

Bazakien, demuntreak, sotoen berri!

* * *

Erran bezala, kurutze gorriko bandera ttipi bat ikusi nuen bide sahetsean. Han sartu eta jarri. Alimaleko saki batzuen lotzen ari ziren barne hartan, gure kanoiek eginak gau hartan. Bazen ausarki lana; tokia xuhur, orok ni poxolu.

Artetan beribil bat agertzearekin, hartan ezartzen zituzten, krik krak, zalu zalua, eta bazoan firrindan.

Ene aldia sekulan ez heldu. Ez loturarik, ez juaiterik, ez hitzik hantxet zakurraren kondu.

Azkenean, ikusirik bakarrik gelditzen nintzela, igan nintzen azken kolpatuarekin beribilean sartzeko.

Baitzen toki bat hutsa gidariaren aldean hantxet jartzen niz eta bagoazi.

Abiatu gireneko, geldi-arazten gitu aintzindari batek: «Emak Frantses hori lurrerat, petrola untzi bat ereman behar baituk! —Zer! hemen utz? Zangoa «Kaput» du —Nahi badu bai! Kentzak hortik ferafutro!

Ikusirik kurrinka samintzen ari zitzaiola gizonari, petrola untzia begistatu nuen. Sar zitaken nerekin batean, zangoen artean kokaturik. Erran nioten bazela bien tokia. Onartu zuten, juramentu bat edo bertze goiti beheiti.

* * *

Handik laster utzi nintuzten baraka tzar batean. Bazen kolpatuz elementia bazter guzietan, oro kasik Alemanak. Ga-

ragar salda tzar batekin bazkaldurik, etzanik eman ginuen eguna. Bertzelako artarik etzen.

Ilunean karro tzar batzu jinik, higitzeko on ziren guziak heien barnean sakatu zituzten. Zer nahi ikusi ginuen, bideak eta oro gaixtoak baitziren, eta gero uria bizkar hezurreen. Han entzun nintuen Alemanez juramentu mota guzietarik.

Bi orenen buruan, belazko barne handi batean sartzen gira. Han ere zoko guziak kolpatuz emokatuak. Gure bustiaren gainean etzan hala, zerri pazkaki zerbeit jastaturik. Sukarra nausitu zitzaukun gehieneri. Burutziarik ezin eginez, oren laurden guziez oihu egiten zuen medikuak: «Oinez ibiltzeko on diren guziak abia ditezela!».

Ene aldeko gehientsuak joan ziren oinez biharamunean. Herrestan egon nintzen, lotura bat nahi nuelakotz, garbiki egina. Eguna iragan zen hala hala. Huts arau zokoak betetzen. Beti oihu bera: «Oinez abia!» Etzen alabainan deusen manerarik han berean.

Gauaz Anglesek harrotu gintuzten izigarriki beren aireplanekin. Zonbeit gizon izan ziren xehakatuak. Gogoari eman nuen tokia hustu behar nuela goizean goiz, zer nahi gosta.

Bi makila atzemanik, gaina trozatu nioten mokanesarekin, kaltzar makila idorregiak baitziren.

Goiz osoa hala eman nuen hatsa galdu artio errebide handian barna, ustez eta zerbeit parada atzemanen nuela. Bertze asko gisa berean bazoazin. Azkenean, ororen gibeletik gelditu nintzen, zango batekin ezin jarraikiz. Eguerdi irian Roye-ko herrian sartzen naiz. Alemanez betea zen.

Jaten ari ziren. Ukan nuen, soldadoek emanik, garagar salda xorta bat.

Beribil handi batek hartu nintuen handik Nesle-ko hiriraino, eta gero han utzi karrikaren erdian.

Bertze batean sarturik, Ham-eko inguruetaraino heldu ginen. Errebide bazterrean utzi nintuen, bide kurutze batean.

Entzunik bazela burdin bidea handik hurbil, harat jo nuen emeki emeki. Laugarren eguna zen herrestan ginabiltzala.

—Uste duzu?

—Bai jaunak, uste da * * *

Etsaiaren urratsak erraiten baitzuten Frantzian ixkilima bezen xuxen zoazila beti, azken pondurainoko egitekoak zoin bere tenor eta tokietan ateratzen zirela beti, bertzerik ikusi nuen egun luze hetan.

Hasteko zaldiz eta karrosaz beheiti ari ziren. Lanak zituzten ezin jarraik-araziz behar zituztenak.

Bertzalde, uste baino gehiago gizon galdu baitzuten, burutziazik ezin zuten kolpatuen artatzeari. Borondate hoberenarekin, ezinbertze gorria zuten.

III

...Iluntzean, trein bat gibelera baitzohan, iparrera buruz, ikatzez husturik, hartan sartu ginen, Angles moltzo bat, Aleman kolpatu batzuekin nahasteka, bizpalau Frantses berex.

Ikatz herrautsean etzanik eta tripa arinik eman ginuen hartan gaua, eta biharamuneko goiza.

Azkenean Maubeuge-ko hirian gelditu zen. Jautsi ginen eta bide sahetsean jarri, sudurra zimur, harri meta batzuen gainean.

Oren bat, bi oren, nehorako manurik ez. Bi aintzindari gazte heldu zaizkit. Gerrena bezen xut eta tinki josiak, urrezko lunetak soinean, frantses hiztegi bat eskuetan, lotzen zaizkit solasean ikarragarriko erdara latz truketsu batean: Oraikoan haatik Parise kaput! Bagoazi Pariseraino!

—Ez jaunak, ez. Ez oraikoan, ez gero!

—Zertako ez bada?

—Hartako!

—Errazu bada zertako.

—Zer! ez duzue ikusten zuen armadaren oldarra ez da goela Pariserara buruz, bainan bai itsasoari buruz Frantsesen

eta Anglesen junta trenkaturik? Ederki hasirik, ja leher egina du xede horrek.

—Uste duzu?

—Bai jaunak, uste eta segur. Aski goiz ernatu da Frantsesa. Zuek egin zilo hartan ez duzue bertzerik atzemanen. Bide hortako azken urratsak eginak dituzue.

* * *

Elgarri behako bat eman zuten, etzuketela hortan gehiagokorik atera.

Bertze solas bati lotu ziren.

—Zertako deitzen gituzte *Boches*?

—Ez dakit. Nehork ez daki Frantzia guzian. Orok hala deitzen, bainan ez jakin zertako.

—Badakizu.

—Ezetz!

—Erraguzu. Ezagun da badakizula.

—Orizue, lehenago erraiten ginuen *Prussiens* eta bertze izen asko. Orai ez dugu egiten berexkunderik Alemanen artean. Oro izen beraz deitzen ditugu, *Boches*, oro zaku berean. Hori bai, badakit. Bertzerik ez niri galda, ez baitakit».

* * *

Juan ziren. Anartean, haur ttipi batzuek ikusirik baginela han bizpalau Frantses, lasterka airian barna abiatu ziren berrriaren hedatzeko.

Ez nuen sekulan erranen halako jendeketa behar zela bildu mukuzu heien erranera. Haurrez eta jende larriz berehala zer

nahi metatu zen, hanbertzetaraino nun soldadoak izan baitzi-
ren manatuak heien urruntzeko gure aldetik.

Itzulian heldu zitzaizkigun berriz oro: zaukaten, ebaska be-
deren hel-arazi behar zaukutela, Alemanen ixilik, mokanes bat
bederen edo sukre mokor bat.

Entzun dut geroztik ele frango alde hartako jendeaz.

Egun hartako oroitzapena daukat nik gogo bihotzetan bar-
na sarturik: egun hartakoa eta gero handik ateratzeko egu-
nekoa. Niri bezala nere laguneri nigarra jauztu zitzaioten be-
gietara, ikusirik beren ezinbertzen erdian beren buruak
ahantzirik zoin gehiagoka nola lotu ziren gure sustengatzeari.

Ezagun zen Alemanak lau urtez etzuela bertzerik egin bere
tzarkeriez. Frantziaren amodioa finkatze baizik.

* * *

Eskola batean ezarri gintuzten azkenean. Elizak eta oro
kolpatuz beteak ziren. Han sartzean harritu nintzen ikustea-
rekin gizon moltzo bat, hezur eta larru eginak, gorputza piru
bilakatua, begi handi batzuekin, herioa jada aztaparrez lotua.
Italianoak ziren.

Galdatu nioten zerk zituen halakotuak. Goseak zituen xa-
hutuak bi hilabetez, Alemania barnean. Beren lagunetarik
metaka bazituzten galduak, hotza eta gosea biak betan jasa-
nik. Hek hunat igorriak, toki eztixago batera, hats-bizi.

Gogoeta beltzak nerabiltzalarik nere geroaz, barne batean
sar-arazten nute. Taulazko oheak lerro lerro, inguru guzian,
birazka josiak bat gainean, bertzea behean. Ohe bakoitzean
bi kolpatu.

Frantses batekin eman nintuzten. Hain xuxen etzen bi
Frantses baizik. Bertze guziak Angles eta Italiano.

* * *

Hango garbitasunaren egiteko, bi Italiano, alferrak eta jale handiak, oihuz karrasian gau eta egun bazterrak airean zauzkatena.

Medikuak onak ziren: beren lana egiten zuten bere tenorean xuxen, ixil eta zalu. Bainan oihalik ez loturen egiteko. Oro paperez.

Jatekoa xuhur. Dena ere tzarra. Hango hoberena, garagar poxi bat.

Bi frantsesak janez hobekixago ginen. Baitzen han aleman zahar bat, zerbeit esku gain zuena ospitaleko zeretan, harrek zuen bere gain hartua gu bien artatzea. Berak bere eskuz emaiten zeraukun jatekoa. Bertze guzieri Italianoek.

Ez dakit zer zuen golkoan, bainan goiz batez sekulako juramentuak egin zituen Italiano bati, jaterat eman zaukulkotz harren manurik gabe.

Geroxago ere ikusi behar nuen Aleman bat baino gehiago Frantsesen alderat ekarriago: Angles ala Italiano idorki zera-biltzkaten denboran, Frantsesak uzten hein bat hatsaren harzterat.

Bizkitartean zikinak janak ginen. Ez atorra bat aldatzeko, ez ur xorta bat garbitzeko. Ehun aldiz galdaturik, hamabortzgarren egunean ur xorta bat bildu nuen, eskuen ikuzteko. Gudu tokiko lohi guzia nerekin nuen oraino soineko guzietan.

Gauaz etzen lo egiterik, Italianoak zinkurinaz eta kurrinkaz ez baiziren ixiltzen.

Eguna buru emaiten ginuen soineko azinden kondatzen. Etzen han ahalgerik ez bertzerik: artaldez ere aberats ginen.

IV

Sakiak hein batean gogortzearekin, tokia hustu behar zen iparrera buruz.

Atseginekin ikusi nuen nere aldia jiten gaizkiago gintazke-lakorik ez baitzaukun gogoan sartzen ere.

Beljikan, Namur-eko hirian gelditurik zalditegi batean ezarri gintuzten. Bazen han gerlako zaldi hetarik andana gaitza, dena zakar eta plapu, kankail hutsak, doidoia xutik zaudenak.

Auzo pollitekin jarriak ginen. Oheko matelaza, egur azal hezez egina, gogorraren gainerat sapa bat emaiten baitzuen gorputzari leher egitekoa. Lehen bai lehen sendotzeko jokia atzeman ginen.

Han egon behar zangoen gainean bermatu artio, beterraba saldian goxo goxo.

* * *

Namur-eko jendeak egin zuen gure fagoretan ahal zuen guzia. Jaun andere batzu ikusten izanik, igorri zaukuten arroltze bana, ogi xuri eta sukre poxi batekin. Berek ezin bertze gorria zutela baginakien. Arroltzea pesta zen toki hartan.

Gure hango josteta guzia, leihotik karrikaren harat huna. Inguruetako haurrak biltzen ziren guregana oihuz: «*Vive la France, à bas Guillaume!*»!

* * *

Namur-etik azkenean Alemaniako bidean zinez sartu ginen maiatzaren erditsutan.

Handik harat toki ederretan gaindi ginoazin, *Meuse* delako uraren hegiz, *Liège*-ko hiri handian barna, Alemaniako mugetaraino.

Bazterrak gero-ta ordokiago: pazkaleku gizen, xara, etxeak ere noiztenka berex, nasai eta garbi. Huna nun itzalpeak emendatzen diren, eta jauregiak agertzen toki fresko xoragarri batzuetan gordeak: haratago, ostoen artetik, dorre andana bat zeruetan goiti doazila: *Aix-la-Chapelle!*

Lehenago denboretan izan baita enperadore bat guziz aipatua, *Charlemagna* harrek zuen hor hautatu bere hiri nausia. Beti gerlan baitzabilan bazter guzietan, horko uronek eta tokiaren ederrak emaiten zioten behingo sosegua. Euskal-Herrian ere ibili zen moroak *Espainia* gainetik urrundu beharrez: gure arbosoek garbitu ziozkaten *Ibañetako* lepoan bere armadako jateko guziak, gibelego azken gizon lerroekin. Bazen orduan ere orotarik iguzkiaren azpian.

* * *

Dena den, obra gaitzak egin zituen hor, bere gaztelua eta eliza nausi bat. Burua eliza hortan ikus ditake: lauetan hogoi zentimetra badauzka buru horrek; hiruetan hogoi ere bada zerbeit egungo egunean: halako gizona balin bazen, ez da mirakulu bazterrak oro bere meneko baitzituen.

Bego Aix-la-Chapelle bere dorren itzalean lokartzerat. Goazen aintzina.

Ordokia zabal eta aberats jausten da *Rhin* delako ur handiari buruz: zoko moko guziak baliaturik, emazteak ari dira lurgintzan.

Jada lantegi handiak ezagun dira, gero-ta handiago, lano beltz bat hedatzen dutela: Alemaniak daukan eremu aberatsenean sartzerat goazi.

* * *

Huna eskualde hortako erregina, ur handiaren hegian jarria, biziki urrunetik izendatzen ginuena, bi dorre xoragarri ageri baitziren aspaldi ordoki zabalaren erditik: *Cologne!*

Aspaldiko hiria, hau ere, miliun erdi bat jende daukana; lehengo edergailuen gainera karrika zabal eta jauregiz aberastu berria, bainan guzien artean bego lehen horko eliza nausi miragarria. Ez da horren parerik Alemania guzian; munduko obra guti dira horrekin lerrokatzeko gai litezkenak.

Obra berrietan Alemanek arta handia erakutsi dute bereziki gara handien egiteari buruz. Cologne-koak badu goratasun gaitza. Bertze asko ikusi ditut hau bezen handi, bainan pisuago, moldegaitzago.

Jendea trumilka zabilan treinetan alde orotara, gehienak xutik laugarren klasan ezen badituzte guk bezala hirur klasa jartokiekin, laugarren bat ere xutikakoa.

Gogoeta nindagolarik norat ote behar ginen handik abiatu, iparreko bideari lotu zen gure treina. Gau osoa suaren erdian eman ginuen, ifernuko labeak idurikako lantegietan gaindi.

V

Gau ilunean harrituak ginoazin, bazter guziak sutan zaudelarik, lantegiari jarraituzen zitziola, eta hiri hiriari.

Alemaniak nondik ote zituen holako indarrak mila gogoeta eginik baikinauden orai ikusten ginuen: horra beraz Alemaniaren bihotza, horra labeteiak, horra nun zituen moldatzen, lan ikaragarrien gostuz, bere kanoi alimaliak, bere burdineria, bere ifernuzko tresna beltzak.

Zer gizonketak lanean, zer harrabotsak, zer hiriak! Bortz hiri, lerro lerro berrehun mila jendez goiti baxotzak dauzkala eta bertze asko, orotara bi miliun jende, burdin eta ikatza-rekin borroka treinetik ageri baitziren, erdi buluziak, suaren eta lanaren sapa bortitz hartan!

Gure begiez halakoen ikustea amets lazgarri bat bezala zitzauskun. Gauaz egiteko bidea zen, Alemaniaren berri jakiteko. Gudu tokian bezen ontsa orduan ikusi ginuen zer hantsean Alemania bermaturik zagon garaitzeari buruz.

* * *

Bihotzean ausiki samina egin zeraukun lantegi hoienehadadura gaitzak, lau bortz orenen bidean.

Azkenean bazterrak eztitu ziren eta ixildu: iparreko bidea utzirik, iguzki aldera bihurtu ginen, handik laster Munster-eko hirian jausteko.

Urtutsik iragan nintzan hango karrika ederretan gaindi; bazen begien asetzekoa ilargi xurite baitzen, eta jauregi eder-
rrak bazterretan: bainan holakoek ez dute balio pipa bat tabako, tripa sekulako kurrinketan ari delarik.

Gehiago dena, laguneri ezin jarraikiz ahulegiz eta zangoa-
ren minaz, bide hegian jarri nintzan azkenean. Soldado ale-
man bat banuen nerekin. Erran nion etzuela zeren oihurik
egin; ezinbertzea nuela. Ez nuela gehiago urratsik eginen. Oren
laurden bat auzitan eman ginuen, hura oihuz *Los, los*, higi
nindadin handik, eta ni aldiz xuti, urrats bat egin eta jar.

Uste dut azkenean ostiko bat edo bertze bilduko nuela
gibel aldean, karro tzar bat ez balitz han gertatu, gure tokira
zohana: hartan sarturik, errege batek bezalako agertzea egin
nuen goiz aldera, bi zaldirekin, presuneren kanpaderan.

* * *

Hiri bat bezen handiko bazterrak zituen kanpadera horrek.

Taulazko etxe batzu, eremu gaitzekoak, bizpalau mila
gizon gostuan etzateko gisan, elgarretarik osoki berexiak
gain gaisetik zainduak, burdin hari bizardun, elektrika,
gizon...

Nere egoitza berrian etzen berrogoi frantses baizik: ber-
tze guziak Angles, Italiano, Portuges.

Zinezko Betiri Santsenian sartuak ginen. Gero eta gaiz-
kiago zohazin nere aferak. Hamarrak ondoan ikusi nuen pertz
handi batean zerbeit ekartzen zaukutela: gure bazkaria zen.

Urrunera hedatzen zuen arbi ustel usain bat leher egite-
koa: jasta eta utzi behar. Frantsesen ondarrera Anglesak eta

Italianoak lerroka heldu ziren: belaunika galdatuko zuten gogotik pertzaren milikatzea.

Biharamunean ausina salda; gero berriz onjo mota guzietarik egosiak nahas mahas belar, lur eta harrixkekin: halako gauza okaztagarririk ez dut ikusi.

Janaren araberako lana ginuen; deus ez. Berriak baikinen oro, zenbeit egun han egon behar ginen: loz asetzea haizu zen.

* * *

Hain xuxen orduan, zituzten kenduak mendekioz hango presuner frantseseri Frantziak igorri bixkotxak; bertzalde lehen bizpahiru hilabetetan hangoaz hangoa egin behar: ez ginuen janaz bertze gogoetarik.

Sartu bezen laster, handik eskapatzeko solasak abiatu ziren Frantsesen artean. Gehienek galdatu zuten lanera joatea, lurgintza edo lurpe lan.

Nik ere bet-betan ikusi behar nuen nere bizia kanbiatzen. Uste gabeko obra bati lotu behar nintzen Alemanian, handik urrun, gerlak ziraueno. Jainkoak gizona gurutzezko bidean derabilanean, gizonak ez du ikusten zer ondoriori dagon.

VI

...Munster-ko kanpadera hartan egonak ziren, hiriko apez batek bil-arazirik, inguruetan presuner zauden ixtudiant apez gei frantsesak.

Alsace-ko seme zen apez hura, Munster-eko hirian eskola emaile handi aipatuenetarik, Alemania guzian ezagutua: gizon bat ernea, bolbora bezen bizia bainan urrea bezen fina zart egia nor nahiri emaiten duten hetarik, gogoan hartuak baitezpada bururatzen ikasia, dena Alsace-ko odoletik.

Izena zuen Schmittling. Besoa frango luze baitzuen, hango aintzindarien ganik ardietsi zuen lehenik apez gei zonbeiten biltzea, kanpadera hartan bederen beren eskoleri jarraitzeko zerbeit errextasun baitzuketen.

Gogoari emana zuen behar zituela bildu emeki emeki Prusian zauden apez gei presunerak: Bavière ala Saxe-ko lurretan zaudenez etzuen deus egiten ahal, berex baitziren hango armadak eta bere gain hango tokia zen.

Obrari lotu zen beraz Munster-eko jeneralari esker: etzuen huntan gobernamenduak sartzerik, presuneren buruzagien egitekoa zen.

Alde orotarik behar ziren agertu trabak: traba guzien artetik Schmittling apezak bildu zituen denboraren buruan hi-

ruetan hogoi ta hamar ixtudiant frantses, eskola emaile frantses hoberenen eskuetan. Eskolan, jana etzana, oro tau-lazko barne ttipi berean zituzten. Gehiago dena, obra beti dilindan zagon, etsaiez inguratua, soldado aitzindari baten hitz batek lastoa bezala lurrerat aurtikitzekoa.

Egunetik biharrera hitzaren jatea itsusi zitzaion Aleman Jeneralari hoinbertze frantsesen aintzinean, bere gisako urgulua baitute: bainan ezagun zen estakuru baten beha za-goela gizon maltzur barne beltza.

* * *

Noitzenka Schmittling gaizoa hats hantua sartzen zen ixtudianten buruzagien artean: «Otoi, emazue kasu; xahu gira. Jeneralak ez dakit zer duen tripan zuen kontra. Zer egin duzue berriz ere? Etsaiak ditutzue oro hemen. Gauden mal-tso, xahu gira bertzenaz!».

Gaizo puska! Bera zen sobera sartua frantsesen adixkide. Ez ote zituen egun batez presuner frantses batzu bere etxean ederki ase, gobernantari bazterrak oro bil-arazirik, zituenak oro azken pikorreraino? Ez ote zituen sobera bihotzekin sus-tengatzen?

Etsaiak zirela oro, bai, egia zen, Aleman zirenak oro: bainan zer estakuru atzeman. Heiek nahi zutena hauxe zen: ixtudiant frantsesen bizkarrean huts handienak ezarririk, go-raki tribunalen bidez handik berex eta desohora. Egitekotz, gauzak egin behar ziren handizki.

Baziren lan horri lotuak bereziki bi gizon; bat Frantsesa, bertzea Alemana, elgarren iduriak, ohoinak, presunereren lar-rutzale higuigarri, nahasi tzar gordeka lurpez ari diren hetarik.

Heiekin batean juduak. Judua zer den eztakienak, ez ditu gerla huntan ikusi presunereren artean. Beialako urrezko aratxea beti beren jinko: ez da heientzat ez herriaren amo-

diorik, ez jendetasunik: agur egin ondoan lepoa bihurtuko dautzute, berek ez bada bertzen eskuz, moltsaren onetan. Rusiano presunereren egiazko nausiak hek ziren.

* * *

Kanpaderako bertze frantsesen artean ixtudiantek indar handia zuten gisa guzietara. Holandia handik hurbil baitzen harat ihes egin nahi zutenek bazakiten norat bil eta nun zer galda: bertzalde, kapera handi bat moldaturik, jendeketa handia bil-arazten zuten goiz arats guziz eta igandetan ofizio xoragarriak egiten.

Hoik ere sobera etsaien begietan. Kanpaderako aintzindariak gezurrez hantuak zauzkaten gero-ta gehiago, Alemania-ko etsai minenak elgarretarik behar zirela berexi.

Egun batez, Rusianoak goseak hiltzen ari baitzituen, beren jateko poxitik ixtudiant frantsesek eman zioten zerbeit, lur sagar axialak eta oro baliaturik.

Etsaiek Rusianoak bildurik sinets-arazi zioten pozoina ziotela frantsesek eman, leher egin zezaten orok, zeren eta Rusiak orduan gerlari uko egin berria baitzuen. Erran ere omen zuten frantsesek, jatekoa moldatzean: «Urdeak urde jana behar du».

Hortarik izan zen asaldura gaitza Kanpaderan; paperez ibili zen harat hunat metaka; gezurrari erroak egin arazi nahiz zer nahi erabili zuten, baizik eta tribunalek bakarrik xurituko zutela ixtudianten egitatea.

Horekin batean bazen bertzerik ere: Alemaniaren kontra zer nahi bidez ari zirela lanean. Ez ote zituzten lagundu frantsesak ihes egitera? Ez ote zen ixtudiant bat lurpez eginikako bide batetarik ateratzean garbitua izan tiroz, Rusiano baten jauntzian abian zelarik Holandiari buruz?

Nork zakien bertzalde noraino heltzen zuten besoa ixtu-
diantek. Ez ote ziren gordeka sare hedatzen hari Alemania
guzian?

Holako solasak zabiltzan. Munster-eko semenario frantse-
saren azken egunak jinak ziren. Apez kartsu baten eskuz
moldaturik herrestan bizia emanik, ongi handia eginik gisa
guzietara traba handien artean, obra on ederrenek ohi duten
bezala, hek bezala hil behar zen, gezur eta herrak lehertua;
Alemaneria zer den ez dakienak, ikasiko du heldu den aste-
ko zatian, beren esku pisuaz nola zuten obra hori herrautsi.

Bainan bazen norbeit hek baino handiagokorik berriz
piztu behar zuena: beren gerizataile hartua zuten ixtudian-
tek Andre dena Maria: presuneran geroa gure zen.

VII

...Zertaratu zen gero funtsean gure gain emana zutelako Rusoen pozoidura? Gezurrak berak ito, handiegi baitzen.

Beraz ixtudiant frantsesek eman jateko ondar bati buruz ari zelarik Rusiano bat, eskutik untzia hartu ta ereman zioen judu batek: salboin ura ikatz herrautsarekin nahastekaturik erakutsi zuen Aleman aintzindariari. Judu haren izena badakigu sekulan behartzen balin bagira: deitzen da Auser Tepsako.

Egitate horren ondorioak urrun zoazken: ixtudiant frantsesak preso ezar-arazirik berex elgarretarik, sekulako zikindurik; oihi egin Rusiako gobernamentuari, gurekin hausteko xedea hartzera zohan egun lazgarri hetan, erranez gu ginela egiazko etsaiak.

Hola gertatu zen. Rusianoek metaka beren izena paper baten zolan ezarri zuten; paper hura juduek moldaturik, joan zen Rusiako gobernamenturaino.

Anartean Alemanak ere lanari lotuak ziren, gure herraus- teko paperen ateratzen.

* * *

Frantses apez geien buruzagia zen orduan Ameriketarik jinikako misionest bat, dena zaina, dena bihotz, Indianoen ondotik ibilia Kolombia-ko oihan izigarrietan barna, Aita Rothereau.

Alemanian sartua zen presuner, hats bizi, gorputza zilata zeta bat bezala. Hartarik ateratu, pizkortu, gatua bezen zaila baitzen, eta Munster-eko kanpadera hartan sartu apez geien buruzagi gisa.

Gezurrean behar zituela Alemanak eta Rusianoak atzeman, paper bat egin arazi zuen, hartan ezarririk Rusiano mintzaiari gezurrezko solasak zirela heien pozoindatzeaz erabili ziren haroak.

Rusianoek berriz ixtudianten ondarren milikatzerak jinik, pozoina bazen ala ez bazen, paper berri hortan ezarri zuten beren izena. Judu bat agertu zen lan horri buruz ari zirelarik: oro ihesi eskapatu ziren harrituak, debrua ikusten bezala ikara batek harturik. Bainan bazuten istudiantek aski izen bildurik. Papera jeneral Alemanari hel-arazi zioten.

Ikusirik bere lekukokoak baietik ezera itzuliak, garrakzi gaztigatu zituen Rusoak. Etziren jende Rusoak Alemanian, zakur kondu ziren. Gurekin aldiz, zuzenaren itxura bederen erakutsi behar zen.

* * *

Pozoinaren hobenez bertzerik bazuen ixtudianten bizkarrean ezartzeko.

Errana zuten holetan ixtudiant frantsesek urde batzu zirela Rusoak Alemanekin bakea berex egiteari lotzen balinbaziren. Solas pisua, Alemaneri kalte egitekoa presuneraren ahoan ezin barkatuzkoa!

Bainan nork errana zuen solasa? Jakin behar zen.

Egun batez, ixtudiant guziak lerro lerro eman-arazirik, Ruso bat ekarri zuten heien aitzinera, erakutsi behar zuela zoinak zuen errana urde batzu zirelako solas izigarria.

Ruso gaizoa lanetan zen: etzakien eta nori lot: Frantse-
sen aitzinetik iragan zen harritua, piltzar bat iduri, Ale-
manek oihuka zerabilkatela, ea bada etzuen hobenduna
ikusten!

Frantsesek irria ezpainetan zuten orok. Iduriz garraitia
irabazia zuten bururen buru: xahu ziren, semenarioaren az-
ken eguna zen.

* * *

Errearoaren 16^a 1917, hogoi-ta hamar gizon sartu ziren
haizea bezala ixtudianten taulazko barne hartara: *Aus, los
Weg*, fuera guziak hortik!

Bazter guziak ikertu zituzten, kapera eta oro, tabernaklea
ere ideki. Zeren ondotik ote zabiltzan?

Huna zer atzeman zuten eta berekin ereman: Gilamu eta
Gilamusaren iduri bat, zolan bizpalau hitz zauzkana, frantses
batek ezarriak irri egiteko; letra zonbeit kanpoko lagune-
tarik ukanak osagarriaz mintzo zirenak; eta gero hiru mende
huntan eginikako neurtitz batzu, frantsesez, ihizi gaixtoak
ohatzean behar direla garbitu.

Etzen gehiago dudarik gelditzen Alemanentzat: ihizi gaix-
toak hek ziren, eta guk Alemania guzian heien garbitzeari
buruz sare gordeak hedatuak ginauzkan!

Igorri zuten berria Berlinera, Suisa-ra, Erromara, Aita
Sainduari, mundu guziak jakin zezan ixtudiant frantsesekin
etzela bizitzerik, bazter guzien nahasle zirela eta Alemaniaren
barneko etsai gorde gaixtoenak.

* * *

Biharamun goizean, apez geiak beren barnean preso zi-
ren. Igandea zen.

Kapelarat ez baitziren haizu mezaren entzuteko, Aita Rochereau igorri zuten, ekar zezoten bederen kominiatzera. Anar-tean hogoi ixtudiant ereman zituzten Alemanek hiriko pre-sundegi batetara, berteak barnean utzirik beren tokian.

Aita Rochereau itzuli zen ostia sainduarekin. Mahain ttipi bat baitzuten hartako apaindua, harren gainean ezarri zituen, benedikatu bere haur maiteak, eta hartu ostia bat eskuetan... Ordu berean hogoi-ta-hamar Aleman makilak eskuetan, zakur saingak iduriko karrasia batean sartzen dira, joka, ostikoka, herra dariotela begietarik eta mihitik.

Kanpora bildu ziren ixtudiant ondarrak: elgarrekin go-raki otoitz bat eginik Andre dena Mariari, juan ziren hek ere gaztiguari buruz, etsaiez inguratuak, bainan kopeta xut eta argi, kantuz errepikan.

Euskaldun bat bazen heien artean Olhagaray Larresso-rarra.

Horra nola zen barreiatu Munster-kanpaderatik ixtudiant frantsesen bilkura.

VIII

...Goiz batez jin zitzautean soldado bizardun kankail zakar bat, xixpa bizkarrean: «*Weg!* Goazen! —Norat? —*Limburg-era!*».

Soinekoetz bertzerik ez bainuen, laguneri esku emaita nuen lan bakarra: jateko poxi bat ere bildu nuen bideko, frantses bihotzdunek emanik, baitzakiten holakoetan barur osoaren legea jasaiten presunerek.

Norat abiatu nintzan berriz? Limburg zelako hiri hortaz ez nuen garbitasunik batere. Entzuna nuen bakarrik harat bilduak zirela Munster-etik barreiatu zituzten apez gai frantses andana bat: eskola emaile baten ondotik zabiltzala alemanak.

Bidea ezin ederragoa nuen, geroa zer behar baitzen ere: *Rhin* ur handiaren aran aipatua, Alsace-ko aldera goiti.

Ikastegi eta lantegi handien eremuak iraganik, Cologne-ko hirian gandi hegoari buruz ginoazin.

Handik harat, zelaia hertsia, bi aldetarik mendia ur handiraino hedatzen baita, kaskoetan oraino xutik dauzkala gaztelu zaharren dorreak, arrano ohandzeak bezala harroka gainean jarriak.

Hainbertze jauregi zahar ez dut bertze eskualdetan ikusi; holako tokietan bereziki: gerlari arras emanak ziren lehengo Alemanek ere, oraihoek bezala, lan gaitzak erabiltzen zituzten beren buruen zaintzeko.

* * *

Coblentz-eko hirian, *Rhin* delako ibaiarekin bat egiten dute bertze bi ur laster ederrek: bat *Mosella*, Frantziatik jautsia, Metz eta Trèves hirietan gaindi, bertzea Logana, Alemania barnetik jina.

Ur hunen hegitik abiaturik toki xoragarri batzuetan gaindi, iluneko Limburg-en ginen.

Etzen nik uste bezalako hiri handia. Lehengo itxura begiratu du, bere karrika hertsu eta etxe zaharren moldean, iduri bailuke oraioko mendeaz ez duela den gutieneko axolarik; bertze hiriak harrabotsean lanarekin zalapartaka ari direlarik, ikatzak belztuak, keak itoak, alde orotarik sukarrarekin borrokan, sosegu handiengan dago Limburg, ixil ixila bere eliza nausi ederraren oinetan.

Handik oren erdi baten bidean, zelai handi baten erdian, presuner frantsesen kanpadera.

* * *

Han sartu ta batetik bertzera nindabilaten, etzakitela zer egin nitaz: azkenean ikusi zuten paperetan eritegiko jina nintzala.

Presuneraren eritegi bat bazen han berean, eritegiarekin bat egiten zuela, taulazko barne handi bat, burdin harriz inguratua, soldadoz zaindua gain gainetik. Han sar-arazi nintuzten.

Ordu berean, hatsaren hartzeko eperik utzi gabe, frantsek alde orotarik lasterka jan behar nuela, edan behar

nuela, tira biraka, oro betan mintzo, eta ni han. erdi burzoratua, mihia ezin aski zalu erabiliz ororekilakoaren egiteko.

Munster-etik barreiatu apez, geiak nintuen han.

Norat ziren harat berriz bilduak, hoinbertze jasan ondoan, ez da errex jakitea. Dena den, gerlako ministroak berak bere gain zuen heien zaintzea. Berex ezarri zituen bertze frantsesetarik, esku handiegia zutelakotz hauen artean; zaintzale bereziak eman; taulazko hesi batez zerraturik burdin hariz inguraturik.

Hango lehen hiru hilabeteak arras gaixtoak izan ziren. Barnean hotza, kanpoan ura, apezik ez; ororen gainetik gaizki ikusiak Alemanen etsai bereziak bezala. Emeki emeki berek baratze bat ateratu zuten urtoki hartarik; eskolari lotu ziren beren arteko argituenak emanik buruzagi, baitziren han gizonak, bihotzez ala adimenduz jada zer nahitako gai zirenak.

* * *

Apez Aleman batekin zuten beren egitekoa. Hau ere beretu zuten emeki emeki, apez frantsesak behar zituztela baitzupada. Hola nintzan han hartua.

Alemaniko nere azken egunak han ereman nintuen. Ez dut ezagutu nehun halako batasunik nola gizon gazte heien artekoa. Bihotz guziek bat egiten zuten. Lehen giristinoen artean bezala, jatekoak eta bertze asko oro batean emaiten zituzten, ez baitute sekulan Alemanek halakorik ikusi, eta harrituak baitzauden nolaz bada gure arteko bakeak irauin zezakeen den gutieneko itzalik gabe.

Hala irauin zuen, Jainkoari esker. Baratzea, otoi-tza, eskola, etzen han bertzerik ikusten, eguna bururen buru zati-tua baitzen xeheki, oren guzies baliatzeko.

J. S. P.

JON MIRANDE - ren ETSIPEN - GUTUNAK

Jose M.ª Satrustegi

Norberaren barneko lainoa, lanbroa ala ilundura, ez dira inolako betaurrekoz ikusi daitezkeen gertaerak; baina bakoitzak berekin daramatza eta berekin joango dira mundu honetatik ez badu gauak denbora baino lehen biziaren argi printza berpizten. Mirandek etsipenarekin izan zuen bere azken burruka, eta galdu.

Lagun arteko irekitasun haundirik ez zuenez, bakardadeko jokabide ulerkaitzean eman zituen urrats nagusiak. Ibiltari agertu zitzaigun «Itxaropen-gutunetan» eta Euskal Herrira ere egiten zituen bere joan-etorriak. Ezaguna zen, beraz, ure hartako euskaltzaleen artean; baina, uste dudanez, ez zuen askorekin benetazko adiskidantzarik egin. Bada hor nolabaiteko zer ezkuturen bat, edo bat baino gehiago behar bada, gizona bere mundu itxira egotzi zuena. Ez naiz ni, noski, idazle minduaren bizi hori argituko duena. Leihoak hertsirik dauzkan etxean, barneko argiz baizik ezin dira ikusi orratz galduak.

Gutuna, berez, pasadizo xume baten lekukoa da pertsonaren bizian; egoera konkreto bateko agerpena. Askotan ardura gehiegirik gabe edo norbaitekin ezin-bestean egindako zerbait. Ekintza sozial hutsa. Mugak muga direlarik, halere, eskutitza

gauza pertsonala da eta barneko eraginaren emaitza. Hor datza bere balio nagusia.

Tauer-ekin izandako harremanak, bestalde, bihozkorak direla esango nuke. Atzerritar euskaltzalearen babesa edo harre-
ra ona egoki zaio etxekoen artean somatzen duen hoztasuna sa-
latzeko. Atzerrikoa zen, azken finean, bera ere. Denborak esan-
go du zenbatetarainoko garrantzia duten agerpen hauek, hain
bakarti bizi nahi izan zuen idazlearen urratsak argitzeko or-
duan.

Miranderen izaera, berezko sena alegia, alde batera utzirik,
gutunetan badira kezka aipagarriak. Aita-amekin hirukote es-
tuan osotzen zuen familiak asko eragiten dio bizian. Gurasoen
eritasuna aipu du horrela gerta ohi delarik eta, zer esanik ez,
bataren ala bestearen galtzea. Diru arazoak zeharka bada ere
ageri dira idazki hauetan. Jatorri apalekoa dela aitortzen du,
dirua izan balu egin zitzakeen gauzak agertuz. Baina, euskal-
dunen zabarkeria salatzen du gogorrenik. Lehen urteetako he-
rrimin ernagarria ustuz joan zaio bere osasunaren gora-behere-
kin batera irtera gabeko leize beltzean murgildu arte. Idazla-
nak argitaratzeko zailtasunak, luzapen etsigarriak eta zalantzak
bere baitatik ateratzen zuten. Gogorra da egiten duen salaketa
eta bere mendekua inoiz gehiago euskaraz ez idazteko xedea
izan zen.

Baina idazle batentzat azkena da ez idaztea. Bere izpiri-
tuaren hesiak estutzen zituen horrela. Erdi-beharraren barneko
eragina da idazlearentzat bere eginkizuna betetzea, eta bultzada
hori bizi nahiaren emaitza pozgarri bihurtu ohi da izpirituaren
hari izkutuetan. Hori galtzea altxorretik ihes egitea da beste
ondasunik ez duen gizonarentzat: bizitzen jarraitzeko bere az-
ken sostengua galtzea.

Ibinagabeitia aipatzen du behin eta berriz. Honen Amerike-
tara joateak hutsune bete-ezina sortu ziola esango nuke nik.
Eta, azkenekoz, «Igela» aldizkariaren aurrera ezin eramana
honela agertzen dio Prahako adiskideari: «Ene Herri... *para-
bola* IGELA-ren azken numeroa izan da; Peillen-ek eta nik diru
gehiegi galdu dugu aldizkari hortan, eta azken numero hau,

batez ere, nihauren sakelatik pagatu behar izan dut. Horren-
gatik IGELA zorigaitzekoa hil dugu...».

Tauer zenaren gutundegiko izkribuok argitaratzean bi hel-
buru nagusi ditut gogoan: ezagutzen ez genituen Miranderen
paperak agertzea, alde batetik, eta egilearen bizian ilunabarra-
ren eta gau beltzaren tarteko argi printzak ikerleei eskaintzea.

Dirudienez, iraganaren profetaren batzu agertzen hasi be-
rriak ditugu gure artean, Miranderen ikurrina aurkipen ez-eza-
guna bezala haizatu nahian. Orain arteko guzien izena iraindu
beharrik ez dago, norbaitek zerbait garrantzitsu esatekorik
duenean gauzak esateko. Ordua da euskaldunon asmo berriak
eta lana inoren aurka ez baino, zerbaiten alde egin behar direla
ikasten hasteko. Mirande aurkipen berria dutenek jakin behar
lukete lehenik, bizi zela plazaratutako idazle ospetsutzat zeu-
katela beste askok. Une hartako egunkari eta aldizkariak ira-
kurtzea aski da hori ikasteko. Aurkipenaren merezimendua
norbaitek eskuratzekotan, idazlea bera bizi zelarik aitortu eta
bere alde aurpegia atera zuenarena da.

Beste gauza bat oso desberdina da, gizamailan eta burubi-
deetan gerta ohi diren punduetan ez hain ados egotea. Bakoit-
zak eskubide osoa du nahi duen eran bere bizia bideratzeko,
nun ez duen besterena gutxien eta laidosten.

Eskutitz hauek argitaratzean nere aurkipen bakarra gutu-
nak izan dira. Mirande aspaldi miresten nuen miresgarri den
neurrian, idazkera eder, kementsu eta esanguratsuatik, batez
ere. Eta jarrai dezagun bakoitzak geure aldetik lan baikorrak
egiten. Denen beharra du euskarak eta gure herriak.

Parisen II:3:52.

Nire eskutitza igandean asi ta gaur dut amaitzen: anartean, eri izan naiz, iñoizko aginetako min lazarri batekin. Atzo goizean orzlariak agina kendu dit, bainan min dut beti. Barka, arren, ez ba dizut aldi ontan luzaro idazten.

Igandean Andima izan zait ikustera. Zuri idatzi zizula esan dit. Parisko Euskaldun erbestetuak; emeki-emeki Amerikataratzen dira guztiak. Damugarri da Euskadi-rentzat, bere seme-alabak orrela ioaitea. Etorkizuna ez da, ez, disdiatsu guretzako: Franco ia onartua dute estatu andiek beren erribiltzarretan; Frantzia-aldeko Euskaldunek, aldiz, aber-tzaletasunetik urrun daude beti!

Nire euskal agurrik adiskidetsuenak arr itzazu. Jon Mirande.

Parisen, 1953:XI:9.

Adiskide maitea!

Zure idazkia bidali nion Etxaidetar Joni, eta onekin batean or dijoakizu aren erantzuna, erañegun artu dudana. «Purra purra» aren ipuin-liburua eskuratu orduko igorriko dizut.

Bestalde Srta. Isidora de Mocoroa'rentzako idazkia gaur bertan igortzen diot andere orri.

Osasun onean zaudelakotan nago. Ni ere ala nago, baita gure Parisko adiskideak ere, nik dakidana. Igaro dan astean, Andimarekin apaldu dut, emengo jatetxe batean.

Irizarren berririk ez dut aspalditxo ontan artu; Mari Cruz andereñoak idatzi zidan orain dala illabete t'erdi; sendi guztia ezinago ongi dago, ark zios-tanetik.

Europa'ko Euskaldunen artean, gauzak ez dijoaz ain ondo; etsipena edo itxaropen-eza zabaltzenago ari da egunetik egunera. Eusko-abertzaletasunarenak egin duela ba dirudi, eta itxaropen-biderik iñundik ez dakusagu.

Euskal idazleak, batez ere, zearo etsita dagoz. Zenbaitu gera, gure kemen ta naimen guztia euskal berpizkundearen alde eman baigenduen: orain oartzen asiak gera gure aleginak gero ezertarako ez dirala, eta gure «erritar maiteak» gutaz ez dirala axoltzen. Kementsuenak edo dirutsuenak jarraituko dira, bear bada, euskal-idazkiak argitaratzen, bainan besteentzat, diru, ta dembora-galtze bat baik ez da ori. Laguntza pitin bat aurkitu izan ba gendu esan dalako «abertzaleen» gandik, pozik egingo genduen are sakrifizio geiago, gure izkuntzaren onerako... bainan politikero uts batzu dituzu aber-

tzaleotatik geienak, euskal-kulturaren alderako zaletasun izpirik gabeak. Ortzik madarika bitza alpertzar oik!

Barkatuko al didazu nire etsipen ta asarre-aldi ori, bainan biotza oso samindurik nago Euskotarren ezetzean: zio onak ere ba ditut ortarako.

Zuk, ordea, euskaltzale kartsu orrek, ene goraintzirik adiskidetsuenak ar itzazu.

Laster arte. Jon Mirande.

Idatz-ondo:

Nire eskuthitza postaratzeko eretian, zeurea hartu dut goizean.

Erran gabe doa nire poema bildumaren ale bat igorriko derautzudala irarri orduko. Ez dakit, ordea, zure atseginerako izanen diren poemok: askok «surrealista»-antza dadukate; eta, gainera, bizpa-hirur oso heterodoxo dirade. Bertzalde, laphurdiko aitzinako euskalkian birlanthu ditut.

Azken «Gernika» ez zait oraindik heldu. Nire «Euskaldungoaren etsaiak» ez zuen argitaratu nahi, eztabaida handia sorthuko bide duelakotz Euskaldun katolikoen artean. Bainan Fagoagak baietz zion, argitaratu behar zela. Ez dakit Euskadi'ren onerako ala kalterako izanen den asmo berri hoién argitaratzea. Bainan neure kalterako datekeala beldur naiz. Tira, ba... Euskaldun herrikoiek dioten bezala; geroak agertuko du nori iarraikiko zaizkion Euskadizale berriak.

Agur berriz ere.

Paris'tik, 15:III:54.

Adiskide maitea!

Zure eskutitza garaian eldu zitzaitan eta pozik irakurri nituen zure berriak.

Atsegin dut jakitea ongi jaso zenituela nik bidali-tako bi liburuak.

Ez dut ezagutzen Jauregi'tar Koldobika'ren ipui-liburua; ez da emen salgai, dakidanez.

Nik ere irakuri nuen Mark Legaz'en deia Herria-n. Legaz personalki ezagutu dut, orain dirala 5-6 urte eta gizon txit argia da, benetan. Aren lanak (Paroles d'un anarchiste basque, Soliloques d'un Ivrogne e.a.) gustatu zaizkit asko; bainan nire ustez, oso humanista ona da eta orrelako humanistak bearko ditugu, bai, Euskal abertzaleok igikun politiko bat eraikitzeko; berriz, ez dut uste ortara elduko dela inoiz ere. Alta premia genduke igikun politiko bat «euskal frantzesek» (bai eta bestaldeko Euskaldunek ere, lotan baitaude orain J. E. L. za-leak, democracia cristiana-ren amets urdinetan) gure izkera ta enda salbatu nai baditugu, kulturaren alde lan egitea ongi da... bainan Estatuaren laguntzarik gabe, alper lan izanen dira gure kulturarekiko aleginak. Len baino euskal-lan geiago argitzen dira, egia, bainan geiago eta gutiago dira euskaraitzegileak; geroago eta nâstekatzenago da, aldiz, euskal-enda, Gaskoin, Extremeño ta Andaluz beltzekin Euskal neskak ezkonduz.

Andima'ren eskutitz bat izan nuen, bidean zegoen oraindik igorri zidanean. Bainan engoitik eldua izanen da. Ikusiko dugu ea bizi berri bat ematen dion Euzko Gogoa'ri!

Ene goraintzirik minenak ar itzazu.

Zure adiskide. Jon Mirande.

Ona Irizar'tar Peli'ren zuzenbidea:
Edificio Chiquinquira
Miracielos a Hospital, N.º 69
Caracas. Venezuela.

Parisen, 1954:VIII:

Adiskide maitea!

Eskerrik asko zure azken eskutitza gatik; erantzun nai dizut geiegi luzatu gabe, Irlandara bainoa laster lanarteak an iragaiteko (igarotzeko): «beca» bat izan dut Eireko gobernuak emana, irlandara zârra istudiatzera joaiteko. Zorionez! ezen nire «affaires» gaizki dijoaz aldi ontan, eta lantokian eta bestetan, eta beca orrek asko lagunduko dit dirukontuan.

Andima-ren berriak jaso ditut aspaldi ez dala. Osasun onean dago eta ezer txarrik ez zaio gertatu Guatemalako matxinadetan: Obe orrela.

Ez, ez naiz Baiona-ratu, euskal-idazleen billeran izateko, Eusko-Ikaskuntzaren VIII grn Batzarraren karietarat. Ez dut ere idazlanik igorri Batzar ortarra. Geiago dena, ez dut ezer euskal-idazlanik ondu aspaldion. Zertarako?? Ba dira orain 7-8 urte, nire demborarik geiena euskal-kausari emaiten ari nartzaiola, bertze gazteak atsegin-billa ibilli oi diran adinean, atseginok utseginik baino tristeago da, ogibide on bat ez dudala bilatu, ots «carrière» bat egin ez dudala, euskarak eta Euskadiren auziak artu baitu nire indar ta alegin oro... Eta zer irabazi dut? Ezer ere; ongi da «quijote» izatea, besteak ere ala ba dira. Bainan ni bakarrik nago... Egia esan ba dira euskaldun batzu egiazko euskaltzale ta aber tzale diranak; bainan oriek dirudunak dira eta

ezer ez dute galtzen euskal-amets ortan bizi guztia emanik ere. Ni berriz, oso familia txirokoa naiz, ta gizartemai apalekoa... Damu andia dut euskeraren alde anbat neke artu dudalako abertzale profesionalei «kontzientza on» bat emateko soilki /ezen Alderdiko gizonetan fidatu bear balitz euskeraren alde zerbait egiteko, ez litzake euskerazko idazkuntza andirik izango!!/

Bañan egiñak egin, ez du balio nigarretan ibiltzea joana gatik!

Nirea baño gogo-giro obeagoa opa dizut biotzbiotzez.

Zure adiskide leial beti. Jon Mirande.

NB. Nire zuzenbidea 106 bld. Davout, da; eta ez 108, zuk ipiñi zenuen bezala azken eskutitzean. Beranduxeago eldu zait orrengatik.

Parisen, Urriaren azkenean. 1954

Adiskide maitea,

Erantzuten dizut aspaldiko partez; barkatu arren ene luzamen ori.

Niretzako ez da gauza berririk: lan-arteak Irlandan igaro nituen aurten, «beca» bat izan bainuen Dublin'go Institute of Advanced Studies'aren gandik, ango «Summer School for Celtic Studies» eraiko. Dakikezun bezela, keltalaria naiz euskalaria izanaz kampa, eta gaiera asko ikasi dut, zârra eta berria, bai «uda-eskola» ortan bai aren ondotik laborari-etxe batean, Dûn Chaoín'en (Kerry'ko itxas-bazterrean).

Euskaldun batzu ikusi ditut Dublinen: Gallastegi'tarr Eli eta aren sendia; Espainiako guda ezke-ro Irlandan bizi dira eta aurrek txit ondo ba dakite irlanderez. Bearbada ezagutzen dukezu jaun ori? «Jagi-Jagi» izendun taldekoa zala uste dut.

P. Oihamburu'ren «Ballets basques Etorki» ere ikusi ditut Dublinen; aste bat egon dira iri ortako antzoki batean beren ikusgarria aurkezten. Ongi abetalduak izan dira.

Andimaren berriak noizik bein jasotzen ditut; beti ere Guatemalan dago, Zaitegi'rekin, «Euzko-Gogo» ateratzen ari.

Nere euskal-lanei doakionez, aitortu bear dizut ez dudala geiago ezer ere idazten. Zailtasun andiak gertatu zaizkit ene bizipidean eta ez dut idazteko asti ez gogo andirik, eta gainera abertzale (?) gutizgeienen ezaxolkeriaren aurrean, ez du balio nire dembora ta nire dirua gal ditzadan euskal-kulturaren alde lan eginaz areago. Ni baino estatu obeagoan izan zaitezte opa dizut. Itxaropen daukat osasun onean zaudela, baita zure etxeoak ere.

Ene agurrik onenak ar itzazu, adiskide maite orrek. Jon Mirande.

Parisen, 1954-gneko Abenduaren 13-an.

Adiskide mina,

Esker mila zure azken gutuna gatik, bai eta atzo eldu zaitan zure Gabon-txartela gatik ere. Neuk ere zorionik onenak opa dizkizut Gabonerako ta Urte-Berrirako.

Naigabeturik irakurri dut ez zaudela egokiera onean bizipidearen aldetik, agian zure bulego berrian laket izango zara?

Orain dala amar bat egun «Euskararen Eguna» zuten Parisko euskaldunek. Ni ez naiz an izan, ez bainekeian ba zenik ere iñork ez naualako gombidatu. Ulertu bear dezu nire samintasuna euskaltzaletasun ta abertzaletasunari buruz. Ba dira orain zazpi-zortzi urte nire kemenik geiena euskeraren kausari; zuk orain bezela, nik ere zailtasun andiak izan ditut ene lantokian, eta beste sailetan... Orain ongi dakust nire aleginak alper izan dirala: Euskaldunen artean dantzari edo politikero batek beti ere garrantzi geiago eukiko du kulturaren alde lanegin nai duenak baño. Ez du beraz balio alper lanean jarraitu dezadan; bakarrik ba nengo bestera litzake; bañan nire aita-ama zartuak lagundu bear ditut orain, eta zoritxarrez, familia oso txiroa gara...

Diozu «euskaldun abertzale geienak atzerrian bizi dirala ateka txarrean». Ez dakit, ba. Dana dala, Parisen, eta Frantzian bizi diren abertzale aipatu geienak ezagutzen ditut, eta segur izan zaite nire egokiera minarekin alda nezakela!

Fidantza pixka bat Euskaldunen baitan gelditu zaitano, guti edo asko lan egiten jarraitu dut. Orain, damu dut esatea fidantza galdu dudala. Diozu: nire indarra lenbizikoan euskarari eskeiñi bear dio-

dala, keltalaritzan ekiteko ordez. Naturalago litza-ke, bear bada; keltak ordea, Euskaldunek baño zentzu askoz geiago daukate kulturaren problemeneztat, eta balioago du aiekin lan egitea, ezen-ez ene erritarrekin. Delako «abertzaleak» eta «euskaltzaleak» oiuka daude beti gure arbasoen izkuntza paregabea salbatu bear dugula otsez; bañan zerbait eskatzen diezunean, naiz izparringi bat, naiz euskal liburuak argitarazteko, naiz kultura- edo jakintzabatasun bat antolatzeke, orduan ez dute lagundu nai, ez beren diruz ez eta beren lan-egiteaz ere. Ez dakit, nondik, eta nola, idealista batzuentzat edukiten diren atzerrian; nik beintzat, materialistarik osoenak arkitu ditut, orain arte, gutxiz-geienak.

Ona emen Gallastegi'tar Peli-ren zuzenbidea

2, St. Stephen's Green, Dublin, Eire

«Gero» ren ediziño berria jaso dut. Zoritzarrez, editoreek Axular-en idazkera aldatu nai izan dute, h-ak kenduz e.a. eta orrengatik, balio guti du euskaltzale jakintsuentzat.

Ontan amaituko dut ene eskutitz au. Barkatu, arren, ene itz samiñak, bañan ene etsipena ulertuko duzu noski.

Berriz ere, Gabon zoriontsu bat eta Urte berri on bat opa dizkizut, eta alaber zure sendiari ere. Jon Mirande.

Parisen, 1955.VIII.21.

Adiskide maitea,

Eskerrik asko zure eskutitza ta zure udateleku-
tik igorri didazun txartela gatik, eta barkatu ez ba
dizut lenago erantzun. Esan bear dizut nere ama eri
izan dela ta orrengatik ez nuen idazteko gogo an-
dirik.

Orain obetoxe dago bainan ala ere oraindik kex-
katuta nago aren osasuna dala-ta.

Ba diozu zure eskutitzean Euzko-Gogoan ene
idazlana Irlandako izkuntzari buruz irakurri dezu-
la; bainan ez det uste bukatuko dedanik ez eta bes-
te lanik egingo denanik euskeraz: orain nere ama
eri baitago ta bestalde nere aita ere zaartuta ta aul-
duta, bearko diet lagundu ta nere lanetik lekora,
beste «job» bat atzeman bearko det diru pixka bat
irabaztea gatik, esan nai baitu, ez dedala elertian
urririk lan egiteko astirik izango.

Gainera itxaropen ta konfidantza oro galdu det
Euskaldunen gan. Gezur andi bat baizik ez da aien
delako «abertzaletasuna» eta funtsean, azaluts be-
reko i batzu dira abertzaleok. Amar urte galdu ditut
aien alde lan eginaz, eta orain ez det geiago «Don
Quijote» izateko asmorik. Bear bada, laguntzale ta
jarraitzale zembait aurkitu ba nitu, engoitik ere
Don Quijote izango nintzan, ala ere, bainan ederki
utzi naute nere aberkide maiteek (?) eta ordaindu
gabe ez det aien alde ezer geiago egingo; zergatik
ba egin bear nuke, pilotari, lendakari, dantzari, kan-
tari, jaupari ta beste Euskaldun on guztiek ordain-
du gabe ez ba ba dute egiten?

Ez uste izan saminduegi naizelako dedala orre-
la pentsatzen ta makur nagoela nire aburuan Eus-

kaldunei buruz: orain dirala egun zenbait, Bilbaotik etorri da abertzale gazte bat, igesi, Francotarren aurka zerbait antolatu zuelako. Dirurik ez zuen; izan da Eusko-Ordezkaritzan: inork ez dio lagundu; idatzi dio emen bizi den «abertzale» andi, ospetsu bati, aren «adiskide» zalakoan: onek ez dio erantzun. Gero ene etxera etorri danean (nire zuzenbidea baitzeukan), irur egun jan gabe zeramazkian ta bere buruz beste egitera(ko)en dirurik eta lagunik gabe iri andi ontan; nire etxean ta Bretoin abertzale batenean ere, eman diogu jatera, ta Espainol (!) batek Espainiara itzultzeko dirua eman dio; nik bultzira lagundu baitiot, aldegitean esan dit bere burua Espainiako Gobernuari emango ziola ta barkatzen ba diote, falangista egingo zala. Zuzenean daogoela uste det.

Pentsatzen dedanean orrelako zital berekoi, diruzaleei nire konfidantza eman niela, eta aien alde lan egin dedala, saminez eta gorrotoz beterik nago. Ta ikusi dezakezu, era ortako ba dira abertzale omen diran euskaldunak, abertzale ez diranak nola-ko diran. Ain biotz-gabe ta koldar den erri batek ez du bizitzea merezi; zoritxar anditzat daukat Euskaldun jaio bainintzan.

Nere gogo-giro samina ulertuko dezulakotan, ene agurrik onenak igortzen dizkizut. J. Mirande.

Buenos Airesko «Ekin» argitaletxeak Tauer jaunaren gutun bildumatxo bat agertu zuen, eta bertan Miranderi idatzitako izkribu bat dakar. Eskutitzak euskaraz idaztera bultzatzeko lehiaketa irabazi zuen Pragako euskaltzaleak. Aipaturiko izkribua, azken eman dugun gutunari egindako erantzuna da, eta honela dio:

Praga'tik 1955gko. Urrillaren 17'ean.

Idazkilari naiz.

Idazki au 167' garrena da.

Mirande'tar Jon jaunari.

PARIS'en.

Nere adiskide maitea:

Dagonillaren 21'gko. zure idazkia garaiez artu nuen eta lenbizian eskatzen dizut niri barkatzeko luzaro ez dizudala erantzun. Ongi ulertzen dut zure naigabea euskotarren zabarkeria eta eskergabeke-ria ikusteaz. Aberriaren aldezko lana ez da aditze-rik arkitzen orain bizi diren gizonen artean ala ere zure alegiñak garrantzi aundikoak dira gure eus-keria maitea piztutzeko. Nere iritziz oraingo euskal-idazle ta olerkari gazteen artean lenengo lekua dau-kazu eta zure olerki eta itzlauzko lanak atsegiñez beterik irakurtzen ditut beti; zure idazkera bikaña eredia bezela artu bear dugu euskeraz idatzi ari ge-ran guziok.

Zure ama eri dagolako berriak asko atsekabetu nau; ala ere uste dut orain Jaungoikoaren laguntza-rekin obeto dela.

Agorrillaren azkeneko egunean bukatu da Idaz-kuntza' ren Norgeyagoketa. 160 idazki nere adizki-

deei bialdu dizkiet. Adiskide berri batzuekin, elkar-idaztean sartu naiz. Ayen artean Rosario'n bizi den Urkia'tar Bitore izen duen andereño gazte bat da, an euskeraren irakaslea izanik eta Mexiko'n bizi den Villanueva'tar Karla. Bera erdeldun utsa sortzez izan arren, Bizkai'ko Enkartazionetan jaioa da, erki artan ezda euskeraz itzegiten, euskera ikasi du eta orain Mexiko'ko Euzko-Deyan bere idazlanak agertzen dira. Ongi idazten du euskeraz.

Iruña'n ango Kaputxinoak ateratzen duten ZERUKO-ARGIA izeneko illerokoak, Agorrillako zenbakian nere euskerazko irakurgai bat dakar, eta «Vida Vasca» deritzaion aldizkariaren aurtengo zenbakian (aldizkari au urterokoa da) nere beste idazlan bat arkitzen da. Auxe erderazkoa da, bañan Euskalerrinari ta euskerari buruz.

Buenos Aires'ko Euzko-Deya'n irakurtzen dut Tokio'ko Ikastetxe Nagosian euskal-ikasgu (chaire) bat eraiki zutela, irakaslea da Labarthe Laurent Aita, Baxe-Nabarra'ko Ibarra'tik sortua. Pozik nai nuke ango euskaltzaleekin elkaridazten sartu. Zuzenbidea ba-dakizu, otoi, niri elarazi.

Onaindia'tar Jakoba Aitak bialdu dit bere lan berria. «Milla Euskal-Olerki-Eder» izenekoa. Ederederra da olerki bilduma au eta erakusten digu bai aberatsa dela euskal-olertia. Zure olerki batzuek ere bertan arkitzen dira. Guatemala'tik idazki bat izan dut Zaitegi'tar jaunarengandik. Beste berri askoren artean idazten dit Europa'ra ibildaldi bat egiten nai duela. Berrikitan liburu berri bat «Bidalien Egiñak» izenekoa, argitaratu du. Ezdut orain-arte liburu au ikusi, bañan egilleari esker ijeki bat artuko dut.

Oraingoz ez dut beste berririk eta idazki au bukatzean eskatzen dizut Euskalerrriaren izenean zure euskerarenganako lana ez uzteko. Norbert Tauer.

Parisen, 1955:XII:8.

Adiskide maitea,

Esker mila zure azkenengo eskutitza gatik eta barkatu, otoi, lenago ez ba dizut erantzun.

Eskerdun natzaizu nire euskal-lanari buruz diostazunaz bañan, zoritxarrez, ez dut geiago den itxaropen txikiena ere euskararen auzian. Euskera iltzera doa, eta ezerk ezin gaizkatu dezake nire ustez. Asieran, uste nuen abertzaletasunak gaizkatuko zuela, azken 10-12 urte ontan, abertzaleak urbildik ezagutu ditut, eta ikusi dut ez dirala egiazko euskal-izkuntzazale ta endazale, politikero batzuk baizik. Ez dago, euskal literaturarik, ez dago euskal-kulturarik, ez dago euskal-aberririk: orra eldu naizen konklusinoak. Sinetsi zazu egia orren ezagutzea txit mingarri izan zaitala, batez ere ainbeste denboran nire bizia oso amets uts baten gatik igatu detalako.

Orain ogei ta amaika urte ditut, egiazko langintzarik gabe nago; gurasoak zârtuak ditut, ama gaizki eri; nire osasuna ere ez da txit ona aldi ontan (Españarrek diotenaz «al perro flaco todas las pulgas...») eta bakarrik nago; ez det nire euskal «anai»-en gandik laguntza materialik (ori ez nien eskatzen) ez eta moralik batere aurkitu. Ulertuko dezu, arren, ez detala aurkeri oietan jarraitzeko asmorik...

Emengo Euskaldunen berririk ezin eman nieza-kezu, ez ditut ikusten eta. Aspaldi ontan Andimaren eta Irizarren berririk gabe ere nago. Bestalde, ez dakit zein den Labarthe-ren zuzenbidea Tokion. Neronek ez dakit bera nor den, bañan, nire ustez, alde ontako euskal apaiz bat ezagutzen ba dezu (Aita Lafitte, edo Charritton), ark eman âl izango dizu. Eta bestela, ez det entzun euskal libururik agertu berri denik. Ba dakit 100 euskal-olerkiak argitaratu izan zirala eta nire poemarik ere zakarrela esan izan zait (niri baimenik galdegin gabe egileak argitaraturik; bainan ez dit ijekirik igorri) bañan liburu ori ez dut erosi, ez eta irakurri.

Nire agurrik oberenak ar itzazu adiskide maite orrek, eta beste bein arteo. Jon Mirande.

Parisen, 1956:5:23.

Adiskide maitea,

Barkatu arren ez ba dizut lenago erantzun: oso alper egin naiz eskutitz idazteko ta gainera gaixorik egon naiz azkenengo illa onetan «gripa» izan dut-eta.

Emen ez dago deus berririk, garrantziko litzake-nik. Orain dala illabete edo, euskal antzerki bat ikusi nuen Larre apaiz jaunak gidatzen duen Paris-ko kristau eusko gaztediak emanik; bainan ez zuen dalako antzerkiak gauza andirik balio ez gaiari ez antzeari buruz. Andik bi astetara zuberootar «mas-karadak» ere ikusi al izan genituen Parisko fron-toian; atseginekin ikusi ere, nire erriko jolasa dira-ta «maskaradok».

Aspaldi onetan ez dut Andimaren idazkirik jaso; ba dakit Venezuelan dagoela ara eldu bezain laster idatzi zidalako; ango Euskaldunen zabarkeriaz go-gait eginik zagoela zioetan. Ba dakusazu beraz ez naizela bakarra euskaltzaleetan artean bere erriaz etsiturik dena...

Asko min dut Euskalerrriari buruz nituen itxaro-penak utzi bear izanik baina naiago dut euskaldun-go-a nolako eta zein eineko dan egiaz ikusi, Euzkadi kontzeptu lañotsuak sorrerazi zizkidan amets zoroetan iraun baino. Barkatu otoi zure uste ta asmo batzuen aurka mintzo ba naiz, baina ez dut geiago sinisten «Euzkadi gure aberria» danik. Giputz eta Bizkaitarrena bai, bear bada, ez Laburditar, Nafar-ta Zuberootarrena. «Zazpiak bat» itz-burua egiakontra-ko da, zazpi euskalerrriak ez bait dira sekula bat izan, non ez bada aldi labur batentzat Nafarroako erregeen gerizan, bortxaz. Eta orduan ere, ain euskaldun on omen diran Giputz eta Bizkaitarrak Gaz-

telaren aldea artu zuten euskal-erreinuaren aurka. Ori da gure edestia, ez sabinzaleen asmakeriak: Euzkadi, aberri e.a. itz artifizialak dira eta adierazi nai dituzten gauzak ere artifizial dira.

Ez uste izan otoi atsegin dudala ikonoklasta-lan ontan; ez, oso atsegabeturik nago aitzitik, amar urtez alatu ditudan asmoak eta aburuak aldera utzi bearrez; bestalde, zeinbat adiskide on egin ditut abertzaleen artean, ala nola Andima, Etxaide, Luis Mitxelena, nik bezainbat euskara maite dutenak, edo geiago ta obeki ere bear bada. Baina, oro ar, sendi nuen beti, ta orain garbi ikusten dut, abertzaleok ez ditudala ez aberkide. Barkatu ain luzaro mintzaten ba natzaizu auzi ta kezka personal oietaz: zu Atzerriko euskaltzale izaki, nai dut ulertu dezazun Euskalerriko baten egoera Euzkadiri buruz.

Ni etorkiz eso errikoi naiz nire osaba guztiok, dakidanaz, Zuberoako lurgin izan bait ziran; ala dira oraindik ere nire askazirik geienak. Nire guraso ta askaziok, baita nire errian ezagutzen ditudanak oro, beti mendiz bestaldeko «anaiek» eraturako abertzaletasunaren etsai aurkitu ditut, eta penatua nengoan orregatik; ezin ulertu nezakean nola Euskaldun bat abertzaletasunaren aurkako izan ditekanean. Orain ulertuten ditut. Beren errikoi zentzuaz soilki Ziberoatar umil oiek guztiok ba zekusaten nik onartu nai ez nuen egia: Euzkadi ta Euskalerrria gauza bi dirala, bai eta Frantziaren menpeko Euskaldunak eta Espainaren menpekoak ez dirala berdinak, baizik bi erritako, bi kulturako, bi ethniatako dirala eretz geienetan.

Euzkadizale izateak au esan nai du: Espainitar erkalarren alde izatea Francotarren aurka. Euskalmintzoaren ta endaren auziak ez du ainbat garrantzi aien begietan, ta egiaz, abertzale asko aurkitzen dira euskerarik ez dakitenak ala nola Lendakari jau-

na bera (pixka bat ba dakian arren, ez darabil urrundik ere bere erri-mintzaera ba litz legez) eta odolez Euskaldun ez direnak. Francoren jaurlaritzak euskera persegitu duela nai dut, eskoletan ez irakatsiz, izparringi, radio, ikusgarrietan ez usatzerantz; ala ala egin dute Euskaldunek berek lenagoko demboran askatasuna zutenean; ala ala egiten du beti Frantziako erkalak eta ala ere abertzaleok Frantzes Errepublikaren adiskide minenak dira. JELtzaleek gorago jartzen dute demokrazia ezen-ez euskaldungoa. Zuzenbide bat dute ortarako ta ez diet jokaera ori eragotziko. Baina, mendiz unaindiko Euskaldunok ez gara ain erkalzale; gure artean ba dira asko demokrat ez direnak (ni beintzat ala ez naiz) eta naiz abertzalekin lankidetzera gertu ginen, aien aburuko ez izan arren erriketako auzietan, uste genuelako euskara zinez maite zutela ta euskaldungoa toki guztietan salbatu nai zutela. Orain, urte oien guztien ondoan, euskera ta euskaldungoa Gipuzkoan gaizkatu nai omen dutela, baina Zuberoan, Laburdin, Peko Nafarroan zer gertatzen zaienaz ere ez dirala axoltzen ikusirik, abertzaletasun mota ori uztera gertu gara... Azkenean, ez gara gu Giputz!

Barkatu otoi nire azalpen luzeegi oik: eman dizkizut jakin dezazun zer nai ere egingo dudan geroan, ez dudala euskera ukatzen, baizik euskeraren auziarekin batean zenbaitek nâsi dituzten politikakeriazko auziak gogait eginik nagoela.

Ar itzazu, adiskide maite orrek, nire goraintzirik onenak. Jon Mirande.

Parisen 1958.V.23.

Adiskide maitea,

Eskerrik asko ene Amaren eriotza dala-ta, agertu nai izan didazun zure dolumina gatik. Barkatu ez ba dizut lenago idatzi baña, zure eskutitza artu dudan egunetan, ene Aita ere gaxotu da zinez. Gaxotegi batera ereman erazi bear izan dut eta ebakunde bat egingo diote an.

Barkatu beraz ez ba dizut luzaroago idazten; uler dezakezun bezala, ez det egun auetan idazteko gogo ez asti andirik. Bakarrik bizi naiz, aitarekin, eta orain lanez beterik nago, ez baitakit areago burutik nora eman. Esan gabe dijoa euskal lanak laster utzi bear izan ditudala, ta ez dakit noiz berriz ekin alko diedan.

Barkatu ez ba dizut beraz besterik idazten aldi ontako.

Ar itzazu, adiskide maiteak, ene euskal goraintzirik onenak. J. Mirande.

Parisen, 1963.12.17.

Adiskide maitea,

Eskerrik asko zure eskutitza gatik, atzo eldu zaidana. Nik ere goraintzirik onenak bidaltzen dizkizut Eguberri eta Urte Berriaren karietara.

Bai, zure liburuxkoa jaso nuen, bai eta, gogoratzten naizenaz, berela idatzi nizun eskerrak emateko. Ez dakit ene eskutitza iritxi zitzaizun?

IGELA il da: gure erritarrek gaizki baino gaizkiago artu zuten, eta asko iraindu gaituztelako Peillen eta ni gure aldizkari ori zela kausa, azkenekotz erabaki degu amaia emango geniola. Bainan Peilleni esango diot azkenengo numeroak zuri bidaltzeko (laugarren bat izan baita).

Ez bakarrik IGELA, bainan edozein euskal- eta euskotar ekintza uzten dut ere... EGANen irakurri dezun ipuitxoia ene azkenegoa izango bide da; ez nintzan gogoratzen aldizkari orretara lenago bidali nuela, argitaratzekotz; bestela Mitxelenari esango nion ez arren publikatzeko.

Idazlan askotxo ba ditut oraindik, argitaratu gabeak; uste dut bein surtara botatuko ditudala... Bizpairur urtez ezer idatzi gabe egon gogo dut. Gerroago, oraindik bizi ba naiz beintzat! bearbada beste izkuntza batean berriz asiko naiz idazten; zerbait esateko baldin ba dut beintzat.

Ba da aspaldi ez dedala «euskotarren» berririk; ez nekien ere Urrestarazu Baionan bizi zala orain; zuk didazu jakin erazi.

Ar itzazu, adiskide maite orrek, ene agurrik amoltsuenak, eta, berriz ere diotsut, Gabon alai eta Urte-Berri zoriontsu opa dizut. Jon Mirande.

1964.

Adiskide maitea,

Eskerrik hanitz bihotz-bihotzetik zure kartaren gatik. Nik ere Eguberri alegera bat eta Urthats On bat desiratzen dautzuet, zuhauri eta zure etxenkoei.

Ene «Herri... parabola» IGELA ren azken numeroa izan da; Peillen-ek eta nik diru gehiegi galdu dugu aldizkari hortan, eta azken numero hau, batez ere, nihauren sakelatik pagatu behar izan dut. Horrengatik IGELA zorigaitzekoa hil dugu.

Ene goraintzirik hoberenak.

Zure adiskide. Jean Mirande.

1965.

Adiskide maitea,

Eskerrik asko zure karta gatik. Nik ere Gabon alai ta Urte berri zoriontsu bat opa dizut, bai eta zure etxekoei ere. Zorionak, beti ere euskaltzale dirauzulako. Nik ez dut geiago euskal lanik egiten, zio askoren gatik. Dana dala, uste dut euskera galtzen ari dala!

Azken 10 urte auetan izugarriko atzerakada artu du, Frantzian beintzat (eta alaber Bretoinak, oc-izkuntzat e.a.) Tamalgarri da, bañan ez da nire obena...

Berriz ere osasuna, ondasuna, zoriontasuna opa dizkizut 1966 gn. urtearen karietara.

Zure. Jean Mirande.

1971.

Adiskide maitea,

Eskerrik asko zure eskutitza gutik; nik ere Gabon onak eta Urte berri zoriontsua opa dizkizut.

Oso gaixorik egon naiz azkenengo illa onetan; orrengatik ez nion iñori izkiriatzen; orain ere gaixorik nago, ta bearko dut atsedean artzera joan, egun auietan, illabete batentzat gutxienez.

Koronbierarekiko artikulua euskeraz idatzi du-dan azkenengoa izango da noski. Poztutzen naiz atsegin egin baitizut. Bañan Euskalerriarekin, ta euskaltzaleekilan aserik nago; ez dute batere jendetasunik; 15 urte alperretan galdu dizkizut aientzat lan egiñaz. Orain akabo da: ez dut batere «euskaltasunean» siñistutzen geiago. Alazere, zerbaiten bearrean bazaude, euskera ikasteari dagona, otoi esaidazu.

Zure Parisko adiskidea. Jon Mirande.

Honela amaitzen dut Mirandek N. Tauer jaunari idatzitako eskutitzen bigarren bilduma. Pragatik neuk ekarritako izkribu eta liburu guzien gordailua Bilboko «Azkue» Bibliotekan aurkitzen da. Orain beste gutun sorta batean emango ditugu idazle honen azken berriak.

PAUL CEZANNE, BERE LANEZ ETA ERAGINEZ

J. San Martin

Aix-en-Provence hiriko kaleetan, Rilkek zionez, haurrak inoiz harrika egin zioten gizona, lebitaz eta bonbinez jazten zen pintore bitxiaren lanak aurtengo martxo-apirilean Madrid-eko Museo Español de Arte Contemporáneo delako aretoetan publikoki erakusteko jarri ziren. Zalantzarik gabe, 1984. urtean Espainian egin den arte erakusketarik garrantzitsuena.

Paul Cézanne (1839-1906) Parisko inpresionisten eta mende hontako abangoardien artean pintorerik garrantzitsuena da. Arrazoiz esan ohi da XX. mendeko pinturaren aita dela. Bere eraginaren ondorioz sortu bai ziren gure mende hontako «fauve», kubismoa eta joera bion artetik piztu zen giroa, artistak bere nortasunezko sorketa bideak bakoitzak libertate osozko joeraz erabiltzeko. Hala ere, ez uste bere obra muga bageko zerbait denik, ez. Ber berak jarri bai zizkion erregela aski estuak bere buruari.

Cézannek urratu zituen bideak heurak ez pentsa guztiz edo zeharo aintzitik aztertutak eta ikertzailearentzat agortuak direnik. Denborak aurrera ere, egungo gazteek beti ikasten dute zerbait bere lanak ikusteaz eta aztertzeaz. Eginak egin, bere plastika kontseptuetarik beti gelditzen bait da zerbait ez-kutuan.

Haurtzarotik Emile Zola idazlea eskolakide eta adiskide zuen, eta, pintore izango zenak barnetik zekarren kezka, eleberrigileak bultzarazi zion. Camille Pissarro-en adiskidetasunez sartu zen Parisko inpresionisten artean, hogetabi urte baizik ez zituelarik. Hasiara batean, haiek baino gaztetxoagoa bazen ere, berengana inguratu zen eta estiloz ere beraiei loturik. Esan beharrezkoa da garai hartan Parisko Arte Eder Eskolara sartzetik ez zuela izan, esaminak pasatu ezinez. Baina, horregatik, ez zen ordea Louvre-ko Museotik pasatu gabea. Bere kabuzko ikasketak han egin bai zituen eta ondoreak erakusten digunez ez zen nolana hiko autodidakta izan. Lehenagoko pintoreen obrak azagaturik, inpresionismoa bera arte mailan goian jarri eta iraurarazteko beharrezko iduritzen zitzaion sendotasunaren bila hasi bai zen, bere garaiko haien eta museoetako obren artean nolabaiteko oerka eta lotura nahian eta ikerketen ondorioz era berri bat sortzera iritsi zen. Horrek jartzen du postinpresionista eta prekubismoaren bitarte hortako jenio bezala. Baina, hain zuzen, horrek eroan zuen bere garaiko artista eta jendearen artean ulertezinezkoa izatera.

Hogtahamaika urte beteak zituen franko-prusiar gerratea (1870) lehertu zenean eta une haretan markatu zuen bere arte lanen lehen aldaketa nagusia. Lehenagoko gaiak eta espatularen urduritasun hura baztertzen ditu, eta kontrol handiagoz jabetzen da lerroak hobeto markatuz eta argiak eta koloreak heurak hobeto baliatuz. Orain, kolorea bera formak erabakitzeko bitartekotzat hartzen bai du eta gaitzat hautatzen dituen gauzeri bolumena ematen dio. Bestalde, paisajeak, lehen baino gehiago erabiliko ditu. Guzti horregatik, ingurukoaren artean lehen baino ulerkaitzago bihurtzen da. Eskerrak bere gurasoak dirudunak zituela eta bizitzaren mantenimendurako beharrik ez zuela aurkitzen, berari gogozko zitzaion eratik jarraitu zuen, gainerakoei lepoa eman eta pintura pintatze soilaren plazerrez harturik eten gabe segitu zuen esperientzia berrietatik.

Beste hamar urtean iraungo zuen ikuspegi berrien sorkundezko aurrera bidean. Hortarako, espirituz ez ezik, fisikoki ere bakardade gorrian aurkitu zuen bere burua. Inpresionismo estiloak heurak iraunkorrago egin nahizko bideetatik abiatu zen.

Urrats berrietatik sartu zen pintorea aski urruti joan zen bere langintzan. Kultura orokorrez ondo eskolatua zegoen, aintzina-ko klasikoen mundua ez ezik Pizkunde garaikoa eta barrokoa ere ongi ezagutzen zituen eta jakintza hori oso lagungarri zitzaien, zein bere bakardadeari hala bere artegintzari.

Arkitektura gisako konposaketari garrantzi handia emango dio. Era hortakorik ez zen falta Madrid-eko erakusketan, Sainte-Victoire mendiaren zenbait laukiz gainera han zeuden bañistekin egin zituen hainbeste saio. Azken horietan inoiz Rubens-en ritmoak nabari baditu ere, maizago agertzen zaigu konstruktibismoaren hastapena. Gainera, hor daude konposaketa berriaren beste era batzuk ere. Adibidez, lerroak zabaletara indartzeaz espazio berezia lortzea, eta behetik gorako marraz sakontasuna jarriaz. Oraindik etzen Kandinsky-rik ihesikako lerro, marra eta tartekako moteri holako baliorik emateko.

Geroko urteetan beti kontuan izango du lerro eta marren joko hau. Horren adibide ederrak ikusi ditugu Madrid-eko erakusketa honetan: Jas de Bouffan ingurua, toki bereko gaztañadia eta beste. Sakontasun nabarmena lortzeko beste teknika bat ere erabiltzen du, lerro eta marrarik zuzenean agertu gabe, baizik pintatuz itzal eta argien arteko jokoan sarturik adieraziaz; horren adibidezko da Mat Jolie-tik Château Noir-erako bidea, koloreen ordena armonia egokiz ipiniaz eta urrutia lautotuz. Joko gaidunen konposaketa ordea, Naturaleza hilak direlakoekin batean, konstruktibismoaren atariak jartzekoak dira.

Azken aldi hortan, koloreak, lehenago baino pintzelada labur eta finagoz formak beteaz erabiliko ditu. Horrez gainera, argien alternantziak laugarren dimentsioaren bila arituko zen, bolumena eta sakontasuna indar berezi batekin atereaz. Hortik hurbil zeuden geroxeago sortuko ziren kubismoa eta konstruktibismoa, hortarako bideak idekirik utzi zituenez.

Inoiz espero gabe hainbeste lauki ikusteko aukera hartan, azkenerako mozkortua bezala aurkitu nintzen. Bata bestearen ondorean guziak behar bezala dastatzea ez bai zen posible. Han zen pinu handiaren laukia ere, bere atmosfera eta mugia

menu bereziaz, hain maite zituen berde-urdinez betea eta lurrean laranja gisako hori-gorri motaz biziturik.

Baina erakusketa eder horrek besterik ere eskaintzen zuen gure begi-nini eta gogo-begietara, bere dibujoak, gehienak ikatzez eginak, garbi, segurantzi handiz buruaren aginduz eskua-ren trebetasunez eginak.

Pizkunde garaiko perspektibak, egia esan, manierismotik haruntza ez ziren joan eta Cézanne-k mundu horren ordenamendu berri baten legeak jarri zituen, ikuspegia zilindro, kono eta esferara errendituz, ez une berezi batean soilik, baizik lauki beraren orokortasunean ere bai. Eta, errenditu ere, sintesi batean sinplifikatuz. Horrek ez du ukatzen bere argietan Caravaggio eta ondorengo oroitzaren nabari ez denik. Baina, era orokorrean, estilo eta kontzeptu aldakuntzen muga, Cézanne, Botticelli-rekin parekatzekoa da, zeren hura bezala aurkitzen bai da Artearen historian, kasik inortxo ere ez bere aurretik eta ondotik jarraitzaile ugari, berak idekitako bideen jarraitzaile.

1895. urtean egin zuen erakusketan ideki zituen kritikoen eta artista gazteagoen begiak, baina heriotzaren ondorean jaso ziren aburuetatik hartu zuen aspaldiaotik merezia zuen ospea. Abangoardian zetozen artistak jabetu ziren bere hilburuko eta ondorioen agerik hor daude: Picasso eta Braque perspektibaz tradizio zaharreko kanonak etetzeaz eta gauzak deformatze tratamendutik zekarren indarrak bereganatuz ekin zioten era berri bati; Delaunay koloreen armoniaz txunditurik; Léger konstruktibismoaren oinarriak aurkituz; La Fresnaye bere klasizismoaz; Metzinger iraultzale irakasle aldetik; Matisse argien eta koloreen alternantziak...; Bakoitzak bere arrazoiak aurkituz ekin zioten, mugak hautsiz, artearen aldi berri bati hasiera emateko.

Konforme gauden ala ez; hori beste gauza bat da. Baina, Artearen historian Cézanne-ri inork ukatu ezinezkoa da ikuspegi berrietarako ekarri zuen aldakuntza, artista bakoitzari bere nortasuneko sorketatuz ihardutzeko askatasun osoa eskainiz.

Bere eragina guregana ere indartsu sartu zen, bere eren formalismo hutsera zeharo luturik gelditu bazen ere. Arteta

bera dugu adibiderik biziena. Eta honek bere inguruan eta gure egunokarte zer eskola utzi zuen denok dakigu. Gainera, ez da kasualitate bat Espainian dauden Paul Cézanne-ren obra bakarrak (bi litografia soilik), Bilboko Arte Eder Museoan gordetzen direnak izatea. Biak Madrid-eko erakusketan agertu ziren, katalogatzearen azkenean, 76 eta 77. laukiak. Biok, Joakin Zuazagoitiak erregalatuak. Bañisten sailekoak dira, 1896-1898. urte bitartean eginak. Kolorezko litografiak dira, biak P. Cézanne-k izenpetuak. Beretarik bigarrenak ehun aleko tirada izan zuen.

Madrid-eko erakusketa hori jartzeko hamalau naziotako museoetatik bilduriko lanez hornitua izan da. Berriz diok, inoiz amesetan ere ez nuela espero Cézanne-ren lan guziok nere begiz ikusteko aukera.

Pintatu pintatze alde aritzeaz bere bizitzako atsegirik handiena ukan zuen Paul Cézanne nork uste hainbeste urteren buruan bestei holako etseginez ikusi ahal izateko aukera emango zigunik? Asko ziren, egunero milakak, bi hilabetez erakusketa bisitatzen zutenak. Guziera ez zion zirrara berdina eragingo, baina abururik hoberenak jaso zituen bere bizitza guzia inork ulertu ezinik igaro zuen artistaren lanak.

CHRISTMAS (I)

Bitoriano GANDIAGA

VII

OLERKIAK

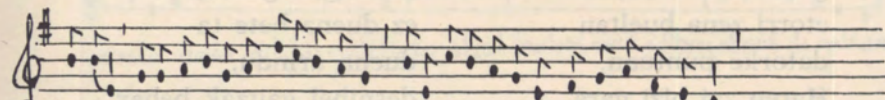
ZAPOZ OIHUA DUGU
ABUNDUKO OTOITZ,
JESUS JAUNAREN BIKO
STORREREN URGIZ,
ZINIZ, ZU, JESUS JAUNA
OPA ZAITUGUN GOIZ.

Bi otarre dugu
gure olerkiak,
dik osan banerak
eta irekiak,
batak jada argitu
dikigu begiak,
nabaiten argituko
gaitu parusiak.

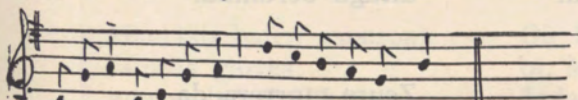
CHRISTMAK (1)

Bitoriano GANDIAGA

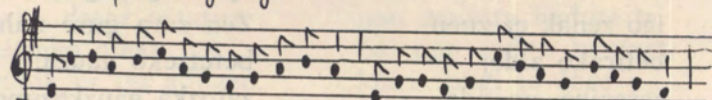
VII

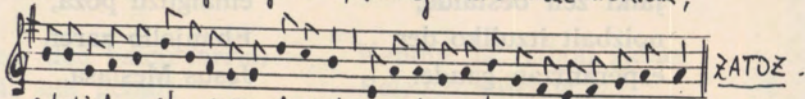
Zatoz oiñu-a dugu Abenduko otoitz, Teñi Jaunaren biko etorreren oroiz,

Zatoz, zu, Teñi Jauna, opa zaitugun goiz.

Bi etorrera ditu gure eguzkiak, biak egun banaren ate irekiak;

batak jada argitu dizkigu begiak, noizbaiten argituko gaitu parusiak.

ZATOZ OIHUA DUGU
ABENDUKO OTOITZ,
JESUS JAUNAREN BIKO
ETORREREN OROIZ.
ZATOZ, ZU, JESUS JAUNA,
OPA ZAITUGUN GOIZ.

Bi etorrera ditu
gure eguzkiak,
biak egun banaren
ate irekiak;
batak jada argitu
dizkigu begiak,
noizbaiten argituko
gaitu parusiak.

Lehenengo etorrera
abendu santuan,
bigarren etorrera
garaien buruan;
etorri zena bueltan
datorke puntuan,
Haren zai bizi gara
kristauok munduan.

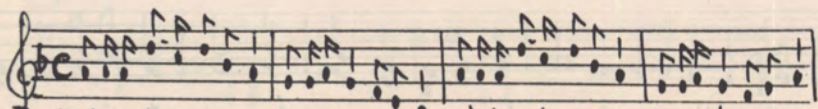
Eguzkiak bezala
sortalde-sartalde
igo zenak ez zuen
betirako alde;
zeregina emanda
jaiki zen bestalde,
noizbait itzuliko den
esperantzan gaude.

Abendu-mutil gara
abenduz-abendu,
bideak prestatzea
daukagu agindu;
ez duena bete ta
duena arindu,
desnibel gaitzak behar
ditugu berdindu.

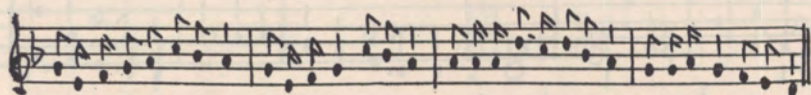
Zeure etorrera da
opa dugun goiza,
Zeu zara gure nahiak
betetzeko gauza;
zatozka gaukazunoi
emaiguzu poza,
Ebanjelio zaren
Jesus Mesiasa.

1983.azaroak 19

VIII

Haurtxo baten esperoan familia gaztea, aterpe baten eskean non erditu semea;

arrenka datoz ostatu: zabaltzeko atea! Inortxok ez du aditzen, alferrik da galdea!

Haurtxo baten esperoan
familia gaztea,
aterpe baten eskean
non erditu semea;
arrenka datoz ostatu:
zabaltzeko atea!
Inortxok ez du aditzen,
alferrik da galdea!

Oi, Jose! —dio Mariak—,
oi, Mari! —dio Josek—.
Jadanik gazte pare
ez du estutzen deusek:
non pausatu badute ta
bai non erditu hantxet,
Maria ongi ta Jose
betegin eta kontent.

Ai, zer den haien larria,
antsia eta pena!
Aiene, nahi ta ezina!
Ai, pobreen hasperena!
Direnen ardura-eza
da sentitzen dutena;
latza da bideko haizez
bi gazteen dolamena!

Handia da Gabon gabaz
Belengo sosegua,
han argitu da errainuz
izarren sorburua;
magalean besoetan,
hantxe dute zerua,
oi, Maria ta Joser
lehia ta entrega!

Nahigabezko itsasoan,
elkar poztuz ahalean,
herriz kanpo abiatu
dira Gabon gauean;
koba bat aurkitu dute
eremu bazterrean,
han kokatu ere dira
ganaduen artean.

Arbola baten moduan haziz doa munduan, haziz doa Ga-
 bon - al-le-lu - a! Arbola baten moduan haziaz edo-nou,
 haziz doa Gabon - al-le-lu-ia -

Arbola baten moduan,
 haziz doa munduan,
 haziz doa Gabon,
 aleluia!

Arbola baten moduan,
 haziaz edonon,
 haziz doa Gabon,
 aleluia!

Adaburua zeruan,
 sustraiak abenduan,
 haziz doa Gabon,
 aleluia!

Adaburua zeruan,
 handiko berri on,
 haziz doa Gabon,
 aleluia!

Haziaz edonon,
 haziz doa Gabon,
 aleluia!

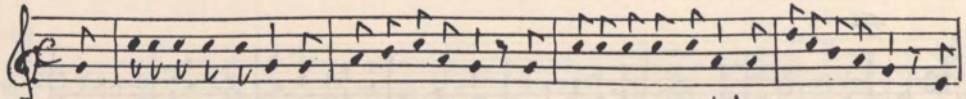
Gabonak datoz, Gabonak Jainkoa bezain sakonak; gabonak datoz, Gabonak Gabonen aurrean ba-
 -du zer pentsaturik gizonak. Maitasunaren emaitza eta
 bakea dakartza. Maitasunaren emaitza: Horra Jainkoak eskaintzen digun dohain aberatsa: jabo-

(Julian Bandaormaetxea eta Anjelita Larrañagari eskainia, ezkondu zirenetiko zilarrezko ezteiak ospatzean).

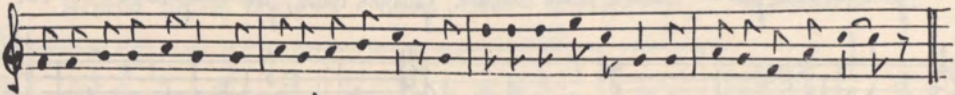
GABONAK DATOZ, GABONAK
 JAINKOA BEZAIN SAKONAK;
 GABONAK DATOZ, GABONAK.
 GABONEN AURREAN BADU
 ZER-PENTSATURIK GIZONAK.

Maitasunaren emaitza
 eta bakea dakartza.
 Maitasunaren emaitza:
 Horra Jainkoak eskaintzen
 digun dohain aberatsa.

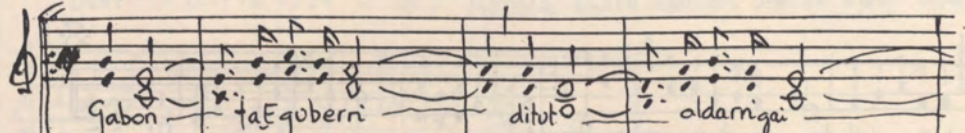
Gizonon bidera datoz
 Gabonak, Jainko-erasoz;
 topo egitera datoz:
 Jainkoarekin aurrezka
 ihardun beharrean gagoz.

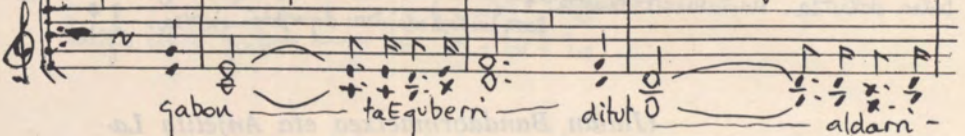
Gabon dut anuntzio desinteresatu; Eguberri poza dut nahi erregalatu: Ga-

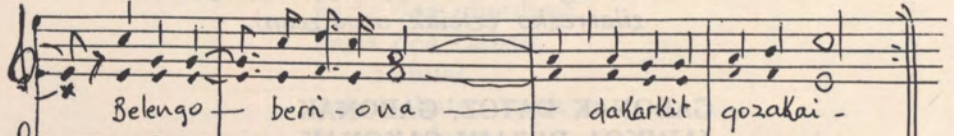
ben Eguberrien berria haizatu dohain dadin jendea munduan gozatu -

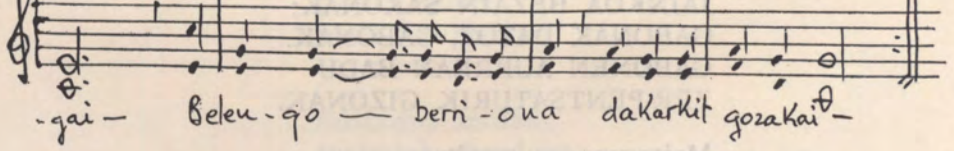
Gabon ta Eguberri ditut aldarrigai

gabon ta Eguberri ditut aldarrigai

Belengo berri-ona dakarkit gozakai -

-gai - Belen-go berri-ona dakarkit gozakai

Gabon dut anuntzio
desinteresatu;
Eguberri poza dut
nahi erregalatu:
Gabon-Eguberrien
berria haizatu,
dohain dadin jendea
munduan gozatu.

Gabon ta Eguberri
ditut aldarrigai,
Belengo berri ona
dakarkit gozakai!

Ez dut anuntziatzen
merkatuko gairik,
ez naiz komertziante
sinestedun baizik.

Dakardan merkantzia,
hain dakart dohainik,
nahi duenak har beza
konpromezu barik.

Gabon ta Eguberri
ditut aldarrigai,
Belengo berri ona
dakarkit gozakai!

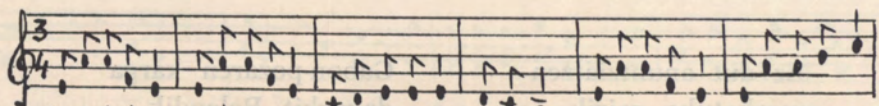
Gabon-pozaren karga
dakarkit Belendik,
Eguberriren karga
gozoa dakarkit:

Jainkoa haur egin da
guganatu nahirik
zenbat maite gaituen
agertzeagatik.

Gabon ta Eguberri
ditut aldarrigai,
Belengo berri ona
dakarkit gozakai!

1983.abenduak 2

XII

-Hi, bertsolari, Konta ezaiguk, Abendu hontan zer berri? -Abendu hontan ere jendea

larri asko herriz herri; lotuta ere hain lotu gaude hainbeste gauza alferri

non-ta pobreentzat burla daitezken Gabon eta Eguberri -

—Hi, bertsolari, konta ezaiguk,

Abendu hontan zer berri?

—Abendu hontan ere jendea

larri asko herriz herri;

lotuta ere hain lotu gaude

hainbeste gauza alferri

non-ta pobreentzat burla daitezken

Gabon eta Eguberri.

Krisialdia, langabezia,
errealitate gorri,
alferrikako gastuak ere
gehi ezaizkiozu horri;
tentelkeria eta itxura
aza berberaren orri,
«El Corte Inglés» inbidiarik
kentzera ez zen etorri.

Txanpana eta burgeskeria,
gustatzen zaizkigun gauzak,
kontsumoari emanak gaude
nahizta ingresu eskasak;
anuntzio ta milikeriak
telebista eta plazak,
guztiak dira bizimodua
endredatzeko matazak.

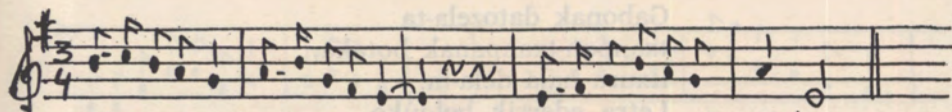
Alde batetik lujua eta
bestetik heldu-ezina,
jende umil ta pobrearentzat
ez da gurutze arina;
pentsatzen ere ez gara jartzen,
ahaztu dugu examina,
non ote dugu justiziaren
egarri ta gose-mina?

Berri Onaren Mandatariak
estalpean du jaiotza,
Haren haltzari eta konforta
aska dira ta agotza;
premiadunen aurrean berriz
sentibera du bihotza,
haientzat dizu bere promesen
esperantzazko abotsa.

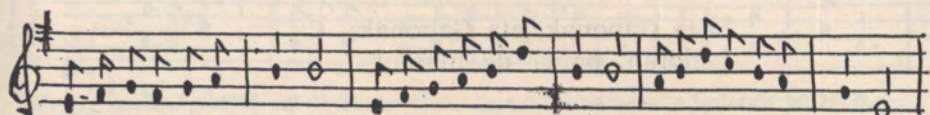
Kristoren abots kristauok gara,
geure jokabidea da,
geure bidez du gauzatzen Kristok
justiziazko bultzada;
aurrean dugun ikuskizuna
onartzekoa ez bada,
beste bide bat beharko dugu
hautatu badaezpada.

Geure pozaren gerrira datoz
Gabon eta Eguberri
lekurik presta bagenezαιο
hain gertakizun ederri;
pobreen amorez utzi beharko
hainbeste gastu alferri,
jai hain alairik gerta ez dadin
inoren lotsari berri.

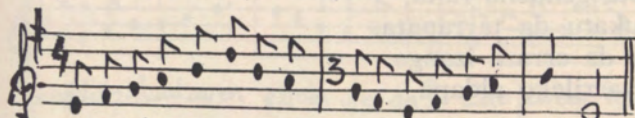
1983.abenduak 6

Eta Gabonak, eta Gabonak : zelofan paper de plata .

Gabonak datozela-ta jendearen tarrapata Gabonak datozela-ta

erosketa da nagusi adornua ta zarata .

Eta Gabonak, eta Gabonak:
zelofan, paper de plata.

Gabonak datozela-ta
jendearen tarrapata (!)
Gabonak datozela-ta
erosketa da nagusi,
adornua ta zarata.

Eta Gabonak, eta Gabonak:
zelofan, paper de plata.

Gabonak datozela-ta
zelofan, papel de plata,
gastatu dugu soldata;
nahiz epetan, nahiz zorretan,

Eta Gabonak, eta Gabonak:
zelofan, paper de plata.

Gabonak datozela-ta
txanpon-txanpanak botaka,
itxura hala dela-ta.

Letra ederrik helduko
zaigu, Gabonak pasa-ta.

Eta Gabonak, eta Gabonak:
zelofan, paper de plata.

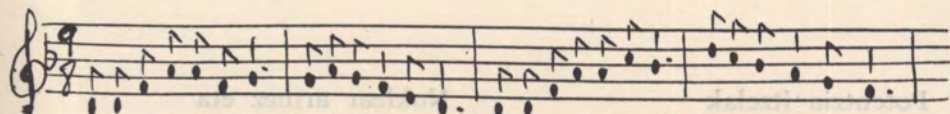
Gabonak zetoze-la-ta
bota genuena falta.
Bukatu da tarrapata.
Ez da erraza izango
urtarrileko aldapa.

Eta Gabonak, eta Gabonak:
zelofan, paper de plata.

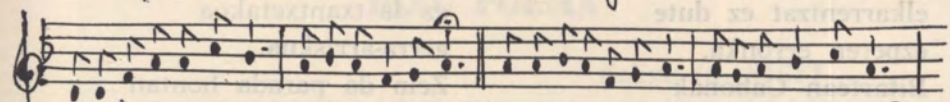
Gabonak zetoze-la-ta
zelofan, papel de plata,
tontakeria galanta:
behar dena ere janda!

Eta Gabonak, eta Gabonak:
zelofan, paper de plata.

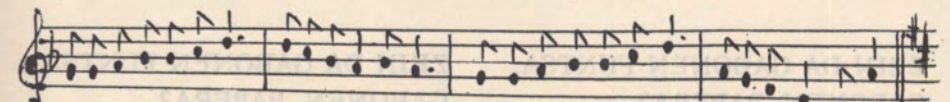
1983.abenduak 10

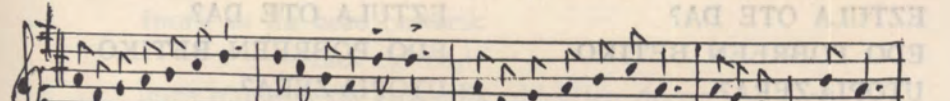
Inoiz garairik izan baldin bada beltza, iluna da garai hau latzean traketsa.

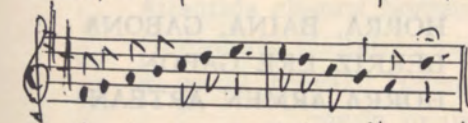
Garai hontan Gabona ez al da ametsa? Zein da Gabonen funtsa, Gabonen papera?

Gauerdiko ahuntzaren eztula ote da? Edo pobreen betiko utopia-zera?

Horra, Baina, Gabona berriz ere Gabon; horra armen artean betiko berrin on;

ilun dagoen arren bada zer itxaron!

Inoiz garairik izan
baldin bada beltza,
iluna da garai hau,
latzean traketsa.
Garai hontan Gabona
ez al da ametsa?

ZEIN DA GABONEN FUNTSA,
GABONEN PAPERAZ
GAUERDIKO AHUNTZAREN
EZTULA OTE DA?
EDO POBREEN BETIKO
UTOPIA-ZERA?

HORRA, BAINA, GABONA
BERRIZ ERE GABON;
HORRA ARMEN ARTEAN
BETIKO BERRI ON;
ILUN DAGOEN ARREN
BADA ZER ITXARON!

Potentzia itzelak
zein handiagoka;
elkarrentzat ez dute
ezperen erronka.
Bitartean Gabonak
zer zeregin dauka?

Nuklear armez eta
misilez mundua;
ez da txantxetakoa
gerra-arriskua.
Zein da parada hontan
Gabonen pisua?

ZEIN DA GABONEN FUNTSA,
GABONEN PAPERA?
GAUERDIKO AHUNTZAREN
EZTULA OTE DA?
EDO POBREEN BETIKO
UTOPIA-ZERA?

ZEIN DA GABONEN FUNTSA,
GABONEN PAPERA?
GAUERDIKO AHUNTZAREN
EZTULA OTE DA?
EDO POBREEN BETIKO
UTOPIA-ZERA?

HORRA, BAINA, GABONA
BERRIZ ERE GABON;
HORRA ARMEN ARTEAN
BETIKO BERRI ON;
ILUN DAGOEN ARREN
BADA ZER ITXARON!

HORRA, BAINA, GABONA
BERRIZ ERE GABON;
HORRA ARMEN ARTEAN
BETIKO BERRI ON;
ILUN DAGOEN ARREN
BADA ZER ITXARON!

1983.abenduak 13

HIRU POEMA

Felipe JUARISTI

I

Inork ez du bere baitarik
ihes egiten,
gure mundua da gugandik aldegiten duena,
inkonstziente kolektiboa den
Atlantida ahanzi horren bila.
Horregatik maitatzen zaitudanean
ez zaitut Troyako Helena, Juliette Greco
zarela imajinatzen.
Beharbada, iraganera itzuliaren itzuliaz
Adan zena izaten amaituko dut
sagarrondo loretsuaren azpian,
edo Sortzaileak hartutako lohia
—sentitzen dut lur usaina—
edo bera zena izaten.
—Beldur zaitetz Enpedokles.
Oraingoan Etnak ez du zure sandalia
higatua jaurtiko—.

II

Beduino bidaiariek galtzen dira batzutan
harea monotonoaren bakardade artean
eta oasi berderako itzulibidea aurkitu ezean
desertua emakumea dela pentsatzen dute,
biak laberintiko, misteriosoak,
egunero itxuraz aldatzen bait dira;
Simunak aurreko bidaztienak bezala
haiek ere laztan aztarnak ezabaturik.
Gau itzala abailtzen denean,
oinak esploratzaile gisan,
ferekatzen dute espazio estrainoa,
ahoak bilatzen ditu
inmensidade azpian hondar lorezko ezpainak,
esku dardatiek dunak errekorritzen dituzte,
bular menditsuak balira bezala.
Goizak harrapatzen ditu lurrari maitasuna egiten
muino berri baten aldean.

III

Negar egin Ulises, Laertesén fruitua,
heliotropoak hazi, ezta oparo isuri,
izurdia jostatzen den, buruxka horitua
dagoen irla ez zaizu itxoiten ari.

Haizea lagunak, goizeko zefiroak,
ez du matrail gorritzko untzia zuzendu gura
Calipso kontsolagarri, maitale amoltsuak,
uhin deslailak eskuratzen dituen portura.

Haren koralezko adatsa, marmolezko hortzak,
musuak oldarka moldatzen zituztenak
ez dituzu sentituko; zuen bion gorputzak
ez ditu margotuko egun eguzkidunak.

Burua lili zuriz, astro erorien bitsaz
zurituko da eta Penelope gozoa,
Inmortalek oparitutako argiaz
eta anbrosiaz egina, Corintoko ardoa

baino zaporetsu, sentsualagoak ibaiak
ikusiko ditu arpegi arrailduan
zehar, pintatzailearen marra hautsiak
bailiran, linburtzen azal plegatu nekatuan.

Ez du zure beso sendo, gotor, indartsuak
gari ogiaz elikatzen ez den zikloperik
itsutuko, Ilioneko harri harroak
suntsituko; ez du izango ez bake ez gerrarik.

Negar egin Ulises, Olinpikoen kuttuna,
ez dizu Sirenen ahots zuriak zuri
zentzua nahastuko; Medusaren gardentasunak
lagunduko. Ez zaizu itsasoa itxoiten ari.

Negar egin Uises, Lactesen fruitus,
 bellotopoak hazi, ezta oparo iaui,
 izurdi jostaten den buruxka hortus
 dagoen ita ez zaitu itzotien hiri.

Hairen lagunak, goizeko zefiroak,
 ez du matutik gortzeko uztan xizandak gura ondubed
 Calipso kontsejagari, maizale amoltsuak onen aharu
 uim desialak eskuzten bituen gortuz, ez las eta
 Haren korfezko adatez matutoko portzak
 muanak olatarka molbaten xituztenak
 ez dituan sentituko; zuen ploan gortuzak
 Simitzak ez diren gortuzak
 ez ditu marogotako egun erokidunak
 kiribidatzen jarraitzen narai ere haiek

Burua hili zurix, astro erosten bitzallada alatu urak,
 zurituko da eta Fenelope goveaz, elizataroidez kanto
 Imortalak oparitutako naraiak ez dira ezak ezak
 eta androsiaz egina, Corintoko arloz, nestalid jachoa
 kantoaz okzanol lapnot narai obadiazimim
 baino xagotatu, sentuzkoak, ipiak
 ikusiko ditu arpegi arribiduan
 zehar pintoaxilearen maiz hantziak
 baltiran, lapnoten arri bitzallid hantziak
 ezak ezak erri obadiazimim

Et du xure beso sendo gotor, indartuzak
 guri ogiaz elizaren ez den xiloparik
 itzutuko, Hioneko hartu hartok
 sunstituko; ez du izango ez pake ez gertarik.

Negar egin Uises, Olimpion kutunak,
 ez ditu Suruen abots zurak xuri
 xentzua nabastuko; Medesuen girdentzuzak
 lagunduko. Ez zaitu itzaron itzotien ari.

Herentsuge

AITZINAREN ERROTA

Luis M. Mujika

Basajaun

Basoan harro *Basajaun*,
sabel gogorrek zigormen
Aitzulo eta aterpeetan
mailu gaitzak dabilte,
mahats-mordo suminduen
izuikarak zapore
(*Basajaun*, zure zangoak
handia luzamen,
harkaritz eskergek ere
izua dizute),
soro-landen zehar *Basajaun*
gari urrezkoen ereile,
gauero beso baldanaz
hilargiari kolpe...

AITZINAREN ERROTA

Luis M. Mujika

Sugaar

Ataun-go otabeltzetan
Sugaar-ek goragale,
arratsaren asmo gaitzak
su gorizko kare,
listu gori sei sugeek
(su horren oinaze!),
Ataun-go hibai-mendiak
sugarrezko labe,
Jaun Zuriak Bizkaian
Sugaarra emazte...

Herentsuge

Herentsugeak edari
gauero burdin irakin,
Baltzola-n, eta Orduña-n
isatsez
zigorkatzen dabil...

Piztiaren erauntsiek mailu,
suge beltzak zazpi buru,
fosforo gaiztoek oihu,
zulo izkutuèk mehatxu...

Itsasgorrietan ziplo
gordetzen da
izurdea antzo
(zenbat gizon jan dek,
esan, bart arratsez?),
itsas-olatuak harro,
urrunean gorrizko lauso...
Aih, Herentsuge,
hemendik alde...

Mikelats

Sugar

Mari-ren semeak

lurpean egarri,

lurpeko itsasoak

saltorik aunitz,

—Mikelats,

Mari-ren isatsa

nola duk hain handi,

Hodei ta Eate

atzetik

baloi gorriak

atzematetik,

baserri-atarietan

dizdiz oineztarri,

ekaitzen gurpila

gainbehera arinki...

Inguma

Gaucan biraka
Inguma ta Aideko,
Inguma-ren atzaparrak
zein gaitzezko,
gauaren maindirean
kezkarik franko,
—«amadre Santa Ana,
bart egin dut amets,
gaur gauetz, ordea,
eizu ene partez»...

Hilargia gurean

Mikelars

Ortze goian loguraz
hilargi-amandre,
bere eraginez gozo
gauzak emakume,
gau nagian argia
hildakoek more,
kanposantuan loa
argi ilunen mende,
gauzak oro gaupean
hatsa ta hilargite,
artoek lo makurra
soroetan berde,
zumarrondo ta haritzen
adarrek dolore,
neska hilargiari so
izorraren ustez,
eragin bizkorren hitsaz
izterpean suge,
hilargi-hilargipean
gauak gau-kolore...

EZKILAK ARI DIRA

Josu Baez

Ezkilek jotzen dute
herriaren arnasa,
hau galtzarren dabiltz
harturik ataza,
jokabide iluna
sortuz anabasa,
zainez daramaguna
ito nahia traza.

Lorategi ederra,
etsaiek kiskali,
arrosa, krabelin
hizkuntza itzali,
baina oraindik giro
grña ez estali,
eragozpen larrien
deabrua kali.

Ezkilen hots hilzori
deadar mingarri,
bare jotzen dituzue
ez arbuiagarri,
muintan daukazuen
ahalmen oinarri,
handitzen da hasirik
gertuan aldarri.

Etsaien sufri ezin
nabaritzen sua,
arnasa apur izan
hura gatibua,
bihotz gartsua dugu
kemena bildua,
hizkuntza zilarrezko
esparru eratua.

Izaera hizkuntza
inon ezereza,
nortasun sakonenak
neurri izan beza,
jaun adierazgarri
gure interesa,
jaun nabarmentzailea
euskara arteza.

Zuhaitza da artea
inoiz hosto gabe,
eutera edo laihotz
zuhaitzetan jabe,
euskararen ezkila
hegalada nare,
hizkuntzaren ginketa
etsaiaren labe.

ZEZEN LARRUA

(Jarraipena)

(S. *Espriu-ren La pell de brau*
Otsalarrek euskaratua)

XVIII

Agian, hain luze eta irtena
den mihi honek
azken isekaz
ardo gehiago nahiko du?
Guk badugu.

Urkatuaren magalpean,
letrazaleak, Sepharad-en,
afaitarako mahaia jartzen genuen,
ospakuntza laket zaigunez
zeren elkarrentzat —urre faltsu hotsa—
hain azkarrak aurkitzen garenez.

Barnetiko almazenetik
ahoraino igotzen dira
sagardoaren ihardunak. Eztiz hori,
arraultzak mintz mehe bat gordetzen du.
Eta maite totelaren aginduzko hitzekin
larrua kentzen dugu.

Begira gaua, denbora sorgor:
haize izpirik ere ez beleta mugitzeko.
Jadanik hortzak ondo zorrozturik
alai egon gindezke.
aldizka parrea, ondo ordaindurik,
burutapen bigunak astakillo gisa.

Hari txarrez matasa ona eginaz
hitz, zer gauza xinplea!
Nahasmenduan ahaleginduz
«bidegabetasuna» «aberastasunetik» bereizten,
kasketaren ñabardura, hain sotil,
non maiz haria galtzen duzularik.

Bihotzetik gaixo dagoanaren ezpainetatik
ikasten dut arima bakarrik hiltzen dela.
Gorputza tentuz. Kontsolaturik sentitzen naiz
aza edo marrazkila bihurtzeko
edo beharbada zakur hezurrarekin,
nere atsedenenaren biharamunean.

Hildakoari abail jakitunez arrazoiak
botatzen dizkiote, adrailu gogorrez.
Baina ni naiz, nire harjoaz,
bidegurutzean noraezekoa
harrigarritzko bidean baiezka, ezezka,
eta beharrezkoa zait joatea.

Gose baretua, beti bezala,
dena keez beteko dugu.
Bazkalondoan, diska aldatuz,
kartetara jokaten dugu. Beti suerterik gabe,
batekoz hornitzen naute, maltzurra irabazle,
txanponak airean, eta tururú.

Galdezka orain
esperantzaren kareak
ea zuritu duen ziega
ilun iguingarrian
arima handia?
Ez, ezin dizugu erantzun.

XIX

Ez zaiguzu galde, ez dezazula jakin nork eman dizunik, zein ez-
[pain
nekatuk mugatzen duen hutsunea, zelan ahoak nekatu gabe
birresaten zituen azken hotzaren hitzak. Gu
beldurraren beldurrez parrezka pailazoari entzutean
arima bakarrik hiltzen dela, haize izpi bat soilik.
Basurdea zart borrokara zakur hortzak zirikatuz
babesik gabeko gauean, zuhaizpean
bakarti, hain biluzik, urkatu honen gelditasunean.
Ai, Sepharad! Argi motelak itzaltzen dira orain
guztiz, gizon handi eta galduak larri-minezko ideen
azken erakustaldi luze bat egiten duen artean
eta poliki-poliki bere ardotan ito.

XX

Urkatuaren ahoa begirutzen dugu.

Guk, birtutetsuok, aztertzen
zentzuz eta errukior zulo ubela.

Zehatz-mehatz, zintzotasunez geldiro.

ildoen jarraian joanaz urkatuaren hitzetatik.

Eta esanaz: «Begira zelan itotzen den arrain handia
ardo iturburuen sakonetan.

Nora joan zen haize izpi hura

oraindik kirats-beltz harrigarria eragintzen zuena?

Zein mendartetik eroan zuen herio alaiak
orbel eta kristalez azken ikasbidez?».

Mendietatik argia jaisten da,

argi gogorra denboraren hegi luzeetatik behera,
eta esku gozakaitz batek putzuan itoarazi.

Orain sabela betetzen dugu olibaz eta gariz

eta isilik ditugun bihotz eta ezpainez,

eta guzia eroango dugu Sepharad-eko eiheretan ehotzera.

Olioa, irina, oinazea eta lanak

senda ditzala Sepharad, errege eskalea, gaixoa.

PRINTZIFERK NEGAM EGIEN DUTENEAN

Pako Añitzi

KONTU KONTARI

PRINTZIPEEK NEGAR EGITEN DUTENEAN

Pako Aristi

—Hori jo nian bihar —bota zion sopetoan baina berak artean mahai gainetik jeitsi gabe «nik atzo joko diat» ihardetsi zion Johnny Carterri, Cortazarrek pentsakizuna eguna larogei mundutan zeharkatzeko sekretoan zuelarik. Titanic untziko komedorean zeuden, Imanta Taliak hautatu behar zuen orkesta osatzeko beste 3 pianista, 7 klarinetista, 6 tronbojole, 9 tronpetero, baterier bi, 4 saxolari, 12 biolinista, 3 gitarjole eta Hamelinetik heldutako flautista bakarrarekin batera. Tabernoaren erru batek probokatu zuen Louis Segesen mahairatzea, hoguei urteko egonaldian zeuden ardo botelak behar baino lehenago aireatuak izan bait ziren afarira heltzerako seko abinagratuz. Txanpan frantsesak bete zuen horren lekua eta Louis Seges ardora jarria zegoenez itsasoa hondartzara bezalaxe igo zitzaion txanpan bitsa: geldo, baina bere bidea norainokoa den dakienaren seguritatearekin. Solo erdian ziharduen Jhonny Carterrek hori bota zionean eta eztabaidan ziharduten Imanta Talia bere meloperakotik iratzartu zenean. Buruko minarekin Imanta hautaketa nola egin bururatu ezinik zebilela Glen Miller zutitu zen parrexka, guztiek Candilejas banaka jo zezatela eta berak hautatuko zuela esanaz, baina Imantari bide luzea iruditu zitzaion. Painuelito gorri bat jarri zuen begietan, eta aurrez enkargaturiko puta batekin erretiratua zen orkesta-

ko zuzendariaren bila abiatu ziren Imantak itsu itsuan kokotean musu eman zien musikoak, derrepente entsaioan hasteko.

Louis Segesi marea begi loratuetakoa lauso harea ezkutatzearaino igo zitzaion eta hoiak ez zirela entsaiotan hasteko orduak esanda zurrunkaka gelditu zen Imantaren eskote gainean. Zerion hatsarekin oinetako behatz puntak mozortu zitzaizkela esanaz Imantak titien kontra hestutu zuen eta guztiak erretiratu zirenean mahai azpian etzan ziren zerbilletaz estalirik. Esmatu zenean, txanpainaren lorratza ezarrian eskutatzen ari zitzaizkela nabaritu zuen Louis Segesek eta jeikitzen ari zenean, Imantak utzitako papertxo bat erori zitzaion paparretik: «Amorante bat behar det bidai honetan eta naruaren apetak bizitzeko ez da tronpetista zurrutero bat baino hobea- gorik». Gaztetzen ari zela sentitu zuen Louisek eta gutuna irakurri bezain azkar Imanta imajinatuz masturbatu egin zen, edo igualtsu dena, maite den fantasma bat narritu. Gaztetan izan zuen heldu-leku ugari andragai baten gorputzabala erantsi zion Imantaren aurpegiera orientalarik eta emakumearen zortzi orgasmo ortzantzati imajinatu ondoren Imantaren erraietan esnetu zen, lehen gauean egingo zuen antzora bigarrean ur hotzak esne sendoa gesaldu eta itomenak biak zurrundu zituen arte, zeren bizitza bi orgasmo supremen artean dagoen gauza bat da esan zuen Giacomo Casanovak, estrainekoa jaiotzean amarekin batera, azkenekoa heriotzean inoren beharrik gabe. Tartekoa ahalik eta orgasmo ttipi gehien bizitzea da.

Hiru astez luzatu ziren munduko untzirik dotore, erraldoi, azkar eta erotuenaren orkestako entsaioak. Halere, azken orduan Los Panchos ekarri zituzten eguerdi garaia betetzeko, orkestra gauerako deskantsaturik egon zedin.

Apirilaren 12an jende poruzua bildu zen Southamptonen untziko 2.208 pasaiari agurtzeko. 25 millatako abantararen jabe zen eta 15 gela itxi zituen, urik ez sartzeko moduan. Edward J. Smith, aurrez Adriatic eta Olympic untziak eraman zituen kapitainak sirena jo zuenean piratek mundu hau utzi zuten, urek Salomoni ainako pasalekua ireki zioten, ozeanoa azkarren zeharkatu duenaren ohorea helburutzat zuen untziari.

Aberatsak eta artistak lehen klasean kokatu ziren, batak besteak egiten duen zirkoaren beharra duelako eta besteak batak duen diruarena. Buster Keaton antejuekin zebilen ea salbabidasak hondatu egiten ziren probatzen, Marilynnek gizona deskuidatu eta Henri Miller ekarri zuen beti desiratu eta inoiz izan ez zuen umearen obsesioa ahantziz, Chek puroak ahaztu zituen eguna mekaueka pasatuz, Serlock Holmes polizonen bila zebilen, Aureliano koronela bihotza non dagoen galdezka, Abebe Bikilak Axkoitiako alpargata zuriak estrenatu zituen, Frankesteinen buruak ezin zuen erantsi zioten gorputzaren zabalera bereganatu, Paulino Uzkudunek mareoaren kontrako pastillak erosi zituen portuan paisa baten kondoe frantsesak mespresatuz, Cervantesek ez zuen Kixotea ezagutu alemanezko itzulpen batetan eta ipurdia garbitu zuen orriokin, Aristotelesek zorionaren bidea untiarenaren bestaldera zuzentzen zuen, Hermingwai eta Manolete tertulian zezen asuntoaz, Bukowski eta Chejov sikiatrikoetaz, Picassok untzia Gernikara zihoala uste zuen eta Jack Destripatzailea Clarence Dukearen bila zebilen txerri hiltzeko kutxilloak buelta zekizkion.

Ume tustoa zegoen pizina ertzean, Garcia Marquez hiztegian bakardadearen esanahia bilatzen, Chic Coreak orkestako pianoaren tekla bat patrikaratu zuen, Mark Spitz igerian ikasten ari zen eta Dalik bota berria zuen esperma sobre batetan sartu zuen aitari «ez dizut ezer gehiago zor» oharrarekin bidaliz. Delibesek «zahardadea heriotzaren antesala da» idatzi zuen pertsonairen baten ahotan jartzeko asmoz. Louis Segesek ez zuen pentsakizunak papereratu beharrik eta eguna hizketan eta tronpeta garbitzen eman zuen, Imantak untzia goitikan beherraino erakusten zion bitartean.

Bigarren klasekoek lehenengoek istorioak irakurtzen zituzten eta hoiengoen existentziaren zalantza gotorra gorde zuten heuren ondoan itotzen ikusi zituzten arte. Noe eta aita zerukoak zion babesa falta izan zitzaizkion bakarrik Titanic-eri bere bizitzako bi egun urri hoietan, baina kristo baino aurretik jaiok debekatua zuten sarrera gizonaren historian.

Estraineko egunean baratzez hastendu ziren kostatik. Afalondoko tertulian bizitza Artea bihurtu zuten gizonak hizketari

eman zioten eta orkestinak Chaplin eta Lou Salome balsean jarri zituen, Draculak Emannuelle pretenditu zuen baina honek Fellini bilatu nahi zuen, ez alferrik, ze hau kortina atzean zegoen E la nave va filmerako inspiratzen. Tom Sawyerrek neska bat nahi dut oihukatu zuen kobrezko kanpaietatik luzatzen ziren kanillak txanpaina ixurtzen hasi zirenean. Verlaine ez zen mostradoretik aldendu eta azkenik agortutako ezkillak baten barruan sartu eta Nocturno Parisien idatzi zuen. Orkestak sei-
rak arte jardun zuen Louis Segesen soloak medio eta Imantaren gela bidean Pasollini topatu zuen negarrez, gizon batekin larrua jotzerakoan ezpainetan musu ematea ezinezkoa zela ikusi zuelako.

Imanta lo zegoen arropa eta guzti eta Louisek soinekoa gerriraino jeitsi zion arte ez zen esnatu. «Oh, Louis» esan zion. Itsasoaren gora behera eta ur hotsak eszitazioa paira ezina egiten zuen. Neurri hartako gozamenak mingarria egiten zuen unea. Pasilloan mariñel bat delfinarekin egin zueneko kontak-
tzen pasatu zen amaitu zutenean eta ordubete eskas batera eskoziar gaitero talde batek untzi guztia esnatu zuen.

Bigarren eguna apirilaren 14a zen eta berri ilunak heldu ziren Titanic-era. Elurrurtzearen saioa zen eta iceberrak ageri ziren untziak jo behar zuen bidean. Smith kapitainak ofizial-
goa bildu zuen eta guztiek abantara apustua buruan zuten bidea jarraitzea erabaki zuten. Arratsean, barteko soloak gogoratu ezinik zebilela, zaharrak iruditu zitzaizkion untziko gauza guztiak Louis Segesi, umetako jugeteak besarkatzen ikusi zuen bere burua, kalatxoriek artean untzia segitzen zuten nahiz eta kostatik berriro itzuli ezinezko distantzian urrutiratu ziren, eta lurrak bere baitan bueltaka ibiltzeaz asperturik zirudien. Imantarengana zihoala txulo mafioso bat hamasei urteko hiru nes-
kato desbirgatzten ikusi zuen gauean kliente urduriei puta gisa eskeintzeko, eta umetan goizean iratzar eta etxean inor ez topatzeko beldurra sentitzen zueneko sensazioa, bakardadearekiko espantu hori gaineratu zitzaion Imantaren gela hutsa topatzean. Chamisso bere seme Peter Schlemihlek demonioari saldu zion itzalaren bilaketaz lehertzen hasia zenean sartu zen gaua eta desesperantzaturik istorioa idazteari eman zion. Afaria hama-

rretan amaitu zen eta Louisen tronpetak dantzan jarri zuen jendea, lasai, itsasoa ebakitzen zuen lur puska hartan seguru. God Marchin In ari zen jotzen orkesta. Frederick Fleet bijilaina bullaka hasi zen, kapitainak txirko bat eginarazi zion untxi muturrari baina erdiz erdi jo zuen iceberra, untxiari ehun metrotako txikizioa eginaz. Felipe bigarrenak parrexka bat bota zuen hondaezinezko armadaren bodegatik eta kapitainak altabozetatik trankil, ez da ezer pasa, jarraitu dantzan, balea bat jo eta hautsi degu esan zuen, Jack Philips telegrafistak SOSeka erasotzen zionarekin batera. Gertueneko untxia zazpi orduko bidera zegoen. Orkestak Maryland My Song piezari ekin zion baina kopak lurrera erori ziren bere kasa eta jendeak deskalabroa antzeman zuen. Ordubiak hamar gutxitan untxia bitan erdibitu zen eta ordubiak eta hogeian proaldea milaka ur toneladen indarrez gaineratu egin zen segituan eta mila remolinoen artean hondoratzeko eta berarakin beste 1340ren bizi-tzak algek gordetzen dituzten anphora galduen errainura urperatzeko.

868 besterik ez ziren salbatu. Orkestak jotzen jarraitu zion untxi erdia apartatzen ikusi eta untxia zela eta ez balea hautsia suertatua konpreni zuten arte. Une hartan Imantak urrutira ikusi zuen Louis Seges artean tronpeta jotzen eta Atlantidaz akordatu zen, Krakatoaz, Erromako erreketaz eta ehun urteko gerlataz. Louis Segesek ez zuen untxia utzi nahi eta Imantak azpian zekusan txalupen argi artera saltatu zuen uretara eroriz. Hondoratzen zihoan heinean, Louisen tronpeta hotsa urrutiratzten sentitu zuen. Bere burua heriotzaren metaforan murgildu zen. Alualdeko haxkura turrusta sakon batekin hustu zitzaizkion azken haizeak. Tripa likidoz handitu zitzaion eta itsas hondoko harea jo zuen. Louis ez zen ahulkitik mogitu eta hor aurkitu zuten kaosaren erdian tragedia idazten. Atzekaldea ez zen hondatu baina guztiek salto egin zuten erioan, bizitzari lotu nahi izan zituzten bere buruak itsasoaren desafioa galdua zutenerako. Louisek bakarrik, untxian entzule bakar bat zegoen artean jotzen jarraitu zuenak bakarrik zekien itsasoa printzi-peek negar egiten duten erresuma bat besterik ez dela.

IZUTUARENA

J. Egigurentarra

Iluntzen ari zen kotxez hiriburura hurbildu zirenean eta senarrak emaztearekin zekarren elkarrizketa izugarria moztu nahi zuen:

—Fantasia eta susmu beltzik aski da, andra. Hiriburua gaitoen bakoitzean lapurketa autua eta ebasleen beldurrez ikusten zaitut.

—Entzuten direnak entzun eta ikusten direnak ikusirik, gaur egun, ez da guttiagorako.

—Sikosis batean bizi zarala esango neuke. Denbora guzian beste hizbiderik ez duzu, urlia, berendia edo sandiari gertatuak baizik - ihardesten zion senarrak, aurrera begira tinko bolantea gidatuz mantentzen zen artean.

—Ez didazu ukatuko inoiz ez bezalako lapurketak ezagutzen ez direnik. Ezta ere, hiriburuan oinak ipini orduko jendeagan nabari den larritasuna. Garai hontan inor ere ez bait da lasai bizi. Lanik ezak eta drogazaleak ugari direnez, lapurketok goraka doaz eta inor ez da seguru. Gainera, ebasle hoiek, hortarako, inondirenak asmatzen dituzte.

—Tira, tira, ez da horren besteraino. Zure lagunekin egiten dituzun tertulia horietan beste auturik erabiltzen ez duzutelako da.

—Zuk hala uste duzu?

—Zer pentsa nezake ba? Batean Lurdesek kontatu dizkitzun gertakari harrigarriak, bestean Joxepa autubatzaile horrek eman dituen berriak, urrengo Marixaren zurrumurru ilun misteriotsuak...

—Holakorik ez zazula esan, Jesukristoren izenean! - Erdietsi zion emazteak.

—Ezetz? Ez, zera... Ez didazu ukatuko Elbiraren neurritz kanporako fantasia, beti Hitchcock zinelariaren pelikula harrigarri bezain izugarriak guziak bi eta hiru aldiz ikusiz eta oso osorik irentsiz eta kontatuz ibiltzen ez denik. Elbirak sorgin-keri guziak zabaldu bai ditu inguruko lagunon artean, guziori lapurketen sikosiz eragina sorraraziz.

—Tira, gizon; zuk esaten dituzu esatekoak. Zu zeu ere neurritz kanpo ibiltzeko ez zara txarra.

—Ni?

—Bai, zu. Gauza guztiak esajeratu egiten bai dituzu.

—Zerk bultzatu zaitu ba, inondikako motibo zehatzik gabe hiriburura goazen bakoitzean, beste gabe, beti lapurketaz mintzatera?

—Egunkarietan jasotzen diren berrieri gutti derizkiozu? Horiek irakurriz nornahi ohartzen da hiriburuetan zer nolako lapurketak dabilzan.

—Zuretzat hiriburuan dena da ikuspegi iluna, beltza ez bada. Gainera, gertakizunik beti izango da hainbeste biztanledun tokian. Beraz, ez zazula bururik galdu.

—Burua ez dakit, baina entzuten direnak entzun, beste zerbait galtzea ez litzake harritzekoa.

—Hara; iritsi gara. Kaleetako trafiko hau da gaurkoz hirietako gaitzik handiena. Hainbeste kotxe, semaforo eta jirabira, zorabiatzekoa da iluntziko ordu puntetan sartzen garelarik. Baina, honenbestean, hemen gara. Zu Ostatuko atarian jetsi zaitte, maleta, balixa eta gainerakoak zeure kontu hartuz. Ate-

zainak lagunduko zaitu, ohi bezala. Ni aparkalekura noa eta laster itzuliko naiz.

Urrutira gabe, handik bi kalekantoira bira egin eta Parking batean sartu zen. Argiz oso metel zegoen toki hura, bazter itzaultsuan aurkitu zuen uzteko tokia ere. Irtetzeko eskilaretara zijoala, kotxe artetik zeharka gizona bat zetorkiola ohartu zen. Pausoa bizkortu zuen, baina hala ere gizonorrek kotxe artetik zeraman bentajagatik aurrea hartzen zion. Emaztearen ihardunak entzunarren ez zen izutia, baina hala ere nahiago zuen oztopo biderik jarri gabe zirkin egitea. Hala pentsatu bazuen ere, ez zuen holakorik lortu. Gizon hura aurrekaldean plantatu zitzaion, aurrez aurre jarriaz. Zerbait adierazi nahi zion itxura xekarren. Elkarrri begira gelditzeaz, eta surik zuen galdetu, barrua lasaitu zitzaion.

Elkar aurrez aurre, txiskerua piztu eta zigarroari su ematean, gizonaren gorputzak dorpeki topo egin zuen berearekin. Suaren argira, aurpegi argal eta beltzaren itxura txarrekoa iduritu zitzaion. Susmagarritzat jo zuen eta kezkatu gelditu zen. Baina, gizonak, piztu berri zuen zigarroari txupada eginaz eskerrak eman eta alde egin zuen; kotxeen sarbide beretik kale aldera. Bera, eskilara estu haietatik gora, itxura txarreko aurpegi zurbil hura ahaztu ezinik. Kezkak eraginik, berekikoetan zion: «Zer arraioagatik irten ote duk autoen sarbidetik eta ez eskilaretatik?». Bat batean, zirrara kezagarri batek eraginik, eskua txaketaren barruko patrikara eroan zuen eta, hura harri-dura, kartera falta! Ez bat eta ez bi; laster etorri zen berera, eta gehiagoko gabe, eskilarak behera itzuli zen autoen sarbidea hartzeko. Ezkutatu bada ere ez zen urruti izango eta bestela aztarnak jararitu. Kalera irtetzeaz ez zen jenderik ageri, han, kantoi baten biran, gizon hura izan ezik. Ariniketan joan eta atzetikara sahespean erpuruz sakatu, pistola kaioniaren punta balitz bezala eta geldiaraziz, esan zion:

—Alto! Zaude geldi aurrera begira eta emaidazu kartera, hemen bertan hiltzerik nahi ez badazu.

Bai laster eman ere. Hartu eta aguro jo zuen Ostaturuntza. Ate nagusitik sartzean, errepezioan aurkitu zuen emaztea,

sarrerako baldintzak beteta zituela. Gizon izutuaren aurpegia ikusteaz, esan zion:

—Zer gertatzen zaizu? Aurpegitxarrez ikusten zaitut.

—Ezta ezertxo. Gero kontatuko dizut zer pasatu zaidan.

Gelara igo zirenean, maletariak eskupekoa hartu eta alde-
tzean, senar-emazteak bakarrik gelditu ziren; senarra mintza-
tzen zaio:

—Ederra gertatu zait. Gaur behintzat ez zenduen arrazoi
faltarik.

—Zer ba?

—Parkiñean itxura txarreko gizon batek sua eskatzean kar-
tera lapurtu dit. Baina hortaz jabetzeaz bat azkar itzuli naiz
bere pausoak jarraituz, atzetikara hartu, erpua sahespetik sar-
tuaz meatxu egin diot kartera itzuli zezan. Baita itzuli ere.

—Zer!? Baina, zer diozu!...

—Bai, bai...

—Isildu zakidaz; Balixa eta paketeekin batean zure kartera
ere neri eman didazu Ostatuko sarrerakoa bete nezan...

—Seguru zaude?

—Bai horixe. Hara. Tori.

Eta emazteak kartera eskuetan jarri zion.

—Eta beste hau?... Egia, ezta nerea.

MAITASUN EZAREN ONDORIOAK

(Ez dirudi gaurkoa, baina hala da)

Josu Baez

Bada urte mordoxka bat, mutil koxkor, txima luze, begi beltz bat, gure auzora iritsi zela. Hamar urte zirudin, baina gehiago zeduzkan.

Lehenengo diosala: Egunon Jainkoak - hitz zorrotzez.

—Baita hiri ere.

Ni haitzur batez baratzen porru-jorran ari nintzen.

—Ari haizela - esan zidan.

—Ba..., hemen ari gaituk, hauek ere zaindu gabe ez die ezer ematen eta.

—Zer habil alderdi hauetan? - galdetu nion.

—Hemen gebiltzak. Eskean ibiltzeko ez diat aurpegirik eta lan bila nembilek.

—Arraioa!

—Hemen bazegoek ba...

—Nola duk izena mutiko? - Galdetu nion eta...

—Ni ez nauk mutikoa, aditu! Itxura hala baldin badiat ere, nere hamabost urteak gainean zituak— erantzun zidan.

—Beno, beno..., ez nian...

—Aitor nauk.

—Monja-etxe batera edo lan bila hastea nituan aukerak eta hau erabaki diat.

—Bakarrik aurkitzen al haiz, ala...

—Bai, umezurtz geratu nituan, orain bi hilabete eta gainera ez diat seniderik. Eta jarraitu zuen:

—Ez duk jakingo, hemen norbaitek morroirik edo honelako zerbait behar duenik?

Ni harriturik nengoen, mutiko edo mutil, nik ere hamasei urte besterik ez nuen, garaiago izatea aldea, hitzegiteko prepezio eta trebetasuna harengan ikusirik:

—Nik neronek ez nike esango, baina galdetuko zioat aitari.

Besterik gabe, aitari esan nion, ea zerbait egiterik ote zengoen mutil harekin. Guk geuk, ez genedukan morroi beharrik, dohaineko izanik ere, etxezoek geunden nahiko aho.

Gure aita joan zitzaion. Mutikoa, ezkerreko hanka aurrera botarik eta eskubikoaren gainean atsegiten zengoen.

—Zer diagu mutil? Morrontza gero, astuna duk — nere aitak irribarrez esan zion.

—Bai, hala izango da, baina astunari gogor egin behar zaio-la, ikasia daukat, gainera ez daukat beste aukerarik.

—Etzekiat ba..., guk geuk ez diagu beharrik baina, hor alboko baserrian gizon alargun bat bakarrik bizi duk eta ez nike esango, baina premia izatea litekeena duk.

—Berdin zait neri, bat edo beste —Aitorrek nere aitari— norbaitekin topo agingo banuke...

Aitorrek, burua makurtu zuen eta berehala: —Adizu! Inportik ez baldin bazaizu, lagunduko aldidazu bertara iristen? — esan zion nere aitari.

—Bai, bai, hainbeste egingo diagu.

Honela ezagutu nuen Aitor, mutiko bizkor eta fiña.

Beharrez edo errukiz, nik beharrez uste, Aitor gizon alar-gun hark hartu zuen.

Gizon gogorra zen benetan, kaskaletik ere bazuen zerbait, baina langile purrukatua zen. Esan zitekeen, hala izanik, bere ondoan zengoen ere, geldi, denbora gutxi egongo zela.

Mutil koxkorra, baten soloan, bestean basoan, non ez, jo ta ke. Zaildu gabe zengoenarentzat, huraxe zen lanketa ederra.

Hilabete batzuk pasa ondoren, ez asko, nagusiak sekulako aldartea izan zuen. Ez nekien zergatik, baina hura zen hura... Inoiz ez bezalako, lan eragile eta gaiztoa bihurtu zen.

—Hiii! zapo! joan hadi aldaparora eta ur karrean has hadi eta aska ondo bete arte, ez etorri hona — esan zion nagusiak zorrotz.

—Zertarako behar duzu aska bete ur?...

—Zertarako? —nagusiak berri zorrotz—. Premia dagoe-lako!

—Bai zera... aska erdiraino beteta ere, gehiegi da; gainera, gero, idiak lotuta soloa ere goldatzekotan gelditu ginen ba...

—Aitorrek harriturik.

—Behin esan diat eta ez nauk berriz esaten arituko. Esana aditu!

—Beno, beno... ez diot itxurarik hartzen, baino hasiko naiz —erantzun zion Aitorrek.

Hau izan zen, lehen aldiz, hain gogor lana eragiten ziona.

Aitor gaixoak, bere karreoari ekin zion, esku banatan baldeak harturik. Bostbat joan-etorri egin ondoren, hurbildu nintzaion:

—Kaixo Aitor! Zermoduz habil ba?

Zer esango diat... Hemen nenbilek al dudan moduan. Hila bete hauetan, lana zer den ikasi diat, ongi gainera —eta Aitorrek jardun zuen— Egia esan, ederki nenbilek, nagusia ere ez duk gaizki portatzen, lana eragin? bai... berak ere asko egiten dik, eh!

—Bai —nion nik— ez duk atzera begira egoten den horietakoa.

—Gaur, etzekiat zer duen, baina, inoiz ez bezalako gogortasunez eraso zidak —Aitor erdi haserre— Urez aska betetzeko eta kitto. Gero solora joateko astirik ez diagu izango eta nahi ta nahiez hau egin behar.

—Bah!

—Hego haizea edo holako zerbait izango diagu laister —esan nion irribarrez.

—Hego haizea esaten alduk? Elurra zihurrago, esango nike.

—Lasai egon hadi mutil —esan nion— aldarte horiek, denok izaten dizkiagu.

—Hala beharko dik —erantzun zidan.

Aitorrek, denbora luzean mesprezu asko jasan behar izan zuen. Zedukan izaera biziarekin, bazirudin laister lehertuko zela, baina iraun egin zuen. Mutil azkarra zen benetan, nagusiak zerbait gogorra bazuela eta, hura ezagutu nahian ibili zen. Nagusiarengandik, esker haundirik ez hartu arren, bihotzpera zen.

Nik, gure sukaldean entzunik, zerbait banekien, nahiz eta aitak eta amak aho artean pasa kontuak.

Alargun honek, denboraldi haundia zeraman iluntzetan kanpora aldeginaz eta goizaldera etxeratuaz. Dirua jokatzan ote zuenaren errezeloa nedukan.

Egun batez, erabat edanik zetorren. Aitor, astoari gurditxo erantsirik, solo aldera zihoan eta nagusia balantzeka ikusi zue-
nean, zeharo larritu zen.

—Noara hoa, basapiztia? —zion nagusiak.

—Nora?... Betiko lanera-larri egon arren —sendo Aitorrek—
gaur ere bestetan bezala, argitu du egunak.

—Ondo al zatoz? —Aitorrek ondoren.

—Hiri zer inporta zaik! —nagusiak, oso zakar jarririk—
Barrabletan jotzen baldin bahaut, esango diat nik, zer moduz?
—eta jarraitu zuen— Soloan egin beharrekoa egin eta etorri
aidean etxera. Aitu alduk?

—Bai, bai...

Zabuka etorri arren, mihian betiko sua zekarren.

Aitorrek, laister egin zituen, beti bezala, soloko lanak. Etxe-
ratzean, nagusia, beheko suaren ondoan, aulki batean jarrita,
lo, aurkitu zuen.

Aitorrek, ez tul koxkor bat egin zuen...

—Zer duk? Karkaxa al daukak eztarrian ala? —nagusiak
ustekabeen.

—Ez ez —Aitorrek oso urduri—. Lehenbaitlehen etortzeko
esan didazu eta hemen naiz.

—Aldatzeko iturrira joan eta ekar hidak ura, gaizki-egin
horrek —nagusiak erabat zakar.

—Beste era baten esaten ez al dakizu gauzak, nazkaturik
nago dagoeneko, zuk diruak ez dakit non galtzen dituzula eta,
gero nik jasan behar zure amorruek. —Aitorrek, bere onetik
irtenik, erantzun zion.

—Nork esan dik hori!

—Esan beharrik ez dago, etxeko burubidea ikusita, berak
esaten du; ala ez? Orain dela hilabete batzu beste era batera
geunden eta zerori ere orain baino hobeto.

—Nik, ez zedukat hiregandik ezer ikasi beharrik; aitu!! Eta gutxiago kontuak eman beharrik, mukizu alua!

Eta ustekabean, alboan zedukan burduntzalia hartu ta, bota zion Aitorri. Bota eta bekaineko ederra eman ere bai.

Aitor zeharo zurituri geratu zen eta zer egingo, zer ez egingo, ihesari eman zion.

Nagusiaren madarika eta birao, hura zen errosarioa.

Aitor gure etxeordeko belarretan sartu zen eta eguerdi arte ez zen azaldu.

—Aitor! irten hadi hortik eta etor bazkaltzera —esan nion nik— Aitu alduk?

Hala, belar pilatik jaitsi eta:

—Etsi diat oraingoan, alferrik duk horrekin —Aitorrek, malkoak zeriola— esan zidan. Asko erregutu ondoren, gurekin bazkaltzera sukelderatu zen.

Koloreak mudaturik zengoen, larriturik eta jateko gogo haundirik gabe.

—Ikaragarrizko kolpe bat, ez zidak ba, erantsi... ez zedukat oraindik hainbesteko balorerik; baina hurrengoan erantzuna larria izango dik —besoak ikara batean zituela, mahiaian esan zidan.

Lasaitu hadi, mutil —esan nion— orain bazkal ezak, hobetoxogo aurkitzeko ere.

Aitorrek, bere ama askotan aitatu zidan azkenalde hartan, amatxo esaten zion, zirudienez, amaz oroitzean lasaitzen zuen barrena. Ez zen gutxiagoko ere. Zenbat sufrimentu pasa zuen, azkeneko hiru hilabetetan, berak beste inork ez zekien. Hasieran lana gogor egin arren, itxura ederreko mutila jarri zen, baina azkenaldi hartan, argala eta kolore txarrekoa.

Bazkaltzen, txita batek baino gutxiago jan zuen. Ondoren, izuor, goibel, bere etxera abiatu zen. Zer ongi-etorri izango zuen, ez zengoen esaterik, ona ez zihuraski, baina hara ez eta nora, joan behar zuen, Aitor gizarajoak?

Moskorra pasaturik zedukan, Aitor iritsi zenean eta atarian idiak lotzen ari zen, nagusia.

—Arraioa! nagusia harro —ba al hator, galdu ote hintzen edo..., nengoan..., lehen ere aditurik hengoan, nere esana egiteko, baina alferrik hirekin.

—Esana gehiegi aditu eta bete ere egiten dut nik —erantzun zion Aitorrek.

—Gehiegi?! —zion nagusiak—. Erabat lotsagabetzen ari haiz hi! Neri erantzunik ez gero eman, aitu! Har hitzak idiak eta hanka solora, ezgauza arraioari!

Aitor, burua makurturik, pentsakor, berriz irain haiek entzunik soloruntz abiatu zen.

Batean kolpeka, bestean irainka, hura zen harria, hura.

Aitor iluntzerarte arbitan aritu zen. Etxeratzean hasi ziren, gero erremediorik izango ez zuten, gertakariak.

Afal ordukoan, Aitor lur jorik aurkitzen zen, ez fisikoki, moralez baizik.

—Beno, nik afaltzeko gogorik ez dut eta ohera noa. Botagurea era badaukat eta... —Aitor, hitz hauek, motel-motel esanik oheratu zen.

—Nahi dukana egin ezak —zion nagusiak—, baina bihar goizean goiz, behiak jaistera! Txilibitu. Emango diat nik...

Hurrengo goizean, gauza izan balitz bai, jaikiko zen, baina Aitor ezerean akuzirik gabe, ohean aurkitzen zen.

Behien orroiak entsutean, nagusia haserre bizi batean, hurbildu zitzaion:

—Zer arraiotan hago hemen?

—Ez nago ondo, erabat ahuldurik aurkitzen naiz.

—Ahulduta? jipoi batzuen beharra daukak hik! — deadarez nagusiak.

—Jipoiak..., nahi baduzu eman ditzaidakezu, nagoen baino okerrago jarri nahi baldin banauzu — erantzun zion Aitorrek, eta musu zapi batez, kopeta eta begiondoko izerdiak kenduaz, jardun zuen:

—Sendagileari hotsegin iozu, ea ikustera etortzen den.

—Gaixo al hago, Aitor?

Ni, orduan han izatea suertatu nintzen, mandatu bat herri-tik nagusiari neramakiolarik.

—Bai, lagun hala nengoek. Sendagilea behar diat etsi etsian —erantzun zidan.

—Beno, oraintxe joango nauk.

Nagusia, purruskada bat eginaz... sendagilea?... zion, aldeginaz.

—Horixe, sendagilea?

Ez, ez botika sendagile behintzat, ez zedukan haren beharrik.

Nik amari, sendagilea etortzerako, han egon zedin, esan nion. Laister, antz eman zion gure amak, gaixorik ez baina, errukigarri zengoela Aitor.

Sendagileak ez zuen zer egite haundirik izan. Eta esan zigun, Aitorrek entzungo ez zuen leku batean:

—Mutil honek ez dauka nik sendatzeko moduko gaitzik, bestelakoa dauka honek.

Hori besterik ez zuen esan, baina ongi ulertu genion, amak eta biok.

Hark sendatzekorik ez?... ez! huraxe zen egia.

Ama eta biok, berriz logelara hurbildu ginen, eta halako batean:

—Gaizki nago, lagun idazue!

—Lasai mutil, lasai —esan nion— eta izerdi larri hotz batek, aurpegia eta ile guziak, blai eginda utzi zizkion.

—Zer duk mutil —zion nere amak.

—Non dago nere ama, ama maitea, non zaude amatxo, gaizki portatu al naiz? Amatxo barkatu! — Begiak hertsirik eta ahoa, pats zuriz zuela, eldarniatzen hasi zen Aitor.

—Hau duk miseria —zion gure amak, erabat larriturik.

—Aitor! Entzuten al didak? Ni nauk! Hemen nengok! Zerbait nahi al duk? —Ni ere larriturik aurkitzen nintzen.

Orduan hitza joan zitzaion.

Hil egingo ote duk hau — nion nerekas.

Mutil harekin, ez nuen inoiz jolasean ibiltzeko aukerarik izan. Hobeto esan, berak ez zuen izan; baina halere asko maite nuen, lehenengo egunetik asko gustatu zitzaidan eta nere aldean izaera askoz zendoagoa zedukan; baina nere maitasuna edo lagun izan nahi hura, ez nuen ager ahal izaterik izan.

—Aitor! Zer duk! — ekin nion berriz.

«Kaixo lagun», edo honelako zerbait erantzun zidan; ez baitzitziaion ia ulertu.

—Aitor mutil, egon lasai, laister bizkortuko haiz eta.

Nere ama, letaniak esaten hasi zen eta batbatean, nere barrena, erabat nahastu zen. Zer zen hura?

—Mutiko hau, hiltzen ari duk! Hiltzen! Joan hadi abade bila, bizkor. Elizakoak behar dizkik, joan hadi! — nere amak deadarka.

Hilzoriko egin beharrak egin zitzaizkion. Bi egunetan zentzurik gabe egon zen. Nagusia ere, benetan larritu zen. Ez zuen honelakorik espero. Baina hura zen erruduna, amak ematen duen maitasunik ezin ziezaiokeen eman, baina bai bero gehiago, harreman sakonagoak, hark eman zizkionak baino samurrago-

ak, eta..., bai, hura zen erruduna, osorik ez bazen ere, bai gehien.

Hirugarren egunean, begiak, ikaragarritzko indarra egingo bazuen bezala, poliki poliki, ireki zituen. Arratsaldean zen. Ezpainak zimurtzen zituen eta halako batean: —Gaizki nago! ez daukat indarririk! nere amatxo maitea, non otedago? gaiztakeririk egin al dut amatxo? — zion, hitzak nahastuaz.

—Ez duzu egin, amatxo oso laso duzu zurekin — esan zion, gure amak goxo, goxo. Orduan zizpuru luze bat egin zuen Aitorrek eta berriz zentzuna galdu zuen.

Hurrengo goiza, zirrarezko, kristorena, izan zen. Goiz erdi aldera, begiak ireki zituen. Ikaratuta bezala, buru bero, esnatu zen.

Nere ama, letaniekin jarraitzen zuen. Halako Batean: —Ama!! Jainko!! oihu ikaragarria eta indarrezko ostikada bat emanaz, azken arnasa eman zuen.

Aitor, hamasei urte eta maitasunik ezagutu gabe, askoren errekgarri, izan zena.

Aitor nere lagun... hobearen eskale... nork esango zuen, zu hala, hain bizkor, hain ustekabea... joango zinela?

PAMILIA BEARTSU BATEN EZIN BIZIA

J. M. Etxaburu «Kamiñazpi»

Etxe utsa gerra utsa, esan oi da.

Beti olan danik ez dogu esango baiña beartasuna, pobrezia, pamilietako bakearen areriorik andiena dala bai.

Jose Manuel eta Bixenta senar-emazteak, alkar, ondo maite eben. Baiña familiako premiñai ezin erantzunik bizi ziran eta bein baiño geiagotan eztabaida garratzak izan zituen.

Eguerdi aretan suak artuta joan zan etxera, Jose Manuel, lantegitik. Ez zan gitxiagotarako izan bere. Lantegiko atean beste bategaz kamioia ustutzen ziarduala argi diruaren batu-tzaillea eskuan paturegaz urreratu jakon.

—Zure emazteak, Bixenta'k bialdu nau zeugana zeuk orda-induko daustazula ta.

—Txantxetan ibilliko zara orratio. Ezetarako bearrik izaten ez dodala ta lanera aldean sekula dirudik ez dodala eroten ondo daki nire emazteak.

—Txantxetan ibilteko asti la gogorik ez daukat nik. Zue-nean legez danetatik urteten ba dot bereala ez ditut neure lanak amaituko.

Ta geiago berbarik egin barik asarre antzean alde egin eban.

Bereala konturatu zan Jose Manuel jaso zanagaz. Illaren azkenetan egozan eta bere emazteak ez eban eukiko zegaz ordaindu.

Alboan eban langille lagunak bere igarri eban zer jaso zan. Ta beste aldera begiraturik nai ezean legez alango irribarre antzeko arpegia ipiñi eban.

Jose Manuel konturatu zan lagunari irribarrez eta zera lotsaturik arpegia gorri-gorri jarri jakon.

Laneko lagun a Jose Manuel baiño geiago ez zan ezetan; irabazi bero bardin egiten eben. Baiña etxean ez eben ainbeste premiñarik eta beti goitik bera begiratzan eutsan Jose Manuel'eri. Bateri baiño geiagori jakin eragingo eutsan ikusi edo entzun ebana. Bai orixe!

Onetxek atsekabetuten eban geienbat Jose Manuel. Kosme Panparroi'ren aurrean ain beartsu agertu bearra. (Olantxe deitzen eutsen errian Jose Manuel'en laneko lagunaren etxekoai.)

Jose Manuel'eri berba egiteko gogoak ederto joan jakozan. Ori jazo zanean goizeko amarrak inguru ziran eta eguerdirarte aren aotik berba batek ez eban urten.

Bazkaltzera joateko ordua zala adierazten eban turruna entzun zanean laster egin zituan etxerako bideak.

Zarbarkeriz atea jo eban eta zer jazoten ete zan kexu iragi eutsan andreak. Barrura sartu ta atea itxiaz batera esku gorrakaz beso bietatik eldu eutsan Jose Manuel'ek bere andreari ta begiak amorrutaz urten bearren esan eutsan:

—Zoratuta al zagoz?

Bixenta bera geratu zen senarrari zoroaldiren batek erasoten ete eutsan aren arpegi amorratua ta gogorkeriak ikusita.

—Zer dakarzu gizona?

—Zer dakardan diñostazu arraio orrek emon daustazun lotsariagaz?

—Nik lotsaria zuri emon? Esaidazu aguro ni zoratu baiño len argi ta garbi zer jazoten dan.

—Zelan bururatu jatzu argi kobradorea nigana bialtzea? Bakarrik nengoala urreratu bajatan ez nintzan ainbeste estutuko, lenago bere egun batean eziñean urrengoan ordaindu izan dautsagu ta. Baiña Kosme'ren aurrean esan daust zuk ez dautsazula ordaindu ta nik ordainduko dautsadala ta nigana bialdu dozula. Irri ta barre ederrik egingo dabe gaur Kosme'nean argiaren kontutxoia ordaintzera bere ez garala eltzen ikusita.

—Argitako ganorabakoa! Aitaren, semearen...! Datorren astean joango nintzakiola ordaintzera, beste barbarik nire aotik ez dau urten. Ez, ezin ordaindu deiodanik ta gitxiago oraindik zugana joateko.

Emaztearen berbak asko nasaitu eben Jose Manuel.

—Auzi au dala ta argi diru batutzailleagaz ezer izango bagendu erriak barre egingo leuskigu, bestelan musturrak ausiko neuskioz, oilloari alangoari, esan eban.

Begiak malkoz bete jakozan Bixenta'ri. Bazkaria atara eban baiña umeak bakarrik jan eben. Senar-emazteak ez barbarik ez jan.

Jose Manuel'ek lanerako jagitean jarrita egoan emazteari musu txiki bat emon eutsan. Bizenta'k, barbarik barik eta begiratu barik artu eutsan musua ta begietatik bera etorkion malkoagaz arpegia apur bat busti eutsan senarrari. Ta onek atzaparragaz igurtzi ta urten eban lantegira.

Bene benetan alkar maite ebela esan bearrik ez dago. Baiña ezkondu ziran ezkeroko urteak latzak jakezan. Jaungoikoak ederto umez bete zituan. Zortzi urteko mutiltxoia eben umeetatik zarrena ta ondoren beste bost seme alaba. Guztira sei. Ta makal samarrak. Ama bera bere, nundik bere ez eban eta, ez zan bear aiña sendotzen. Umeak alkarren gaiñean zitualako ama makal ta ama makal egoalako umeak bere makal jaiotzen ziran.

Luzarreta'ren lantegian lan egiten eban Jose Manuel'ek. Ezkondu arte baserri lanetan jardun eban eta ez eban ezer ikasi ta pioi lana zan berea. Bateri bultza ta besteari tira. Irabazia lantegiko gitxiena.

Nagusiaren jauregiko mugen barruan egoan etxetxoan bizi ziran. Loretegia zaindu eta beste zeregin batzuen ordeztu etxea ordaindu bearrik ez euken. Baiña ori gora-bera zortzi laguneko sendiak asko bear eban.

Nagusiaren emaztea, Luisa andrea, elizkoia zan. Egunero Gure Jauna artzen eban eta ba-ekian beartsuak laguntzen. Baiña alan bere beartsuak maitasun andirik eukan itxurarik ez eban emoten.

Nagusia, ostera, ez zan elizan sartzen ezkontza, illeta ta olangoetan izan ezik. Gaztetan sozialista amorratua izan zan. Esku langille ona izan zan eta nagusi eta langille arteko eztabaida ta auzietan langilleen ordezkari ta buru izandakoa.

España'ko guda ostean, lenengoan ona etortetik ez da Venezuela'ra joan zan eta asieran gorriak ikusi bazituan bere amat bat urtera berak bere zenbat diru eukan ez ekiala biurto zan errira.

Emen erraminta lantegia ipiñi eban. Urte onak ziran olango kontuetarako ta gorakada ikaragarria egin eban.

Orain gaztetako konturik ez dau nai entzun bere. Sendo lan egiñaz gora igon ebala berak; iñori ez eutsala ezer ostu. Bera gaztea zanean baiño milla bidar obeto bizi dirala orain langilleak, eta milla olango esakera berari entzuten jakoz.

Sekula «Egun on» berbarik aren aotik ez eben entzun langilleak. Erremuskadea bai aguro! Okerrik txikiena ikusteko berebiziko begiak eukazan. Orregaitik lantegian sartzen zala ikustean euren egitekoari zintzoki jarraituaz bururik ez eutsen jasoko langilleak; erdi bildurrez eta erdi gorrotoz.

—Langillea izatea zer dan ez dakien aberatskumeren bat balitz tira, baiña gure ezin biziaren barri jakin, gu legez erdi gosez bizitakoa izan eta langillearentzat ain biotz gogorrekoa

izan bear dana ez sinistutekoa da — esaten eben sarritan bere langilleak.

—Orratio, beste iñor nagusirek baiño ederragoak artuko ditu gure eguna eltzean — geituten eben.

Luzarreta jaunak arrotasun au eban: Bera beti Jaungoiko bakoa ta askatasun zalea izan zala. Langille zanean legez nagusi izatera eldu zanean bere elizeak ez ebalaz azpian artuko. Jakiña, sorginkeria (berak esaten eban) orreitan sinistu ta bizi nai ebanari bere aske laga bear jakola denpora igarogarri diran beste zaletasun eta jolasetan jarduten dabeenai lagaten jaken legez. Orregaitik bere etxeokoi egundo ez eutsela debekau erlijioan sinistu eta biziten.

Ez zan guzurra ziñoana. Beintzat, bere emaztea Katoliko Ekintza ta beste ainbat eliztar batzarretako buru zan. Besteak elizaratzen edo eliza bidea erakusten jarduten eban Luisa'k. Baiña etxean eukan erroi balzagaz ondo konpontzen zan. Ez dakigu bere senarra eliza bidean ipintzen alegintzen zan ala ez baiña itxurak ziranez alkar ondo artzen eben. Ta jendeak marmarra ugari izaten eban Luisa'ren aurka bera beti santu guztiak jaten ibiltzen zan andrea ain arro ta pozik elizan sartzen ez zan gizonagaz ikustean.

Jose Manuel eta emaztearen bizitzea Luzarreta'ren familiari oso-osorik lotuta egoan. Orregaitik euren jardunetan sarri zituenuen ao miñean nagusiak.

Bizenta'k ez zituan begi onez ikusten bere nagusiak, nai ta beti arpegi alaiatz eta gozoki agurtu. Senarrak osteranoizik bein gogorrak jaurtiten bazituan bere ez eutsen bat bere ezin ikusirik eta gitxiago gorrotorik.

—Bixenta, ez zaite beti bardiña izan. Beartsuak beartsu emen eta mundu guztian len, orain eta gero.

—Jakiña, zeuri, bear dozuna maira ataraten dautsut eta besteak or konpon.

—Jaungoiko maitea! Au norbaitek entzungo baleu gauza onez betekadak egiten ditudala esango leuke. Nik egiten do-

dan beste lanegaz babarrunez edo lentejaz sabela beteteko eskubiderik bere ez ete daukat bada? Ardaupurtxua sekula ez dautsut ekarteko agindu. Ta kalean txikitorik-txikito banebil bere zerbait litzake. Baiña lagunak bere laga egin bear izan ditut ardandegietara ez urreratzeagaitik. Ta olantxe beste gauza guztiak bere; ez zine, ez futbol, ez erre ta ez ezer. Ta alan bere etxe ondatzaille bat bainintzan artzen nauzu.

—Ez Jose Manuel; ez zaukadaz etxe ondatzailletzat. Baiña zure ukapen edo sakrifizio guztiak egiten ditut neuk bere. Ta geiago. Entzun dozu? Geiago bere bai! Zuk, onetik ez bada bere nolabait urdailla beteten dozu. Ta nik? Umeak asi bear eta geienetan goseak sikatzen. Zueri indiaba edo patatea atara ta geratzen dan saldeari ogi pilloa egin eta axe askotan nire bazkaria edo aparria. Ta jantzi ta apainketa kontuan? Zu ta umeak edonora joan zaitekeze edozein legez urtetan dozue ta. Ni ostera, eskondu nintzaneko jantzi arloteakaz. Arrezkero jostunak nire gorputzaren neurririk ez dabe artu. Ta iñora joan bearrik elduko ez balitz gatxerdi. Baiña illobiratzeren bat edo illoben baten ama besotakoa izan bear dogula ta orduan izaten dira kontuak. Aizta edo koiñaten bategana joan bear jantzi eske. Gona edo galtzerdiak edo zapatak.

Neu txarto bizi! Alan bere ori ez da tamalik andiena emoten daustana. Gure umeak auleriatik ez dabeela urtengo, beti erkiñak izango dirala. Auxe da sarritan loa galdu eragiten daustan atsekabea.

—Bai andrea. Orreik olantxe dira. Baiña zer erru dabe gure nagusiak gu umez bete bagara?

—Ta, umeak munduratzea errua al da bada? Orain arte olangorik zuri entzun barik nengoan. Nik beñepein orretan ez dot ezer erru ta lotsagarrikeriarik ikusten. Jakiña, ori errua bada ez da gure nagusiena. Baiña norena da bada, nirea?

—Bixenta, ez daigun zorakeriarik esan. Ni nazan baiño geiago izan ezik emen obeto urtetan dogula uste dot beste lantegiren batera aldatuta baiño. Asko ez bada bere zer edo zer laguntzen daukue beintzat oneik nagusiok.

Bai, alantxe zan izan bere; zer edo zer laguntzen eutsen, ateko eskaleari ogi zatia edo txoritxiki bat emotean egiten dogu-na laguntza bala. Etxekandrea, noizik bein, etxeko ortuan artzen zituan tomate batzuk edo porruak edo azaren bat edo olango zerbait eroatera joaten jaken. Baita lapikotxu baten artuta gisadu edo koliflor apur bat eroatera bere. Baiña geienetan zer edo zer sobrau jaken eta jaurti bear eben saldea izaten zan, aza saldea edo olango zer edo zer, aprobetxauko ebela ta. Beingoa izan zan danetatik politena: lentejeari ur geiegi jaurti eutsala ta katillukada bi inguru lenteja saldeagaz joan jaken zukua edo, egiñaz gondu edo aprobetxauko ebela ta.

Jakiña, beti arrera ona egiten eutsan Bixenta'k etxekandrea, nai zer edo zer baliokoa ekarri, nai berak atetik urten orduko arraskara jaurti bein baiño geiagotan.

Bixenta'ren etxean bere, benetan zan etxekandrea, Luisa nagusiandrea.

—Zu, Bixenta, neuk begiratuko dausat lapikoari ta bitartean zer egiñik ez dozu paltako ta zer edo zer egin daikezu.

Ta an asiko zan sua burdiñeagaz arrotu, lapikokoa gatzean ondo ete egoan begiratu, ur apurtxoia jaurti ta abar egiten.

Bixenta gizajoak zer egingo eban bada! Ugazabandreak ziñoan guztia miñez (mingaiñez) beintzat ontzat emon. Orregaitik Luisa'k antxe agertzen zituan bere sentimentuak ziran legez batere azpildura barik.

—Zer Bixenta, izan zara gaur plaza merkatuan?

—Bai, egunero legez; esnea gitxienez araxe ekarten daukue ta.

—Ta arategira?

—Gu arategira joan, zertara? Aspaldiko urte batzutan geienez urtean bitan sartzen da okelea gure etxean: erri jaietan ta gabonetan.

—Noizik bein bada bere jan bear zendukee; zuen umeak makal dagoz.

—Bai andrea, egia diñozu. Gure umeak makal dagoz, bai, ta gaixotuko ez badira geiago ta obeto jan bearra daukeela ondo dakigu ta orixe da gure kezkea. Baiña gure irabaziak ez dira ainbestera eltzen. Ta ez era txarrean dirua jaurtiten dogulako.

—Bai olantxe da. Gaur gauza guztiak gora ta gora doaz eta ez da errez biziten. Baiña, ta auxe da esan nai nebana, gaur goizean arategi ondora urreratu baziña ez zenduan olangorik uste izango. Axe zan nabarmenkeria; ango jendetza okela billa! Ezagun da bai arrantzaleak aste ona izan dabeena. Negu guztian or egon dira jaten eben patata apurra bere zorretan etxeratzen eta antxoba apurra sartu daneko arategiko okela guztiak gixiegi ziran eurentzat. Gu, egunero joaten garanontzat an ez egoan tokirik. Denpora baten okela barik garatu bear ete nintzan bildur izan naz.

Ta milla auziaz jardun ondoren neskamenera jo eban.

—Gaurko neskameak ikastetxetan ikasitako andikiak dirala esan leiteke. Danetatik barreagarriena orain daukadana da. Egia esan, lanean ez dauko atxakirik, baiña jai arratsaldetan kalera urteterakoan, aren jantzi ta gertuketak! Lengoan iru birako kollarragaz gelatik ez jatan urten bada! Bai, laster kendu bear izan eban. Gure etxean sekula neskameak kollarragaz ez ebela urten eta neuri emoteko gordeteko, gogor egin neutsan. Begian malkoak zituala laga eustan. Ba-dakit laster iges egingo daustana. Baiña naiago dot neskame barik egon geu aiñean jazten diranetarikoa eukitea baiño. Oraingo martxan bagoaz laster ez da ezagutuko kalean nor dan diruduna ta nor beartsua. Zer ikusteko gagoz oraindik!

Bixenta'k kontu guztiok berbarik atara barik entzun eutsan; noizik bein buruoari apur bat eragin besterik ez.

Baiña Joxe Manuel etxeratzean barre ederrik egiten eben biak Luisa ugazabandarearen kontu ta esanak Bixenta'k barriztatzen. Baiña okela kontu a entzutean senarrak asarre antzean esan eban:

—Zer, eurak egunero okelea jan bear dabe, egunero ez bada bere nai dabeen guztian eta arrantzaleak noizik bein jateko

bere ez al dabe eskubiderik? Ta noiz jango dabe bada irabazten dabeenean izan ezik?

Ta buruari amorruz eragiñaz ixildu egin zan. Ziur, berba gogorak burura etorriko jakozan baiña iruntsi egin zituan.

Egun baten irribarrez sartu zan Joxe Manuel etxean eun laurlekokoa atzapar puntetan artuta airean zabalduaz erakusten.

—Zer da orren alai etorteko, diru ori arkitu egin al dozu? Arkitu badozu norbaitek galdu dabelako dala ez aztu; bear bada geu baiña beartsuagoren batek. Oiulariari errian pregoia jo daian agintzea izango da zuzenena.

—Ez andrea; ez dago pregoia jo bearrik ez dot arkitu ta. Baiña zelan jaube egin nazan jakitean zeuk bere barre egingo dozu. Ara, etxera be-nentorren eta ugazabandrea balkoitik deika neukan. Joan naz zer bear ete eban eta eun laurlekokoa emon daust kontu auxe esanaz:

—Nire kontu batek ondo urteten baeustan beartsuren bateri eun laurlekokoa emongo neutsala Deun Andoni'ri eskeintza egin neutsan. Ta gauzeak ondo urten daust eta zuekaz gogoratu naz. Nor zuek baiña beartsuagorik? Jakiña, irribarrez eskertu dot eta artu dausat emon daustan dira au.

—Ta barre egiteko gogoa emoten dautsu orrek? Bada, niri ez, niri bestera. Beartsutzat gaukaz. Baiña zergaitik gara gu beartsuak? Bear dogun ainbat ordaintzen ez dautsuelako. Al dabe orrenbeste ta beartuta dagoz gure premiñak betetera. Zerurako bideak errez egiten ditue orreik: Ukar edo limosnaxoak egin. Baiña euren buruak atzipetuten dabiltz. Jaungoikoa ezin daiteke oren iñuzentea izan. Zuzentasunez geureak diran amar eurak gorde ta gero on andia egingo baileuskun bat emon. Ara ederto gauzak egin!

Egon daitezala lasai; elduko jake kontu estua emon bearko dabeen eguna!

—Ai baiña, ez al dozu nai diru au? Tira bada, neutzat ondo dator. Ortxe nengoan liburu bateri begia jota ta uste barik eskuratuko dot.

—Umeai arrautzatxo bana ezin emonda gagoz eta zeuk eun laurleko liburutan gastau? Ez zagoz toki txarrean! — esanda kendu eutsan Bixenta'k diru papera senarrari.

Biak barrez geratu ziran.

Len esan dogunez ugazabandreak zerbait janari noizean bein eraman edo bialtzen eutsen. Baiño iñoiz sukaldean sobrautako jaki ondokiñak neskameagaz bialtzen eutsezen, eta onetxek naigabeturik eukazan. Neskame arek gitxienez bere senideen artean esango ebala ori ta olan errian zabalduaz eskale arlotetzat eukiko zituela uste eben. Ta ori iñundik al bazan amaitu egin bear zan. Pamilia andia ta irabazi gitxi eukelako beartsutasun gorrian bizi baziran bere itxurazkoak ziran eta alan agertu nai eben.

Joxe Manuel gogortu egin zan. Ugazabandreari ezer ezin esan baeutsen bere neskameari bai. Urrengo jateko ondokiñakaz neskamea etortean bera etxean arkitzen bazan neskamearen aurrean bertan lapikoa edo zana zalakoa arraskara edo komunera ustuko ei eben.

Baiña orrenbestera eltzeko biderik ez jakon eldu.

Ia amar urte ziran ezkondu zirala baiña etxea erdi utsik euken. Oe ta bearrekoenak ba-eukezan. Baiña komedortxo edo salatxoa bere jantzi nai bada! Ta orain epetan ordaintzeko erreztasunak emoten dituela ta alantxe ekarri zituen salarako traste batzuk.

Andik egun batzutara etxekandrea joan jaken eta ez jakon gogokoa izan salaren jazte a. Beti beartsu ikusi nai zituan kontixu.

—Etxea apaintzea ondo da baiña lenengo sabelari emon bear jako — esan eutsan Bixenta'ri.

Ta geiago ez zan etxe aretan sartu. Ta jakiña ezer bialdu bere ez.

Joxe Manuel'ek irabazten eban alogeragaz ozta-ozta egiten eben txarto jateko bere. Orregaitik beste edozetarako bearre-

koa eben puntu dirua; umeai oiñetakoak edo gizonari txapela erosteko puntu diruen zain egoten ziran. Aldi aretan iru-lau illabetean diru ori barik egozan langilleen erruz; bateri zegokiola edo beste bateri ez zegokiola, bear zan tokira itandu eben argitasun eske. Baiña erdal esakerea dan moduan «Jauregiko gauzak astiro doaz» eta bitartean denporak aurrera.

Lantegi aretako beste langilleen etxeetan bere ez ziran az-tuta egongo puntu kontuagaz baiña Joxe Manuel'en sendian beste berbabiderik ez egoan.

—Joxe Manuel —emazteak esan eutsan— puntuaz zer diño? Oraindik ez da eldu ezer barririk? Len legez bada bere zegaitik ez dozue banatuten dirua?

—Onezkero erantzunak ezin eikeala asko luzatu ta geienak zain egotearen aldekoak diralako.

—Bada, guk ezetara bere ezin daikegu itxaron; zerbait asmau bearko dogu.

—Asmau daikezu —barrez erantzun eutsan gizonak—; ban-kuren batera su izkillua eskuan eta arpegia estalduta sartu ta diru pilloa kendu.

Zorakeria barik, Joxe Manuel, nik asmauta daukat; biar bertan ugazabandrearengana joango naz eta puntu diruen kon-tura bosteun laurleko eskatuko dautsadaz.

—Ez neban uste orren ausarta ziñanik; nigaitik aske zara nai dozuna egiteko. Baiña asarre barik eh?

Ta biaramon goizean an egoan aurregunean uste ez eban ikareagaz ugazabandrearen atea kask kask joten.

Neskameak atea iragi eutsan eta bereala eukan sartzeko agindua.

—Zer dakarzu Bixenta?

—Ara bada ugazabandrea. Lau illabetean puntu dirurik ez dogu artu langilleen alkarren arteko konpondu eziñagaitik ta

diru arein kontura zeuk zer edo zer emon al bazeunst. Ba-dakizu, negua gaiñean dogu ta umeak jantzi barik daukadaz.

—Zenbat bear dozu bada?

—Bosteun laurleko inguru.

—Asko iruditu jakon arpegia ipiñi eban Luisa'k baiña emon eutsan eskatutakoa.

—Eskerrik asko ugazabandrea; ez daki zelango mesedea egiten daustan.

Ta berbetan jarraitu eben, bizimodua txarto egoala ta.

—Ez da bada gure gizonak alegiñik egiten ez debelako. Orain, irabazi lagungarri, beste lan bat bere artu dau. Gabeko amarretatik amabiak arte lan egiten dau Iraola'ren ogitegian. Iraola ta nire gizona lagun andiak dira ta zer edo zer lagun-tzearren emon dautso lana.

Bixenta'k illetea jotearren eta bide batez bere gizona goratzearren esandako itzagaitik uste bako erantzun legorra artu eban.

—Gabaz lanera joaten bada ez dau lan asko egingo egunez (Joxe Manuel'en egunezko lantegia Luisa'renekoa zana lendik dakigu.)

Erantzun arek berba barik laga eban Bixenta ta belaunak dardaraka. Ta ez batak eta ez besteak ez eben berbarik egiten eta agur eta eskerrik asko esanaz urten eban Bixenta'k.

Joxe Manuel, jazotakoa jakin ebanean, amorrus jarri zan.

—Lapur arraiok! Zergaitik eurak ez dausku emoten pamiliarako bear doguna? Makiñabat obeto egongo nintzake ogitegira joan barik.

Ugazabandrearen berba areikaz guztia amaitu balitz gatxerdi. Baiña, bai zera! Larunbatean asteko alogera artzera joan zanean beragaz berba egin bear ebala ta apur baten geratzeko esan eutsan nagusiak Joxe Manuel'eri. Ta beste guztiak alde egin ebanean ofizinara deitu eutsan eta jarteko (exeriteko) egindu.

—Zu, Joxe Manuel, jakin dodanez gaberdirarte or beste nun edo nun lanean jarduten ei dozu.

—Bai, alantxe da; Iraola'ren ogitegian.

—Bada, ori ezin daiteke. Noizik beingo kontua balitz, tira, baiña egunero gaberdirarte lanean jarduten dabenak ezin daike egunez bear dan modura lanik egin.

—Nik baietz uste dot. Egunero ordu bi baiño geiago ez dira, amarretatik amabiak arte. Ta gaberditik goizera naikoa den. porarik ba-dago lo egiteko. Illabete da lan orretan asi nintzala ta iñor, zu edo beste zaintzaillerik oartu zarae lan gitxiago egiten dodala? Geure aotik jakin dozelako zatoz kontu one-gaz. Polita kontua! gaberdirarte edo beranduago arte txurru-tean ibiltan diranentzat ez da zez esanik eta familiarako irabazia zerbait geitu nai dabenari debekau egiten jako.

—Ez noa langille bategaz eztabaidan astera. Auxe da nire esateko guztia: nire lantegian lan egin nai badozu gabeko ori bereala laga bear dozula.

Ez egoan Joxe Manuel nagusiaren agindu ta borondateari aurka egiten oituta baiña bidebakokeria arek odola irakiten ipiñi eutsan eta berba oneikaz erantzun eutsan:

—Lagako dot legeak beartzen banau.

—Aizu, legeak babestuko ez zaituan zer edo zer geugandik ba-dozula ez aztu gero!

Nagusiak, duan lagaten eutsan etxeagaitik berba egin eban eta konturatu zan Joxe Manuel zetzaz ebillen. Ta amorruz jagi zan eta «ez agur eta ez ario» urten eban ofizinatik.

Bereala emaztearen aurrean egoan nagusiagaz euki zituan kontu ta berbak barriztaten.

—Obetoen giñala uste genduanean ona gure zoritxarra.

— emazteak esan eutsan.

—Nungo zoritxarra? Edonun arkituko dot nik lana.

—Bai baiña, ba-dakizu lan kontua ez dala gure buruko miña etxearena baiño.

—Besteak bere arkitzen dabe ta geuk bere, aurreratxoago edo atzeratxoago, arkituko dogu.

—Guztiak etxea arkitu? Ai gizajoa! Urrunera joan barik bere gure lurraldean bertan zenbat atsekabe, zenbat txarto bizite ta asarre, zenbat neska-mutil ezin ezkondata, zenbat jazoera itun etxea dala edo etxerik ezagaitik? Makiñatxobat etorriko litzakez pozik gure etxe onetara!

—Nai dozuna esango dozu baiña oraingoan ez dau bere-agaz urtengo Luzarreta jaunak.

—Tira Joxe Manuel; gero asko damutuko litzakigun oinkadarik ez daigun emon.

—Ogitegiko lana debekauten badaust ni joan anker orren lantegira? Gaiñera, besterik ez litzake bear ango batek irri ta barre egiteko. Oillotzat artuko nindueke.

—Lasaitu zaitetz. Zuen lantegian bere txotxoloak baiño zentzuneko gizonak geiago izango dira, gogor egitea baiño burua makurtzea gizonago izatea dala aitortuko dabeenak. Gizontasuna ez da buru barik eta itsu-itsuan arpegi emotea, langillea, baketsua, zentzunekoa, diruari begiratzen dakiana, besteen eskubideak ezagutzen dakiana ta abar izatea baiño. Beraz, nor da zuri gizon kontuan ezer arpegira jaurti deikizunik?

—Ez Bixenta, zeruak lurra joko badabe bere ez noa Luzarreta'ren lantegira.

—Entzun nire azkenengo berbak. Pamilia maite dozu? Sendiagaitik sakrifikaiko ziñake?

—Itandu bearra zeunkan ori? Ez al dot erakutsi orain arte maite dodala sendia ta bere onagaitik alegin guztiak egiten ditudala?

—Orduan oraingoz uxatu zure burutasun orreik pamihiaren onagaitik. Pamihiaren onak Luzarreta jaunaren esanetara ma-

kurtzeko eskatzen dautsu. Iñok ez dautsu irririk egingo baiña egingo baleutsu bere ez jaramonik egin.

—Ta, ezin bizita jarraitu bear dogu?

—Oraingoz bai. Baiña ez denpora luzean. Umeak zarrenak urte gitxi barru irabazten asiko dira ta orduan bear-izanaei erre-zago arpegia emongo dautsegu, iñoren premiñan ez gara egongo, ez gaitu iñok menpean artuko. Bitartean eroapena.

Joxe Manuel'ek ez eutsala erantzuten, ez eutsala aurka ezer esaten ikusi ebanean irabazle zala konturatu zan Bixenta'k gizonagazko eztabaidan ta musu andi bat emon eutsan bere senarrai.

Ta esan eban:

—Apaldu daigun lasai dogun apurtxoa — ta umeai deituta batu ziran maian eta bedeinkatuaz jan eben gogo onez.

ADABAKIAK

Oarra: Errenderia'ko Ereintza bazkunak 1967'garreneko udan ipiñitako sariketan irugarren saria, milla laurleko, irabazitako ipuiña da au.

Egia esateko, guztia ez da asmatutakoa; bertako kontutxo asko jazotakoak dira.

ZEHARKAKORIK NAHI EZ DUTEN TOKIA.—Elgetan bada zehar eta zihar ukaitzen den toki bat, Gainera, gezutza berdirudi ere, Kasu honetan ez da H letraren kontua, bertako ahozkeraz zier delakoa bera ere ukaitzen denezkero.

Karabieta lepoa, Egutxaega baserriak eta Lapardi autoren tardean bada Larrabil deritzaien mufos eta izen bereko baserriak San Juan gainekaldetxoan. Pasceleku ederra benetan, eguzkibegian (=egutera), ikuspegi atseginez. Ezagutu nahi duenak San Roke aldetik Lepurdirantz doan bidea har beza eta ez da damutuko. Bide horri, bertakoek, Larrabil-ziarra derizate. Duela zenbait urte, Gipuzkoako Diputazioak auzo eta baserrietara autobideak egiteko eman zituen dirulaguntzari esker, hori ere ideki zuten asfaltuko bide zabala. Baina, laguntza gipuztariok jarri zuten seinalea, era honetara: *Larrabil-Sierra*.

ADABAKIAK

Horregatik, euskararik ez zebizta mendizaleek badi ziren inguru apal hari *Sierra de Larrabil* deitzen.

Baina denborak aldatu dira eta Euskal Herrian euskeraz behar denez, kendu dute seinale hura beste berri bat jartzeko. Ez dakit noren eraginez, elgetarrenez, bertako Udalarenaz edo Diputazioarenaz; dena dela, ez zen itxurazkoa gure geografian arrotz kutsudun izenik onartzea eta aldatu zuten. Baina, askoren ustez ze baino euskaldunagoa da tze, eta aburu horren arabera sortu da orain dagoen seinalea *Larrabil-izearra*. Izan ere, zer arraiol! Zuzen joateko zeharkakoa ez bait da beharrezkoa.

ZEHARKAKORIK NAHI EZ DUTEN TOKIA.—Elgetan bada *zehar* eta *zihar* ukatzen den toki bat. Gainera, gezurra badirudi ere, kasu hontan ez da H letraren kontua, bertako ahozkeraz *ziar* delakoa bera ere ukatzen denezkero.

Karabieta lepoa, Egotxaega baserriak eta Lapurdi auzoaren tardean bada Larrabil deritzaion muñoa eta izen bereko baserriak San Juan gainekaldetxoan. Pasealeku ederra benetan, eguzkibegian (=egutera), ikuspegi atseginez. Ezagutu nahi duenak San Roke aldetik Lapurdirantza doan bidea har beza eta ez da damutuko. Bide horri, bertakoek, Larrabil-ziarra deritzate. Duela zenbait urte, Gipuzkoako Diputazioak auzo eta baserrietara autobideak egiteko eman zituen dirulaguntzari esker, hor ere ideki zuten asfaltuzko bide zabala. Baina, laguntzok isilik uztekoak ez direnez, Diputaziokoek jarri zuten seinalea, era hontara iragarria: *Larrabil Sierra*.

Horregatik, euskararik ez zekiten mendizaleek hasi ziren inguru apal hari *Sierra de Larrabil* deitzen.

Baina denborak aldatu dira eta Euskal Herrian euskaraz behar denez, kendu dute seinale hura beste berri bat jartzeko. Ez dakit noren eraginez, elgetarrenez, bertako Udalarenaz edo Diputazioarenaz; dena dela, ez zen itxurazkoa gure geografian arrotz kutsudun izenik onartzea eta aldatu zuten. Baina, askoren ustez *ze* baino euskaldunagoa da *tze*, eta aburu horren arabera sortu da orain dagoen seinalea *Larrabil-tzearra*. Izan ere; zer arraio! Zuzen joateko zeharkakoa ez bait da beharrezkoa.

UNAMUNOREN DAMUA.—Euskalerrriaren etsai direnek, grinez daramate euskararena ere. Eta, euskarari buruzkoan beti azalduko digute 1901 eta 1902an Bilboko Lora Jokoetan Unamunok irakurri zituen hitzaldiak (bere *Obras completas*-en II. tomoko 551 orr. eta VI.aren 326. orrialdeetan agertzen dira), funtsean, agerrera nahi zuena ulertu gabe. Jaramon guti egin diote M. Ugaldere *Unamuno y el vascuence* (Buenos Aires, 1966) liburuari eta ez dut espero nik zenbait aldiz euskaraz idatzi ditudanak (horien artean *Egan*-en 1982an eman nuena) haintzat hartuko dituztenik. Unamunoren intentzioak, ber-berak aitortu zuenez, bestelakoak izan ziren: ez zijoazten Euskal Herriaren kontra.

Maizenik paradajikoa bazen ere, Unamunok inoiz bazekien bere esaneri eta idatzieri zuzenketak eta oharrak egiten eta Bilbon Lora Jokoetan esan zuenari Madrid-eko *Nuestro Tiempo* aldizkarian zenbait argitasun eman zituen 1905eko uztailaren 10eko alean (ikus *Obras completas*, III, 870 orr.). Hara hemen hitzez-hitz bertan ziona:

«... en los elogios que por aquel acto me han prodigado, hay un fondo repugnante, hediondamente repugnante. No me alaban lo que se llama patriotismo; no el decir serena y tranquilamente la verdad, no; les regocijó el ver que se sintió herido en vitales sentimientos un pueblo, mi pueblo vasco, al que aborrecen. Fui, sin quererlo, un instrumento de sus mezquinas pasiones».

Baina horrek bedorrek erakusten digu herri bati, edozein herriri, zein garrantzizkoa zaion bere hizkuntza jatorra. Hau ere, lan osoen tomo berean, aurreraxeagoko lan batean, agertzen digu: «La lengua es el receptáculo de la experiencia de un pueblo y el sedimento de su pensar; en los hondos repliegues de sus metáforas (y lo son la inmensa mayoría de los vocablos) ha ido dejando sus huellas el proceso de la fauna viva. De antiguo, los hombres rindieron adoración al verbo, viendo en el lenguaje la más divina maravilla».

HISTORIATZAT KONDAIRA.—Gutziz ez bada ere, zati handi batean behintzat, historiatzat kondaira eskaini zigun Sánchez Albornozek bere *España, un enigma histórico* deritzan lanean, bere ametsik aski zuenez. Bere saioak ez dira erraz neurtzekoak noiz eta noraino diren egiaren bilaketazkoak edo Américo Castroren aburuen aurkakoak. Honek arabe eta juduen eragina Espainiako kulturaren baliatzen zituen heinean besteak gutiesten bai zituen. Zoritxarrez ez da izan Espainiako azken gurutzadaren lekukoa, zeren ezkertiar laikoek ere bide bera hartzen ari direlako, sozialistek atzoko etsai liberalena hartzen duten bezala. Azeri zaharrari ilea joan, baina antza ez. Horregatik, mila urte igaro eta ura bere bidetik.

Sánchez Albornozen ustez, euskaldunok salbaia batzuk izan eta gara, zibilizazioa latineratsetik zetorrenez. Hari onartzeaz edonork esan dezake eslaboek, txinoek, induek eta abar, ez dutela ukan eta ukanen inolako zibilizaziorik. Baina eritzi hori azken mugetaraino eroan behar bagenu, Sánchez Albornoz (behean behar duelarik goian bego), ez zen *Albornoz* izanen, *Túnica* baizik.

Baina, Sánchez Albornozek erakutsi nahi zuen Espainia, posible ote zen Nafarroako Santxo III.ak Cluny-ko monjeak ekarri ez balitu? Posible oten zen Gaztelako erregetza bere seme Fernando Iehenarekin sortu ez balu? Nor norengana bildu zen jakitea aski da. Eta, zein guti begiratu zituen alderdi horiek. Zein guti, bestalde, Karlos Handiak (Carlomagno) ekarri zuen kurutzadarako mezua. Nahiago izan du fantasetan oinarrituriko Don Pelayoren espainoltasun (?) kondairarekin baliatu. Zelako artila, halako matasa; eta bertatik datorren hariak ez du bukaerarik.

Orain, hainbeste laudorioz Avilako katedralean ehortzen zuten garaian, Espainiako liburudendetan salgai jarria aurkitzen zen Pedro Voltes Bou-ren *Historia inaudita de España*, kondairak historiatik bereizten dituen liburua, Avilaren laudoriozale zirenak ere irakurri beharrezkoa. Haintzat hartuko ote dute?

BERRIZ ERE GIPUTZEZ.—Aurreko zenbakian *Giputza* deituraz zenbait ohar eman genituen, XIV eta XV. mendetan ezagutzen ziren deitura bezala. Baina ez genuen uste deitura hori oraindik bizirik zenik Ifar Euskal Herrian *Iphutcha* bazela jakinarte. Baionato Institut d'Etudes Basques, Bordeleko Unibertsitatearen babespean berriki sortua, euskal kultura eta hizkuntzari buruzko zertifikatuak banatzean hartzaileetako bat zen Marie-Pierre Iphutcha. Hala irakurtzen zen *Herria* asterekoaren 1758 zenbakiaren 7. orrialdean (1984ko ekainaren 21ekoa).

EZINA ESKAINTZEN.—Eguneroko lana utzi eta erabat literaturgintzara emana bizi ahal izateko tentaziorik ia izan duen, galde egiten zion *Habe*-ko ordezkariak Yon Etxaideri (ikus *Habe*, 40. zenb., 1984-IV-1). Gizon bati holako galdera bururatu behar zaionik pentsatzea bera ere itxura gabea da. Urkatuaren etxean soka aipatzea bezalakoa denez. Denboraz patxada lasaian bizi den arinen bati edo gogoratzen zaio holako galderarik, eta ez bere lanez ogia jan beharra duen bati, eta askoz gutiago familiko guraso den bati.

Harritzekoa da ez ohartzea ere lehen aberriaren idealez hainbeste lan egin duen idazlea oraindik etsipendurik ikusi beharra. Baina, *Habe*-ko galdegilea, dirudienez, inoiz ez da kezkatu euskal idazlea zertaz bizi den jakiteaz ere. Beste batzuk ohartu ez diren bezala. Eta, egoera honi soluzio biderik ematen ez bazaio, gure herri autonomiaren barruan behinik-pehin, euskal literaturak betiko porrot egindo du.

Gure kultura urriak hirugarren munduko erak erakusten dizkigu. Eta *Habe*-koa ez da jabetu, alfabetatze euskalduntze lanetan, irrati eta telebistakoetan, itzultzaileenetan (naiz eta paper-busti bihurtuko diren aktak euskaratzen) laguntzak daudela. Laguntzak dituen euskarazko liburuak argitaratzen

tzen dituzten argitaletxeek, naiz eta egileen eskubideak lapurtu, zenbait tokitan kalegarbitzaile izateko ere euskara eskatzen denean. Baina, Euskal Herri guzian idazle bakar bat bera ere ez dago literaturgintzarako liberatua; eta, sorke-tazko literatura indartzen ez duen herriaren hizkuntza heriotzara bidean doa lasterka batean. Eta galdera ustelak egin nahi ez dituenak hobe du alde zurreretik pentsatu. Munduan ez bai dago gauza txarragorik ez daukanaren borondatea baino.

Jokabide kaxkarren jarreraz, Etxaidek bizitzeko gogorik ez eta euskarak bizitzerik merezi ez.

HOBERENEN HAUTAKETAZ.—Aurtengo maiatzean publikoki eta hots handiz adierazi digute egunkari eta aldizkari ospetsuek nagusiki eratu zuten nazioarteko *erreferendum* batean, inglesak, espainolak, frantsesak, austro-hungariarrak (alemanak barne direla) eta italiarrak partaide, Europak inoiz eman dituen idazlerik onenak hautatu dituztela.

Jakina da holakoetan urak bakoitzak bere errotara eroaten dituela. Behar bada lehenengo hiru edo laurak izan daitezke inork zalantzarik ez jartzekoak: Shakespeare, Goethe, Cervantes, Dante, Molière... ez da gaizki. Hala ere, guk geure zalantzak. Grezia zaharrekoek gure egungo kulturatik urrutitxo nonbait. Baina kostako zaie kazeta eta aldizkariari Europari bere erroak moztea. Beste ehundaka urte batzu igaro ondorean zer ikuspegi izango ote da?

Baina, harrigarriena zera da, Unamuno 45. jartzea eta Dostoyewsky kale. Bilbotar filosofoa berekoa eta harroa bazen ere, ez dut uste bere maisuetarikotzat zuen errusoa bere atzetik jarriko zuenik eta gutiago baztertu.

Hautaketa horrek, zera gogoratzen dit, behin Inghaterran, Chaplin (Txarlot)-en sinadura nork hobeto egin lehiaketa

eratu, Chaplin berak ere, disfrasaturik, parte hartu, eta laugarren gelditu.

Erreferendun horretan Europaren Ifarraldekoak eta Ekialdekoak kanpoan uztea ezta kasualitatez gertatu, txaubinismoen eraginez baizik.

Gure artean ez da txaubinismorik (?); izatekotan ere «txumanismoa». Orain egina dugu mende hontako hogetamar hoberenen hautaketa. Dena dela, esaera zaharra lekuko, buru haina aburu. Bestela galde Ibon Sarasola eta Josu Landari, zeren hoiek ere hortaz ibiliak dira. Kontsultatuak ote ziren? Ez, noski.

Monzon Olasoneko, antzerkilari bezala hain ona ez bazen, poeta bezala txarra zela ez dago esan beharrik. Kantatzekoak doinuz kamuflaturik zerbait luzitzen dira, baina letra bere gorrian uzten bada, gorria ere ez zela nabarmen ageri da. Bitartean Gaztelu, Joxe Azurmendi, J. Zulaika, P. Urkizu, Mikel Arregui, X. Azurmendi, M. Iturbe, Mikel Zarate, Paulo Iztueta, P. Zabala,... horien mailakoek ez dute lekurik. Antzerkia, zalantzagatik baztertzen dugu, inor ez balego bezala. Baina, Monzon, inon sartzekotan, hor behar zuen. Bittor Garitaonandia, Abelino Barriola, Toribio Altzaga eta gainerakoak ez ote ziren zerrendan jartzen zituen askoren hainakoak? Ah!, Larzabal, Landart eta beste, gaxo zuek, zeren prosaz ez bai du tokirik izan Koldo Izagirrek gure egunotako hoberenatarik bat izanarren.

J. S. M.

USTEA, MAIZ USTEL.—Toribio Etxebarria zenari entzuna nion, kazetari kastak ezer jakin ez eta denetarik idatzi behar zuela. Nere buruari galdezka nago *Egin*-en idazten duen «Erlategia» ere gisa hortakoa ez ote den. Azaroaren 21eko *Egin*-en 27. orrialdean Barakaldoko kultur aste hartan eman nuen hitzaldiaz idatzi zuenak holako kezka sortu bai dit. Baina, bijoaz zuzenketazko oharrok.

Hitzaldiaren ildoa ondo jaso zuen. Hala behar ere, hizlariaren aurrekaldean magnetofona jarriaz gero. Behar bada, horri esker egun hartako kazetari soldata irabaziko zuen. Nork daki. Nik ordea, Barakaldoko euskaldun berriei euskaraz mintzatzea merezi zuela eta eskerrikaskoren ordainez bete nuen nire egitekoa. Baina, horregatik ere ez zait axolarik, zeren erraz konpreniaraztekoa bait da gure gizarteko kulturgintza ahuelezia. Baina, hori bai, eskatu zidaten gaia bete nuelarik «zenbait puntutan aspergarria gertatu» zela esatea ez dut ontzat hartzen. Hori, kazetariaren aburua baizik ezta. Niri, antolatzaileek euskal literaturaren historia adieraztea eskatu zidaten, hortaz ezer ez edo ezer guti zekien jendearentzat.

«Erlategia» delakoari, ikusten denez, erabilitako gaiaz hango entzulegoak baino gehiago zekienez, ulertzekoa da bere abaraskak haina ezti nik ez ematea.

Baina (eta berriz ere bainaka ari natzaio), usteak uste, dirudienez euskal literaturaz ez du berak uste duen hainako jakituririk. Hara eroan nituen I. Sarasola eta E. Zabalaren liburuetan oinarritu nintzela pentsatzen badu, ezetz esango diot. Ez, ez dio igarri. Nire hitzaldi hura neronek idatzitako *Literaturaren inguruan* liburuaren ildotik joan zen gehienbat. Horregatik ez nuen ezer irakurri beharrik. Historia bera kronologikoki begiratzeko Zabalarenaren aurkibidea erabili nuen. Hau da, haria jarraitzeko gidatzaile, aparteko gioi bat egin beharrean. Ez bai zitzaidan egokia iduritu nere liburua bera jendaurrera agertzea. Baina, hara apaltasunak batzutan zer dakarren. Hitzaldiaren gidoia egiteko premiarik gabe, era berean bi libururen berri agertzen nuen euskal

literaturaz, bata euskaraz eta bestea gazteleraz. Pundu hori izan zen, nere hitzaldiari buruz, magnetofonoak eman ez zion bakarria, nolabaiteko kritika egin nahi hori. Ustea, maiz ustel. Bere burua informatutzat duena konturatu behar zen literaturaren aldi eta mugimenduak adieraztean nere kabuz nembilela eta ez antzarraren ahotik.

Hargatik, eta erabiltzen duen izenagatik behinik-pehin, eztitsuagoa izan zitekean «Erlategia». Ala T. Etxebarriaren eritzizko «kazetari» zakuan sartzekoa ote?

J. San Martín

JEAN ETCHEPARE MIRIKUAREN (1877-1935) IDAZLANAK.—I. *Euskal gaiak*. Piarres Charritton-ek prestatuturiko edizioa. Elkar. Donostia, 1984.

Ohi ez bezelako obra baten aurrez aurre gaude. Lan handia bait da Piarres Charrittonek eskaintzen diguna, zeren Jean Etchepare miriku zenaren lanak bost liburutan emateari lotu denez. Lehen obra hemen dugu, *Euskal gaiak*, eta ondorengoak beste hauek izango omen dira: bigarrena *Mediku solasak*; hirugarrena *Bazter orotako berri*; laugarrena *Berebitez eta...*; bosgarrena *Buruxkak*.

Lehen hontan aintzin solas aberatsa eskaintzen digu P. Charrittonek, lan osoaren plangintza agerraraziz. Oraingo honen edukina bere lau zatia erakusten digute. Hara nola osatzen diren kapituluok: 1. zatia, Pesta, Bilku, Biltzar, Mintzaldi, Sariketa (170 orrialde); 2. zatia, Euskalzale, euskalzain, euskal-idazle (85 orrialde); 3. zatia, Euskara, euskararen batasuna, euskararen irakaskuntza, euskal literatura (69 orrialde); 4. zatia, Eritzi eta kitzika (41 orrialde). Azkenean hiztegia eta aurkibidea, sailkapenaren errazteko. Zati bakoitza ohar aberasgarritz hornitua dator. Hala behar ere, zeren bestela zenbait pundutan nekez ulertuko zen zertaz ari zen garaiko gertakariak zehatz mehatz ezagutu gabe. Ohar horiek ere Charritton berberak erantsiak dira eta ezta makala izan bere lana.

Lanik gehienok egileak berak lehenago *Gure Herria* eta *Eskualduna* agerkarietan emanak zituen. Orotarik bada, eguneroko girotik jasotzen zituen gaiez aparte medikuntzara arte. Hogeitabost urterako euskaraz idazten hasia zen eta, bere miriku ofizioa betez gero, euskaldungoan ari zen mu-

garen bi aldeetakoekin harremanetan eta lumarik ez zuen baretu ikus, entzun eta gogoetak eskaintzen zionetik idatziz. Horietatik bilduz aspaldi eman zituen egileak berak bi liburu eder: *Buruchkak* (1910) eta *Berebilez* (1931). Horregatik, oso ongi egin du Charrittonek lan sakabanatuok bilduz, gaiez-gai jarriaz liburuetan ematea; eman ere, oharrez aberasturik.

Jean Etchepare mirikua, euskal literaturan ez ezik Euskal Herriaren historian eman den humanistik hoberenetakoa dugu eta gure kulturaz zerbait jakin nahi duten guztiak ezagutu beharrezkoa. Orotarik bada hor, euskara bera neurri bizi batean edozein gaiez erabiltzen duela, eta idazkera ere zuzena, garbia eta sotila darabil, esaldi apainaz gogobihotzen pizgarri. Lapurtar-baxenabar hitzik anitz erabiltzen duenez, mugazemedikoen ulerterrazteko badu azkenean 561 hitzeko hiztegiño argigarria.

Zer besterik eskatu genezake mende honen lehen partean idatzitako lan bildumazko liburu bati?

J. S. M.

FEDERIKO KRUTWIG SAGREDO.—*Jakintza-baita* (Belatzen baratza saila). Haranburu-Editor, S. A. Donostia, 1982.

Belatzen baratza saileko bigarrena dugu hau. Sailez badu ikustekorik aurtengo *Egan* 1-2 zenbakiaren 131-135. orrialdeetan aipatzen genituen *Otsoaren bidea*, *Ortziren zaldiak*, *Garaziko oihanaren thauma* eta *Sua ez da hiltzen* tituludunekin, naiz eta lan hoiek elkarren artean lotura zuzenagoa eduki.

Liburu hontako kultur hitzak *Otsoaren bidea* deritzanari, eta ondokoetan, agertu zuen hiztegiñoak aurkitzen dira. Horregatik, irakurle, maiz behar duzu otsoaren ahora argibide bila. Hala ere, greko eta sumerio hizkuntzak badakizkitzu biderik erdi egina duzu entelegatze kontuan. Guk, ordea, grekera eta sumerieraz gehiegi kargaturik aurkitzen ditugu eleberriok eta hizkuntza horiek ez dakizkigunontzat irakurgaitzak dira.

Egilearen helburuetan elite literatura lantzearen gogo dago, hizkuntzaren errekursoak kultura zaharretako literatura hizkuntzen baliapenetan aurkituz. Uste dut, hala dela Baina, bestalde, eleberrigintzaren bide berriak urratu nahi ditu Krutwignek. Hortarako erabili duen teoria «Polyphônia ta polyrrhythmia» (*Egan*, 1984, 1-2 zenb., 17-29 orr.) deritzan saioan aurkituko dugu. Horren arabera, polifoniazko musikaren arauz baliatzen da eta eleberriko pertsonaia bakoitzak bere idea, jite edo mentalitate mugatu bat erakusten du, orkestra batean bakoitzak bere soinugailu berezia duen bezala, eta agertzen den bakoitzean berari dagokion haritik jarraituko du. Izan ere, gizartean maizenik dugu pentsa-doinu berberarekin beti kanta berdinez aritu denik anitz.

Bere obrak, eleberriak, Mesopotamiatik sorkalderuntza mugitzen dira, Europako Ifarra, Ekaldea eta Euskal Herriaren ingurua hartuz.

Guzi hori lantzeko irudimenik ez zaio falta eta fikzioari amain emanik doa hasiera beretik: «...Gardunaldeak bere

balore handiak zeduzkan, erraiten zuen Gordonek, eta geuk hok zaindu behar ditugu, eta zaindu behar ditugu, biziaren faltaz hil ez ditezen. Geuk tipikoki gurea dena desarroilatu eta aberastu behar dugu, eta gure sustrai autentikoa kon-servatu». Horregatik: «Gordonek euskaraz ixtudiatu zuen, euskal ezagutzapenetan maixugo handia lortu bait zuen eta bere ezagupenak gardungoarari aplikatu zerauzkion. Camp-bellek sumeraraz spezialitateak beretzakotu zituen. Bertze Khideetan Ines Forbes (Aines Horbaitz) nabarmentzen zen. Neskatila hunek oso kultura hedatua ta handia zedukan, batez ere Orienteko hizkuntzetan eta Babilioneko Historian. Geroz Elizabeth Farquharson (Elizabel Har-Uharteko) sume-rarazko spezialista zen. Haukiek bezala, lagundi huntan ze-gozen bertze khide guztiek huntaz gainera ekhai askotan ezagutzapen hedetuak zeduzkaten hizkuntzetan. Lagundi hu-nen khide guztiek laister euskaraz, sumeraraz eta garaikaraz ikasi zuten, eta batzuek ere Kaukasko hizkuntza batzu ere». Hor dira sustraiok, eta hortik aurrera lasai arituko da ger-takizun eta gertakarien konta-kontari.

Europako historiak eta sineskeraz baliatzen da bere kon-taera. Tarteka erdi profetiko, erdi poetiko esaldiz agertzen ditu sineskerak berak eskaintzen dizkiguten mezuak, eta era polifoniko hortan pertsonaia bakoitzari dagokion haria gal-tzen badugu ere, eta inoiz zerbait nekatuarren ere, ez gaitu aspertuko.

Baina, gure ustez, grafia gure egunotara emateak erraza-gotuko zuen, irakurgarriago egingo zuen bere elitetasuna kendu gabe. Eta gauza bera esango genuke erabiltzen dituen hitz askogatik ere ideak erabiltzeko ez dela hain beharrezkoa beste kulturetako hitz abstraktoak beste gabe zakuratuz, etxeko adierazi beharrez.

FEDERIKO KRUTWIG SAGREDO.—*Erroten Burgiko mystê-
ria* (Belatzen baratza saila). Haranburu-Editor, S. A. Do-
nostia, 1982.

Hau ere Belatzen baratzekoa dugu. Gehienbat Flande aldean kokatzen da Paristik igaro ondorean; baina, hemengo arazoetara zuzenago dator eta badirudi inoiz egilea bera dela pertsonaietariko bat. Heiko ote? Behintzat, gerraondoko literaturgintzan ari ziren batzuren urratsak eta jarrerak nabarmen ageri dira: «Heikoren lagunak, behintzat Pietek ezagutu ukhan zituenak bi euskal irazle ziren. Lehena bizkaitar bat zen, Andima Ibinagabeitiako; ta bigarrena Jon Mirandeko. Andima eta Heiko askotan saiatu ziren frantses euskaldunen pentsatzeko ta agitzeko forma hulertzen. Hunela ikhusi zuten, ezen Jon Mirandek eztabaidatu zuen klima, diasporen seme batena sela. Mirande, Lutegian sorthua zen, nahiz-eta bere gurasoak zuberotarrak zirenarren... Geroz Frantziako Ministergoan postu ttipisko bat bethetzen zuen... eta hunen araura bere bathan errotik sartu zitzaizkion inferioritate-komplexuak».

*Ortziren zaldia*k deritzaion eleberria aipatzean (*Egan*, 1984, 1-2 zenb., 133 orr.), sorgin kontuaz ari zelarik, Burgi hiria non kokatzen zen zalantzazko gertatzen zen, Ula eta Uta flamendarrak baziren ere, zeren Nafarroako Erronkari ibarrean den Burgiko sorginak ere hots handikoak izan bai ziren 1569ko auzia zela ta; baina, eleberri hontan argi ta garbi dago Beljikako Brujas hiriaz ari dela, testuz aparte, zalantzarik ez jartzeko, marrazkiak ere eskaintzen bai dizkigu 20 eta 105. orrialdeetan.

Eleberri honi ere, sail berekoeri aurkitzen dizkiogun bir-tute eta defekto beraiek aurkitzen dizkiogu. Euskara herri-koiagoan erabili zitezken ideia horiek eta lehen urri dugun irakurlegora ere aisago iritsiko zen. Oraingo honek badu bere hiztegia; baina hori ezta aski.

Pertsonaien ariak lotzea hainako interesgarria da gaiena

bera jarraitzea ere. Hortik ikus ditzagun ehun eta larogehigarren orrialdean diona: «Heien arteko filosofiari ta politikari buruzko hizketa irauten zuten, eta hunela Otsoak jakin zuen, ezen Heiko Euskalherritik kanpora joan zen, hor Españaiko okkupazionearen azpian nabusi zen klima faxistak bizia iratotzen bait zuten. Hunen araura Heiko atzeherrira zerbaiten bilha joan zen bilhatzen zuen gauza zer zen argi-ta-garbi jakin ez zuenarren. Heikok ere Buddihismoarentzako interesse handi eduki ukhan zuela jakin zuen, bai eta mentu batetan van Casteelekin Indualdera joaitean pentsatzu ukhan zuela».

FEDERIKO KRUTWIG SAGREDO.—*Harbelnoren amazônak*
(Belatzen baratza saila). Haranburu-Editor, S. A. Donostia, 1982.

«Polyphônia ta Polyrrhythmia» teoriáz mamitu nahi dituen eleberriotan badabil harat-hunatik eta oraingo huntan Flandezetako Burgin murgilduago dabilitza bertako pertsonaiak. Indualdera ez ziren joan, eta Buddaseme ez ziren bihurtu. Zeren norbere buruari ere begiratzen zaio. Hara nola Gordonen ahotik irtetzen den honako esaldi hau: «Euskaldun bat da, beraz gurekin gardunekin herstuki lothuta dagoen askaziak dira, orain-arte beren hizkuntza bizirik zaindu dutenak». Eta, Elizabeth Farquharsonenk ihardespén hau: «Beraz ongi enthelegatzen dut, baldin-eta Harbelnoren proskynetzaileek gnôstikismo spermatikoaren latreian bethetzen ba dute, hauxe bait da Mendi-gurutik, mendi-hierotik dathorren zômoaz elikatzen bait liren bezala... Bai ahizpa von Falkenburg ongi ezagutu behar ditugu... beren izenean Falkenburg

delagoan «belatzak» ere bait dagotza... zeren «Belatzen Gaztelu» bait da, izen hau».

Bortz Erhaztunen baithako dantza bizituko da oraingo honetan, *Renaissance* izpiriturik ez zaio falta eta Elizabeth berak berrituko digu aurrerago erotikotasuna:

*Quant' è bella giovinezza,
che si fugge tuttavia!*

*Chi vuol esser lieto, sia;
di doman non c'è certezza!*

... ..

Donne et giovanetti amanti

viva Bacco e viva Amore!

Ciascun suoni, balli et canti;

arda di dolezza il core!

Non fatica, non dolore!

Ciò c'ha a esser convien sia,

chi vuol esser lieto, sia

di doman non c'e certezza.

FEDERIKO KRUTWIG SAGREDO.—*Mystagintza zaharra* (Belatzen baratza saila). Haranburu-Editor, S. A. Donostia, 1982.

Parados deritzan lehen kapitulua otoitz-Koroaren antzerako kantaldiz hasten da, eleberriaren egitura polifonikoa eta poliritmikoa girotzeko nonbait. Baina, gertakariok Florentzia aldera jotzen dute eta han, oraina *Quattrocentoko* giroarekin nahasian aurkezten du egileak.

Bertako era majikoez irakurlea tiratzekoak dira, misterio kutsuzko tirria sortzen bait du. Baina, lastima da egile berberak gazteleraz erabiltzen duen hizkuntza era ulerkorren arauak euskaraz ez betetzea, zeren aintzinakoa klasikotarik zerbait jakin beharrez gainera eleberriko zenbait partate bizpahiru aldiz irakurri beharrezkoak dira haria jarraituz ulertuko bada, edo lehenagoko zerbaiti oratuz anitz aldiz uneak etenaz jarraitu behar. Hala ere, seigarren zerbaki hontan, poemak besteetan bezala izkutuzko misterioak barna garamatza, zerbait erakutsiko ez erakutsiko, irakurleagan interesa sortzen duelarik, baina gutunak entelegarriagoak dira. Eta, hala hola helduko gara laberintoetan zehar, polifonia eta poliritmiatzko eleberriaren hondarrera, azken lerroetan Belatzen baratzeako argibidetzat existentzialismo kutsudun honako esaldi hau agertuz: «Bakharrik goitituko dira' Uranora goititzekotz Pneumatozko hegaladak dituztenak». Eta, behar bada hor dago literaturgintza honen giltza ere.

J. S. M.

R. M.^a DE AZKUE.—*Diccionario Vasco-Español-Francés*. Introducción de Luis Michelena. Euskaltzaindia. Bilbo, 1984 (30 x 21 zm., 1219 orr.).

Euskaltzaindiak Azkue zenaren *Diccionario Vasco-Español-Francés* birargitaratu du. Hiztegi honek euskal kulturaren bereganatu dituen ospea eta itzala ez dakienik ez da. Azken larogei urtetan euskaldun irakurleek, euskal idazleek eta euskalariak beren eskuetan behar-beharrezko tresnatzat erabili dute. Euskararen historian zutarri da.

Hiztegi gintzan lan sakon berri bat hasteko zorian dagoen une berean birargitaratu du Euskaltzaindiak hiztegi hau. Seme galduaren etorrera pozgarriaren bezala agurtzen du euskaltzainburuak sarreran atari gisa jarri dizkion hitzetan.

Azkueren hiztegi hau, guziok dakigunez, erabat orokorra da, euskalki eta historikoaz gainera, neurri handi batean, kritikoa ere bai. Horregatik, oraindik ere gure hiztegien artean bere edukinez aberatsena eta beharrezkoena.

Mitxelenaren hitzurre luze bat daroa Azkuek erabili zituen iturriak ikertuz. Egia esan, aspaldi aitua zen *Estudio sobre las fuentes del Diccionario de Azkue* delako lana da, zuzenketaz eta gehigarritz. Hor markatzen ditu Mitxelenak azterketa eta berrikuntzarako oinarriak, ondotik Larramendi eta Arakistainen gehigarrien aburuak bidez adiaraziz. Gainera, euskara-erdarazko hiztegiño bat du itsatsirik, Mitxelenaren azterketaren aurkibidez eta Azkue berarenaren gehigarritz. Beraz, ez da guztiz birargitaratze soila zeren 104 orrialdez gehituaz aberastua bai dator, bere iker lanaz eta hiztegiñoz.

Liburua, guaflex azalez bi tomoak batean enkuadernaturik, lehen argitalpenaren neurri handi berean dator.

J. S. M.

REDUCCIONS, revista de poesia. Juny de 1984. N.º 22.—
Introducció a la darrera poesia basca (1960-1984), Jon Kortazar.

Hau da, «Poesia Basca Contemporània»-z zenbaki berezia. Babespen eta eta bedinkaziorik ez zaio falta, baina bortxatuak ez badira bai ordea derrigortuak. Ongi da gure poesia-ren muestra bat beste hizkuntza batera itzuliaz plazaratzea, baina hautapenetan kontu gehiago erabili beharra dago. Hala ere, hautapenok hain txarrak ez badira ere, hautatuen lanetan bertan hori baino arreta gehiago behar zen, zeren asko ez bai dira hautatuen irudi propioa erakusten dutenak, askozaz gutiago beren lanaren eredugarriak (hoberenak ez dut esan nahi, bakoitzaren estilo eta pentsamenaren adierazgarriak baizik). Behin plazaratzen hasi ezkerero merezi zuen axola gehiagoz ibiltzea. Orain, diren guziak ez badaude, dau denenak ere ez dira.

Reduccions izena, izana bihur dadin erabili ote aburu hori?

Baina *Reduccions* izanagatik ere, Manex Erdozainzi-Etxart (egun, bat aipatzekotan) antologia hori prestatu baino lehen hil balitz kalean uzteaz ausartuko ote ziren? Ez noski. Hare gutiago hil ondorean argitu direnak kontutan hartu balitu, eta hortarako ikus: *Herria*, 1752 eta 1753 zenbakiak, *Argia*, 1014. zenb., *Jakin*, 31.a, *Habe*, 47.a eta abar. Adibide hau aski da zer nolako jokabidea erabili den jakiteko.

Baina, J. Kortazarrek bertan aurkezten duen saiaera berari ere egingo dizkiogu zenbait ohar. Nolabaiteko iturri eta ereduak bilatu nahiak galtzen du lan hori. Hortarako premiarik gabeko ziren erudizio ager nahiak. Adibidez, 77. orrialdean Arestiren *Harri eta Herri* tituluari bertan Juan Aranzadiren *Milenarismo vasco*-ko Harri-Aro ideatikakoa dela. Baina, alderdi hortatik, Arestik idearik izatekotan ere Telesforo Aranzadik gure kulturaz zuen aburu hartatik hurbilago zebilen, «El país vasco no es ningún cuerpo extraño

en el Occidente de Europa», esaten zuelarik. Izen buruko «Harri»-ri iturbururik aurkitzekotan diktadura garaian ezertara mugitzeko hain gogortua zegoen herriagatik (populua-gatik) ere ari zen, baina ziurrago Celso Emilio Ferreiro-ren *Longa noite de pedra* (1962) deritzaienetik, zeren bi urte lehenago argitaratua bai zen eta Arestik oso ezaguna zuen Celsoren poesia. Gainera oso hurbildik jarraituz. Horregatik, «harri»-ren ideiak ez du beste iturririk C. Emilio Ferreirok ematen ziona baizik:

O teito é de pedra.

*De pedra son os muros
i as tebras.*

.....

Os corazós dos homes

que ao lonxe espreitan,

feitos están

tamén

de pedra.

I eu, morrendo,

nesta longa noite

de pedra.

Eta gure adiskide Xesus Alonso Monterok behin baino gehiagotan aitortu du iturburu hori. Beraz, saiaerako argudioak, puntu hortaz, bijoaz ankaz-gora.

Gandiagaren iturriak, Bibliaz gainera, Salvatore Mitxelengan ez ote? Hortik ez ote zen Joan Antonio Bilbao bera eta, geroago, neurri tipiago batean, Joxe Azurmendi eta Pello Zabaleta eta beste, Arantzazun sortu zen giroak eraginik? Dena dela, bere inguruan bazituen lagunak eta herri literaturako erromantze zaharrak ere maite zituen eta ditu, Juan Mari Lekuonak bezala, eta horrek ere badu ikustekorik beraien sorketa estetikoaz aztertzeko garaian.

J. A. Arze poeta bakartia? Baina, hein batean, nor ez da poeta bakartia? «Ez dok amairu»koa ez ote zen ba? Gainera, honek, plastika aldetik landu zuen bere orijinaltasuna, bere nortasuna hor erakutsiz; baina han zen Oteiza ere eta bere eragina nabari da. Hutsunera begira eta hitzen hotsari jaramon eginaz, behar bada beste inor baino hurbilago zen Juan Aranzadiren *Milenarismo vasco* teoria hortatik.

Bakardade kontuan ordea ezin esan diasporakoak Euskal Herri barnean ari zirenak baino bakartiago zeudenik. Mirandek bazuen harremanik Andima Ibiñagabeitia, Txomin Peillen eta Paris-en garai hartan ziren euskaldunekin. Hura bezain bakarti edo bakartiago zeuden Mikel Lasa, Juan Mari Lekuona, Koldo Izagirre edo beste edozein. Eta, txarragoa dena, polizi errejimenpeak berez duen hertsitasun guzian. Eta, horregatik, etsipena bera B. Atxaga eta J. Sarrionandian nabari den hainakoa ez ote zen beste horietan?

Ez dut esan beharrik antologia hortarako hautaketan guziekin galga berdina erabili ez duenik. Hori esan beharrik ez dago. Bestalde, aitor dezadan, holako lan batean hori berez gertatzen dena dela. Baina, bai esan dezaket arestian argi utzi nahi izan dudana, hautatu dituen poeten lanak ez direla bakoitzaren literatur pertsonalitate eredutzat hartzekoak.

Dena dela, holako lanak herbestera begira ere egin beharra dago eta kalte baino on gehiago egingo duen usteak kontsolatu beharko gaitu.

J. S. M.

MUGARI TIRO

(Lehen gertaidea)

P. Larzábal

Terdiegaina, Erdien, muga-eremuak

ANTZERKIA

*Etxole horien sentsuak, ukertakia: ESPAÑA — POLI-
CIA — ADUANA...*

*Eskumetik, frantses etxole eta patriota: FRANCE —
POLICE — DOUANES*

Gibelcan: Eskuel-erxe eta mundu batza

Azaro — Non bizi gira, to, konado?

Antzerki — To, ene usitu, inguratu bi aldeetat: Hs, Frantsiakoan,
eta ni, hie konfados, Espainiakoan.

Antzerki — Zor gizon da, to, zuen kate berria?

Azaro — Kanariako duk sortez... Edariak erue eta, gainerat,
gizon karkarra iduri dik... Eta, zuen brigadier berria?

MUGARI TIRO

(Lehen gertaldia)

P. Larzabal

Taula-gaina: Erdian, muga-haga...

Ezkerretik, espainol guardiaren etxola...

Etxola horren sahetsean, izkiriatua: ESPAÑA — POLICIA — ADUANA...

Eskuinetik, frantses etxola eta izkirioa: FRANCE — POLICE — DOUANES.

Gibelean: Eskual-etxe eta mendi batzu.

Anton.—Nun bizi gira, to, koñado?

Ixidro.—To, ene ustez, mugaren bi aldetan: Hi, Frantziakoan, eta ni, hire koñadoa, Espainiakoan.

Anton.—Zer gizon da, to, zuen kabo berria?

Ixidro.—Kanarianoa duk sortzez... Edariak errea eta, gainerat, gizon kaxkarra iduri dik... Eta, zuen brigadier berria?

Anton.—Afrikanoa duk hori ere sortzez... Berak ez zakik nungoa... Izan behar ditik kondizione guziak, horrek ere, onak salbu.

Ixidro.—Ez zaukak gure bizia, zozokeria bat? Bi koñado, biak Eskualdunak, lehen auzoak, adixkide hoberenak, eta biak armetan, bat bertzearen zain!

Anton.—Ba, eta gainerat, bi Afrikano heien manalari.

Ixidro.—Batzuetan gogoetatua egoiten nuk, zer enoxenkeria izigarria eta higuina den muga hau.

Anton.—Bizkitartean, badituk ere gizonak, iduriz zintzoak, muga hau, sakratua dela diotenak —eta— hunen kentzea aipatu orduko, kurrinkaz lotzen direnak, munduaren akabantza heldu balitzaiote bezala.

Ixidro.—To, muga hau sakratua deitzen dutenek, ez bide ditzitek, guk bezala, hemen paratzen diren trafikua eza gutzen.

Anton.—Batzuk, beharbada, ez... Hanitzek aldiz, ez ote sobera ontsa? Moltsa sakratu gehiago duk ba, muga hunen beiratzearen alde, bihotz sakratu baino.

Ixidro.—Bazukek ba, hori ere!

Brigadier.—(Idorki) Atzemaiten zaitut, berritz ere, solasean ari, bertz'aldeko mugazainarekin... Ahantzia duzia etsaiekin eleketan artzea, debekatua dautzutala gain-gainetik...

Anton.—Jaun brigadiera, hola da hemen betiko usaia!

Brigadier.—Hei...! Ixilik eta zangoak tink...! Jakin-azu, hola balinbazen orai artino, hemendik goiti, bertzela izanen dela... Makur-bide handiak direla, oraiko tenorean, Frantzia eta Espainiaren artean, eta beharbada, gerlaren bezperan girela, muga huntan... Hei...! Hortako, egon ixilik! Begiak idek!!! Izan fermu!!! Azken abisua emaiten dautzut...! Hei...!

Ixidro.—Deubru mutur beltza, bere hei! eta hei!-ekin...! Afrikako aize beroak erre zio, horri ere, kasko barnea... Ez ginikek orai bertze beharragorik... Gerla, alaintso, gure artean!

Anton.—Orai konprenitzen diat zertako Afrikano horiek igorri ditizteken hunarat... Gerla bat pitz baladi muga huntan, guk ez ginikek bekokiarik, hemen, deneri su eta erre lotzeko... Horiek aldiz axola guti bailitekek hemengoez, hortako ditiztek tokikoak urrundu, eta urrunekoak hunarat ekarri.

To, aita xuri heldu duk... (Hari mintzo) Errazu, aita xuri, zuk ontsa ezagutzen ditutzia Afrikanoak!

Aita.—Ontsia ez... Pixka bat, ba... Berrogoi eta bortz urte baditut gero Afrikan emanik... Eta, Jainkoak nahi badu, hemengo pausa egunak ere laburtzen ari baitzauzkit, harat itzuliko naiz berritz, hango lurretan uzteko ene larru zaharra.

Anton.—Hori, harat itzuli gabe, Afrikanoen konbertitzen lotzen ahal zira, hemen berean. Baditugu hemen biga, gerla pizterat etorriak gure arterat.

Aita.—Ba... Noren falta da...? Nork zinarazi ditu? Aspaldiko urtetan, gure ganik ez ahal dute bertzerik ikasten...! Gerla, eta beti gerla!

Anton.—Hum...! Ez ditutzula saltzekotan Afrikano horiek, zuk!

Aita.—Egiak bere bidea behar du. Afrikanoak jende gibela-tuztat dauzkagu. Bizipidez, segur ez dira gure heinean, bainan gizontasunaz ez ote...? Ikusten gituztelarik gu, arrazaz haurride girenak, gure artean beti gerlan, edo, zakur eta gatu bezala bizi mugen bi aldetan, zer nahi duzue pentsa dezaten gutaz...? Gizontasunaz, ote dute gutan erakaspén eta etsenplu hori? (Jalitzen da).

Anton.—*Ezin* ukatua hori. (Ixidrori) Ez zakiat ohartua haizen... Halegia deusez, zimendu handiko ahopaldiak jallitzen ditik maiz apez horrek.

Ixidro.—Zer nahi duk...! Hanitz ikusi duenak, hanitz ikasi diked... To, emaztea heldu zauk.

Martzalin.—(Saski bat boketarekin) Errazu, Anton, iturriat bainoha, tupina suan zainduko duzu. Eta, haurra ere, hor uzten dut, seaskan lo, ate aintzinean.

Anton.—Beso marratuak arras kexu ditugu... Ez dakit, muga pasatzerat utzi behar zaitudan, iturriat joateko ere.

Martzalin.—Ba balinba... Guarda frantsesaren emaztea eta espainolaren arreba izanez geroz, dretxoa ahal dut, muga huntan, harat eta hugarat ibiltzeko!

Ixidro.—Uzten ahal ditun ba bokatak bertze tenore bateko... Bihar ere argituko din berdin.

Martzalin.—Ba, zuentzat, denak, bihar eta bihar dituk... Bainan, sarri beztitu behar baduzue eta atorra garbia ez baduzue han prest, ohearen gainean — orduan dena erasi eta sudur xixtu emaztearen kontra.

Anton.—Bon, bon...! Pasa zaite beraz, pasa... Irriskua zure gain!

Ixidro.—Ai, ai, ai...! Kasu hiri!

Brigadier.—(Kexu, agertzen da) Zer dira manera hauk, hei...? Hala, nitaz trufatzen zirea...? Urrats batez urundu orduko, ene manuak ostikatuak...! Nor da, deus ageririk gabe, iragaiterat utzi duzun emazte hori, hei...!

Anton.—Jaun brigadiera, ene emaztea da!

Brigadier.—Zure emaztea...? Arrazoin bat gehiago ene manua errespetatzen...! Etxekoek ez badute etsenplua emaiten, nola nahi duzu kanpokoek obedi dezaten, hei?

Anton.—Gure aduanako emazte guziak Espainirat joaiten dira bokata zuritzerat... Hor baita gure iturria.

Brigadier.—Errazu hor zela orai artaino... Holako eskandalak behar du bururatu. Behar den tokirat galdea eginen dut, frantses guardek izan dezaten iturria Frantzian!

Kabo.—(Agertzen da).

Brigadier.—(Kabori buruz) Bekatu baita gure zikinez berez, holako nazione baten aberastea.

Kabo.—Ez gira zuen zikinen beharretan... Gure ura zuen lurrerat baitoha, zuentzat zuen zikinak, eta konduen gain, gureak ere!

Brigadier.—(Kexu jalitzen da).

Kabo.—(Kexu Ixidrori) Nor da sartzerat utzi duzun emazte hori?

Ixidro.—Kabo jauna, frantses guarda horren emaztea da, eta ber denboran, ene arreba.

Kabo.—(Oihuz) Horra zertaritzen zirezten zuek Eskualdu-nak...! Espainia zuen ama, ukatu nahi luketen bertze aldekoekin eskuz-esku zabilzate...! Nork daki ean emazte hori ez den ixpiongoan ari Frantziarentzat?

Ixidro.—Ez da ihesi joana... Hor da gure esku-meneko.

Kabo.—Preseski, eta, etsenplu gisa, nahi dut segidan gure lurretarik kasatu... (Bertze guarda manatuz) Guarda, errozu bokatazale emazte horri, hunarat jin dadien... (Ixidrori). Ikas-azu zure arreba, zure ama bera baino gehiago behar dela estimatu zure erresuma... Eta, erresuma lanjerean delarik, ikasazu hari ere sakrifikatzen.

Guarda.—Jauna, huna emazte bokatazalea!

Kabo.—(Gaixtoki) Anderea, zer paperekin zira lur huntan?

Martzalin.—Ez dut nik paper beharrik lur huntan izaiteko.

Kabo.—Arrotza hain harroki mintzo gure lurretan! Horra zer den kanpotiarreri bridak laxo uztea!

Martzalin.—Nor da kanpotiarra hemen...? Zu ala ni...? Ni hemengo naiz... Zu aldiz, Afrika Kanarietakoa...! Zoazi, nahi baduzu, manatzerat, zure tokietarat, bainan gu, hemen, utz gaitzatu gure gisa.

Kabo.—(Oihuz) Zer! Frantses ustela...! Hola duzua errespetatzen gure lurra...! Irakutsiko dautzut, nik, nor den gure lurretan nausi...! Ale, preso...! Guarda, har-azu emazte hau preso!

Martzalin.—Zer dretxoz nauzu preso altxatzen? Espainola naiz ni ere, paperez... Zu bezenbat edo gehiago ere bai.

Kabo.—(Beti oihuz) Preso...! Preso eremazu...! Dagola han, purgutzen!

Ixidro.—Jauna, ene arrebak arrazoina du. Gizona frantsesa du, bainan bera espainola da... Seme bat ere badu, hemen, karabineroetan aintzindari...

Kabo.—Hee? Zer derasazu?

Martzalin.—Bai, jauna...! Zuk nahi edo ez, hori hola da... Espainian ezkondu ginen... Geroztik ene gizona, Frantziako gerla eginik, frantsestua da — bainan ni, beti espainol naiz paperetan.

Guarda.—Behar duta preso altxatu?

Martzalin.—(Fierki) Ba, ezar nezazu preso... Ezar-azu orai Espainol bat, karabinero aintzindari baten ama, espainol lurretan hartu-eta, preso...! Atzemanen dut gero, nik ere, nor mintza...! Muga-zainen eginbide eta dretxoak eza-gutzen ditut gero, nik ere!

Kabo.—(Nardatua) Hola balinbada, zu preso altxatzeko dretxorik ez dut... (Boza ozenduz). Bainan, espainol zirenaz geroz, egonen zira Espainian. Eta, zu, guarda, izanik ere anai hunentzat, gain-gainetik zainduko duzu emazte hau, ez dadien Frantziarat berritz pasa. Aditzen duzu: Gain-gainetik...! Eta, orai, zoazi iturrirat.

Martzalin.—Nahi badut, joanen naiz!

Kabo.—Bon beraz, zaude hor, bainan hanbat gaxto, muga trebesatzen lotzen bazira! (Jalitzen da).

Martzalin.—(Antoni) Errazu, ez baintake orai bide lasterrez horrarat pasa zure gain uzten ditut, tupina eta haurra.

Anton.—Ez nuzu ori lan txarrean ezartzen! Oxtiantxet, eneak eta asto beltxarenak entzunak ditut, nik ere, gure beltzaren ganik!

Martzelin.—(Kexu) Beltza edo zuria, tupinari sua egin-ozu, nahi baduzu eguerditan jan. Eta, haurra ez ahal duzu bera utziko, kasurik eman gabe... Ni, iturrirat kondentua naiz! (Jalitzen da).

Anton.—Hau deubrukeria! Emaztea Espainian, etxe-ta haurra Frantzian, eta ni, bien artean itzatua... Nori, behin ere gertatu zaio holakorik?

Aita.—(Agertuz) Anton, zure haurra nigar eta nigar ari da bere seaskan.

Anton.—(Kexu) Ba, eta nik, ezin guardia utz, bereziki mementoan dugun botigarekin.

Aita.—Ez zaitela griña... Kontsolatuko dut ba nik aingeru ttipia.

Anton.—(Bakarrik, kexu) Deubruen kaxkar erreak! Horiek, Jatsu eta Haltsu bezala, biak igualtsu... Etsai behar omen diagu baitezpada, muga hunen bi aldekoek. Muga hau muntatu ziteienek, zirtzilkeria ederra muntatu ziteian... Geroztik, zenbat odol ixurtze, hau haratxago edo hunatxago izan dadien gatik! Eta, nor su piztaile...? Ho, ez hemen bereko jendea ez...! Bainan, han, hiri kapituletan bizi diren zakur handi, batzu... Eta gu, nahi't'ez barne, hek muntatzen duten saltsetan.

Aita.—(Agertzen da, haurra seaskan nigarrez) Xo, ene aingeru ttipia, edo! Bizkitartean esnea badu tutuan, bainan ez du edan nahi.

Anton.—Oas... Barkatuko dautazu, aita misionesta; nahi nuke haurra besotan hartu, bainan ikusten dut brigadieraren begi zorrotza, eta xahu naiz, holakorik egiten badut zerbitzu denboran.

Aita.—Zaude deskantsuan... Kontsolatuko ahal dugu gure ñiña (Besotan hartzen du eta tuta ematen dio, ele goxokin).

Lau muttiko.—(Agertuz inguratzen dute aita misionesta eta alegeraki mintzo).

Muttiko bat.—Ho, aita misionesta ñiñi zain!

Aita.—Ba, eta lana emaiten baitaut.

Muttiko bi.—Zure bizarrak du izitzen!

Aita.—Zuek, norat heldu zirezte?

Muttiko bat.—Kaniketan artzerat.

Aita.—Bon, ari kaniketan hor, haur hau eni gehiago nahasi gabe (Haurrak, beren usaiako hitzak baliatuz, kaniketan lotzen dira, muga marraren gainean).

Kabo.—(Kexu) Zer dira haur tzar hauk hemen? (Ixidrori) Guarda, nolaz holakorik onartzen duzu...? Hau dea mugaren errespetua? (Muttiko bat besotik hartuz). Hi, espainola edo frantsesa hiza?

- Muttiko bat.*—Ni? Eskualduna.
- Kabo.*—Eskualduna...? Eskualdunik ez duk! (Bigarren bat besotik hartuz). Eta hi?
- Ixidro.*—Kabo jauna, muttiko hori espainola da.
- Kabo.*—Bon, dagola beraz hemen.
- Ixidro.*—Espainola da, bainan Frantzian bizi. Horren burasoak hemendik harat desertatu ziren.
- Kabo.*—(Bertze bat besotik hartuz). Eta hi, zer haiz?
- Ixidro.*—Horrek, ama espainola du eta aita frantsesa... Bainan Espainiakoan bizi dira.
- Kabo.*—(Oihuz deneri) Zakur arrazak bezain nahastekatuak zirezte muga huntan...! Bon... Muga hau huts eni, eta zoazte bakotxa zuen eremuetarat... Eta, hunarat, ez eni gehiago ager!
- Aita.*—Kabo jauna, haur hunek badakizua zer galdatzen duen?
- Kabo.*—Zer?
- Anton.*—Amaren bularra!
- Kabo.*—Emozu beraz amaren bularra!
- Aita.*—Haur hunen ama, hor delakotz, zuen iturrian eta zure baimena gabe, ezin itzul ditakelakotz hunen ganat.
- Kabo.*—(Samur) Ba, eta jakin-azu, ez daukala ene baimena ukanik, hemendik jalitzeko. Emazte hori —eni erran daukidanekin— izan balitz Japonian, gaztigutzat, kanibeta marraza batekin, gain-behera, zerria bezala idekiko zuten... Izan balitz Xinan, kanoi ukaldiaz berrehun parte puskaturik, igorriko zuten deubruetarat... Izan balitz Afrikan, tripatik trebes pazote bat ezar-eta, haren puntan emanen zuten iduzkitan idortzen... Eta, hemen, Espainian, buruzagien errespetua ahuldua delakotz, pits ez duela ukanen...? Holakorik ez... Sofri dezala bederen haurra ezin pazkatzetik!
- Brigadier.*—(Agertuz, kabori mintzo). Solas horiek dute erakusten zer sabelaren jabe den gure etsaia... (Irri tzar

bat dario... Kabo, brau jalitzen da) Anton guarda, joaiten ahal zira etxerat zure haurrarekin... Popol guarda jin dadiela, zure ordain. (Jalitzen da).

Anton.—Eskerrak gure Jainkoari, eta zuri ere, aita misio-nesta... Ha, tupina ere suan dut ba...! Engoitik erre da, edo sua hil zaio (jalitzen da haurrarekin).

Aita.—(Bakarrik). Ni naiz espainola, ni frantsesa, ni Afrika-noa... Ni, sortzez, gure Jainkoak Eskualdun egin nin-duen... Hori ezin ukatua... Paperek diote Frantziako haur naizela... Bertze Eskualdun hanitz dira, paperez, Espainol, Amerikano, nik dakita zer. Noiz ote Eskualdu-nak, izaiten ahalko dira, paperez ere, Eskualdun!

Anton.—Gauden bakotxa gure izanaren izenarekin, eta ibil gai-ten denak eskuz-esku... Zer laiteke ederragorik? (Jali-tzen da).

Popol.—(Agertzen da... ohetik heldu, bisaiari torraka, aharro-sika).

Buhu! Hau iratzartze bortitza! Lo nindoian maza bezala... Eta galdea jin... Guardia hartu behar dudala... Hau zer mozkor ondo!

Ixidro.—Nun ibilia haiz?

Popol.—Menttan... Musean ginian desafioa... Bi guarda fran-tses, bi karabineroen kontra. Zafratu ditiuk...! Zer ger-tatzen duk hemen to? Arrunt zitala omen duk brigadier berri hau.

Ixidro.—Ba, eta gure kaboa ere berdin.

Popol.—Boo... Heziko ditiuk ba... Hastapenean denak hola dituk... Gero, ikusiz hemengo moldeak, eta hemengo jendeak ezagutuz, gure punperat jausten dituk.

Ixidro.—Agian, to... Eta, lehenbailehen jauts daitela.

Popol.—Errak, badea hemengorik horrarat pasaturik?

Ixidro.—Auzoko buhame horietarik bat diat sumatu, urrun-txagotik, gordezka. Bertze nehor guti duk, goiz huntan, muga hau trebesatu duenik, Badakik, dudarik gabe, gerla solasak direla gure artean?

- Popol.*—Gerla ba... Gerla... Zer zozokeriak jalitzen dituzten ahatik! To... Gerla gose direneri, banakikek nik aseanola eman... Aski liuzkek denak biltzea sorropil bate-tarat... Eta, han, joka ditela gerlan nahi duten bezenbat. Gu egonen giniuzkek sahetsetik behari... Gerla ba (Aha-rosika ari da).
- Ixidro.*—Hola balitz gerla, ez lukek gerlari hanitzik. Zorigai-tzez, gerla muntatzailek ez baitituk haatik gerlaz peka-tzaileak!
- Popol.*—Gerla...! Boo! Ha, zer loeria dudan! Aho gaxto bat ere badiat! Eta zintzurra idor (Loa ezin du kasatu).
- Ixidro.*—Eta bitzi dena hau duk... Salbu buru bero zenbaixka, jende gehienak bakearen alde dituk... Bizkitartean, zen-baixka heiek gerla muntatuz geroz, bertze guziak ondo-tik jarraikitzen zaizkiotek. Beldurrez, dudarik gabe... Edo, heieri ere burua berotzen... Habil konprenitzerat hi, to...! Ha, lo ago-eta!! Bon bon, hobe! Kasko haus-te gutiago dik lo dagonak.
- Kabo.*—(Ixidrori) Guarda! Buhame hau, hor gaindi bildurik, ekarri daukute postarat... Utz-azu muga trebesatzerat. (Brigadiera agertu baita, hari buruz mintzo) Horien hau-rra da... Dohala bere familiarat. (Jalitzen da).
- Buhame.*—Ba, Rotschild banintz, arrakasta hoberik nuke, nik ere!
- Brigadier.*—(Buhameri, Popol erakutsiz) Zoazi guardiako gizo-naren ganat, mia zitzan (Jalitzen da).
- Buhame.*—(Lo dagon Popoli) Hep! Ez nuzia miatzen?
- Popol.*—(Erdi lotarik) Hee...! Bakea eni! Inbido!
- Buhame.*—Atzar zaite ba!
- Popol.*—Bakea gero eni...! Tira tantoa!
- Buhame.*—Alta, behar nuzu ba miatu!
- Popol.*—Kontrabandixtak dohazila deubruetarik harat...! Hi-ruak iduki!
- Buhame.*—(Besotik higituz) Kasu emazu...! Brigadiera hor da-go zuri so!

Popol.—(Atzartzen da) He... Brigadiera...? Jes, nun naiz ni...? Ha deubrua! (Brau xutitzen da... Bainen galtzetako botoi bat galtzen du, eta, bortxatua da galtzen esku batez atxikitzerat).

Botoi zikina...! Eta, tenore huntan! Buhame piltzarra...! Zer duzu garreatzen?

Buhame.—Ez zitela kexa, jauna.

Popol.—Zer duzu hor, bizkarreko zaku hortan!

Buhame.—Sukre poxiño bat... Haurrentzat dut.

Popol.—(Miatuz) Poxiño bat ba... Badituzu hiru kilo, eta gehiago ere!

Buhame.—Haurrentzat, jauna, haurrentzat.

Popol.—Bon, kentzen dauzkitzut bi kilo!

Buhame.—Zendako biga kendu...? Eginazu baño banu bezala... Eta, oro, utz-aitzu otoi!

Popol.—Bon beraz... Ez dautzut zukrerik kentzen! Ai, ai, ai! Ba, behar dautzut kilo bat kendu.

Buhame.—Zerendako?

Popol.—Brigadiëra so dagolakotz.

Buhame.—Ha...! Laster ditutzu zuk ere «bai» eta «ez»-ak!

Popol.—Xo... Zer duzu oraino hor?

Buhame.—Hor, kontserbak!

Popol.—Zonbat untzi?

Buhame.—Bat edo bi.

Popol.—Bai... Sei segurik kondatzen ditut. Bon, hiru kentzen dauzkitzut.

Buhame.—Bat ere, ez ahal zautzu aski... Ene familiaz urrikalduko ahal zira!

Popol.—Bon... Bat beraz... Ha, berritz ere so dago...! Biga bederen kentzerat bortxatua naiz.

Buhame.—Bon, bainan otoi ez ni gehiago mia!

- Popol.*—Ahal banu ba... Beti so baitago ahatik alimalia! Sakela horiek zertaz beteak ditutzu...? Bat bederen behar dautzut hustu!
- Buhame.*—Bat husten baduzu, biak hustea berdin du... Batean zapeta bat dut, eta bertzean haren laguna...
- Popol.*—(Miatuz) Ba, baduzu hor bertzerik ere... Zer da untxi huntan?
- Buhame.*—Zure onetan, untxi hori ez zazula idek.
- Popol.*—Zer, ene onetan...! (Idekitzen du eta so egiten dio) Zer duzu hau, bolbora?
- Buhame.*—Ez da bolbora... Egin-ozu usain...
- Popol.*—(Usain egiten dio eta urtzintzaka lotzen da).
- Buhame.*—Biper mina duzu hori... Errana nautzudan ez untxi hori idekitzeko.
- Popol.*—(Bulta batez, ez da urtzintzatik gelditzen) Urdekeria...! Pestekeria...! Bon... Ai, ai, ai... Eta beti so dago ba gure mutur beltza... Biperra utziko dautzut, bainan borxtatua naiz zapeta bat bederen bahitzerat.
- Buhame.*—Hasian hasi, har-izkidatzu galtzak ere! Ene familiaz urrikalduko ahal zira...
- Buhame.*—Gaixo haurra...! Lehen zapeta pareka ekartzen diot bere bestako!
- Popol.*—Bon, bon... Ori zapeta hau beraz... Ez duelarik bertzeak so egiten, sar-azu laster zakuan.
- Buhame.*—Orai, aski miatu ahal nauzu?
- Popol.*—Ba, ba... Ageria behar dautzut eman zer kentzen dautzudan. Ai, nun dut kraiona...! Galtza botigak, beti erortzen...! Ha, ez dezaket ba izkiria!
- Buhame.*—Ekazu papera... Nihaurek izkiriaturko dautzut.
- Popol.*—Fagore bat eginen dautazu... Bon, izkiria-azu hementxet: Zukrea, kilo bat eta-kontserbabiak, bi untxi. (Buhameak izkiriatur du erreplikatur). Horra zuretzat ageriaren doblea... (Ematen dio papera) Ai, berritz ere beha dago...

Buhame.—Dagola, nahi badu... Ni banoha.

Popol.—Ba, zoazi... Eta, milesker paperarentzat. (Buhamea jalitzen da).

Brigadier.—(Agertuz begi tzar batekin). Zer dira molde horiek...? Zer duzu orai! Sekretario bat behar zure paperen betetzeko, hei! (Karneta hartzen dio).

Popol.—Galtzak, jaun brigadiera... Barka zadazut. Galtzak zauzkit erortzen... Botoi bat dut galdua.

Brigadier.—(Idorki) Galtzak...! Aski ditutzu ontsa estekatzea bertze aldian! Bizarra ere moztekoa duzu hei...! Hoinbertze jende hemen iragaiten-eta...! Mugaz bertzaldekoak guri beha daude... Desohore bat zira zure ofizioarentzat... Desohore bat Frantziarentzat... Punimendutzat, bi egun izanen ditutzu... Aditzen duzu hei...! Bi egun.

Popol.—(Bazterrerat mintzo) Zakurraren zera, to, hiretzat.

Brigadier.—(Orroaz) Zer erran duzu, hei...? Eta, lehenik, «zangoak tink» eni mintzatzeko... (Popol emaiten da «au garde-à-vous») Ala nahi duzu gaztigu garratzago bat, hei? Nahi dut, muga huntarik pasatuko diren guziek, huntaz ereman dezaten oroitzapen on bat... Nahi dut, hau trebesatu ordu konpreni dezaten, sartzen direla libertatearen erresumarat... Jende berri, ongi ikasi, argitu batzuen erdirat... Nahi dut hemen hats berri bat sendi dezaten, bertzaldeko aire pozoinatuaren ondotik... Nahi dut... (Karneta irakurtzen du) Bainan, zer da us telkeria hau...? Ongarriki zikinkeria hau nork ezarri du paper huntan, hei...? Nork?

Popol.—Karneta enea da!

Brigadier.—Zurea...? Baduzu kopeta...? Irakur-azu... Irakur-azu gora gora...! Miserablea, ez deusa, zu...! Irakur-azu hor izkiriatua dena!

Popol.—(Irakurtuz) «Aduana huntako brigadieraren asto beharrieri, goraintzi...» Buhame ustela!

Brigadier.—Zer diozu hortaz hei? Zure ofizioko karnetean horra beraz zer duzun onhartzen. Ohorezko karneta, xuhur-

ki beti guarda batek ibili behar lukeena, hola ixtilez duzia betetzen hei...? Oxtian eman dauzkitzut bi egun punimendutzat. Eta orai, izanen ditutzu gainerat bertze zortzi.

Popol.—Ez da ene falta... Galtzetan botoi bat eskas nuen, eta, ez nezaken izkiria.

Brigadier.—Bon, eta, bertze aldian, botoiak ontsa josirik hurnarat jiten ikasteko, ukanen ditutzu gainerat bertze bi egun punimendu.

Popol.—(Bazterrerat mintzo) Tipula burua!

Brigadier.—Zer erran duzu, hei? Bon, zangoak tink direlarik, ixilik egon behar baita ez zirelakotz ixilik egon, ukanen ditutzu gainerat bertze bi egun... Heldu baita, zortzi eta biga, eta biga, eta biga... orotarar, hamalau egun... Eta ikas hor aintzindarien errespetua... Onez ez bada, bortxaz bederen, hei...! (Jalitzen da Popol desafiatur bezala).

Popol.—(Bakarrik, errabian). Haize zirimola, galerna, bahazua jauts ditela, holako gizon botiga, errekek beheiti joaiteko. Tripak airean, hertzeak iduzkiari, ezarriko ahal ditek norbaitek, larreki zoko batean. Ez duk ofizio hau baino higuinagorik zeruaren azpian. (Jarririk, lotzen da botoia josten).

Ixidro.—Kexu haiz to!

Popol.—Nor ez lukek hala izanen...! Ez duk hau bizitze bat... Batzuetan kamiunka gauzak pasatzerat uzten ditiagu... Utz pasatzerat, utz... Begiak hets... Eta biharamunean berritz, ez deuskeria batzuentzat, zorrotz agertzeko manua... Ken, denak ken... Eta gainerat, ez deuskeria batzuentzat punitua! Eta ez guti! Sos baten kontrabanda eta hamalau egun gaztigu... Alimale beltza!

Ixidro.—Zer nahi duk! Mugak dik hola manatzen. Kentzen dugun kontrabanda, irabazi ageria duk guretzat... Ixilik pasatzerat uzten duguna berritz, irabazi gordea, guretzat edo... bertze norbaitentzat.

Popol.—Ba, eta guk denen tapagailu behar.

Ixidro.—Beharko, ogia ez galtzekotz.

Popol.—Hau trafikua, eta gu, hortarik bizi!

Aita.—(Agertuz, pipa preparatzen). Hauxe ba, zoin zintzoki zaudezten.

Ixidro.—Ba, elgarri ginion, muga hau dena trafiku dela.

Aita.—Zoin muga da, ez denik hala?

Ixidro.—Bizkitartean, gu ez bagine hemen, oraino trafiku gehiago laitekela.

Aita.—Zuek ez bazinezte hor, ez laiteke mugarik, eta beraz, ez laiteke ere kontrabandarik.

Popol.—(Irriz). Hala duk hori ere... Ahatik, laster hemen liezke bertz aldeko soldadoak gure lurretan...

Aita.—Ez balitz mugarik, ez litake heien zaintzeko eta ez heien trebesatzeko soldadorik.

Popol.—Ha, bazukek hori ere.

Ixidro.—Uste duzia mundua gerlatik beira daitekela?

Aita.—Mundua mundu deno, beti beharko da poliza armatua, jende onen gaxtotarik zaintzeko... Bainan, mugetako gerlak ez dira on eta gaxtoen arteko gerlak... Bainan gerlaitsuak, diruz eta herraz berotuak... jende gaxto baino on gehiago hiltzen dituzten gerlak.

Popol.—Ori, ez ditutzu zuk biziki estimatzen gerlan hilak!

Aita.—Hilak hil dira... Nahiago nituzke bizirik ohoratu, hilik baino... Eta hobe laiteke mugak hiltzea gizonak bizitzeko — ezenetz gizonak hiltzea mugen bizitzeko.

Dolorez eta Ramona (Agertuz). Agur jaunak (Oihuz) Txitxarroa...! Zardina bizi-bizia!

Hiruek.—Agur, andereak.

Dolorez.—Aita xuri, beti hemen atxemaiten zaitugu...! Zer zare...? Mugazain sartua?

Aita.—Ez nuzu mugazain, bainan heien omoniera.

- Dolorez.*—Hori... Izanen duzu lan hemengo arrainen sarerat biltzen.
- Popol.*—Ez du bere falta izanen ez bagaitu biltzen... Gaitzeko predikuak baitauzku botatzen.
- Aita.*—Bainan orduan, Jondoni Joani bezala, desertuan ari naiz predikatzen... Agian bederen, ondoko egunetako bideak ditut idekitzen. (Jalitzen da).
- Dolorez.*—Guk ere lagunduko zaitugu, Aita xuri. Ortzirale guziz ibiltzen baigare etxez etxe arrain saltzen, guri esker dute hemen hanitzek mehe egiten.
- Popol.*—Bai, zuek ontsasko gizentzen zirezte, guri mehe eginaraziz... Ahatik, egungoan, badut uste gazitegirat beharko ditutzuen itzuli zuen arrainak.
- Dolorez.*—Gazitegirat...? Zertako...?
- Popol.*—Ez baituzue saltzeko baimenik ukanen mugaz bertaldeko.
- Dolorez.*—Ez ote...? Nahi nuke jakin nork debekaturik.
- Popol.*—Guk hola hartua dugu manua: Nehor ez trebesatzerat uzteko... Ez gure emazteak ere. Zertako ote...? Aski diozute galdatzea gure galondun berrieri.
- Dolorez.*—Zertako ez diotegu galdetuko...? Zer uste duzu. Horien beldur garela?
- Popol.*—Ez, ez... Ez luke bailo... Muturraz pixka bat xokolet kolore izana gatik, gizon goxoak dira, mintza-errexak, plazer egiterat ekarriak... Zoazte, zoazte... Frogazkitzue!
- Brigadier.*—(Agertzen da).
- Dolorez.*—(Brigadierari) Agur, jauna! Bi ahizpa gare... Biak Hondarribian sortuak... Hau espainola da, eta ni, frantsestua!
- Brigadier.*—(Goratik). Eta gero!
- Dolorez.*—Gure usaia da, muga hunen bi aldetako etxetan arrain saltzen aitzeko... Zure aintzineko brigadierarekin arras ongi elgar aditzen ginuen... Gizon xarmenta zen. Pentsatzen dut zurekin ere berdin izanen dela.

Brigadier.—(Hozki) Ene aintzinekoetz, nik ez dut fitsik jakin nahi... Hanbat gaxto beren eginbidea gaizki betetzen bazuten.

Dolorez.—Ez zaitut ahantziko jauna... Bertzeak bezala, izanen ditutzu, aldi guziz, txitxarro zenbeit, zuk ere!

Brigadier.—(Bortizki) Zer...! Baduzu kopeta hola ni erosi nahiz lotzeko, hei! Fuera hemendik! Ez da ene ohorea saltzeko!

Dolorez.—(Bizi-bizia) Jes...! Ez baduzu ohorerik saltzeko, ez da nere falta. Nik ere badut nere ohorea zaintzeko... Familia hor dut. Ez dut nehoi kalterik ekartzen arraina salduz... Zerbitzu dut egiten deneri!

Brigadier.—(Saminki) Errana zautaten muga huntan ustelkeria sartua zela... Ba, hala da, eta nik uste baino barnago... Jendeak, mugaren gainean, beren etxeko sukaldean bezala ibilki... Mugazainak salgailu... Nola nahi duzue erre-suma bat sanoki bizi dadien, holako moldekin, hei!! Bainan, saindatuko dira urratsak hemendik aintzinat, emanen baitut nik hemen, gure erresumaren erresetua.

Dolorez.—Bon... Nik ez baitut prediku beharrik... Igandekoarekin baitut aski... Nahi dut bakarrik jakin ean muga trebesatzerat uzten gaituzun arrain saltzeko!

Brigadier.—(Oihuz) Ez... Ez eta ez! Hain kasko hertsia duzia, hori ez oraino konprenitua ukaiteko?

Ramona.—Errazu! Eta ni, espainola bainaiz, ez ote naiz libro nere lurretarat?

Brigadier.—Espainola bazira, zoazi deubruetarik urrunago, eta ez gehiago itzul hunarat.

Kabo.—(Agertuz) Hemendik horrarat igorri berdurak, atxik-aitzue zuentzat!

Ramona.—(Kabori): To, behingoan, hire beharriak aski garbiak hintuen, sahetsetik erranen aditzeko.

Brigadier.—Zorigaitzez arrazoina du... Sobera aise, kanpotiarrak onartzen ditugu gure lurretan.

- Ramona.*—Errak to! Nor duk hemen bere lurretan? Zuek ala gu? Zoazte, zuen iduri, mutur beltzetarat, eta guri, bakea emazue hemen!
- Brigadier.*—Ixilik ez bazira egoiten, oroit zaite presondegiak zerbaitetako direla!
- Ramona.*—Utziko zauztegu zuen gisa... Hasteko, usain txarre-gia duzue batak edo bertzeak guk zuen ondoan irauteko... Etor Dolorez... Goazen hemendik...
- Brigadier.*—Eta, hunarat ez gehiago ager.
- Ramona.*—Arrazoina duk... Ez gaituk gehiago agertuko. Bertz'aldian zikinketariak igorriko ditiagu zuen ganat... Zikintsu zikiñak, zuek!
(Jalitzen dira... Brigadiera eta kaboa ere).
- Popol.*—Ha zer kazkarota pareta to!
- Ixidro.*—Horien erranetan, bazituen egiak ere... Muga hau ez duk jendeen onetan, bainan bai kaltetan... Nagok beraz zertako xutik beiratzten duten.
- Popol.*—To, hau kentzen badute, abiatzen ahal gaituk, hi eta ni, onjoketan...
- Ixidro.*—Halere egiari bere bidea. Muga hau zombaiten onetan, bainan gehienen kaltetan.
- Popol.*—To, to... Jendeak heldu zauzkik.
(Agertzen dira sei presuna, afrikano jauntzietan... Hiru aljeriano (Aita, ama eta haur koskor bat)... Hiru beltz (gisa bereko).
- Ixidro.*—Jes...! Nor ote dituk jende horiek? Hauxe ba, zenbat gizon mota garen bazterretan!
- Kabo.*—(Agertzen da... Jendeen paperak ikertzen ditu)
Guarda, utz-aitzu jende hauk pasatzerat.
- Ixidro.*—To, hire aldi orai.
- Popol.*—Doazila brigadieraren ganat!
- Brigadier.*—(Agertuz) Hep! Geldi! Ez da haizu nehor gehiago hunarat.

(Beltzek ez baitakite eskuaraz, hek bere mintzairan eta brigadiera gero eta gorago ari dira kalapitan).

Berdin duela... Zuek, ageriak xuxen izanik ere, ez zarezte hemen sartzerat haizu...! Gerla hasteko heinean garela eta mugak hetsiak ditugula... Eta aski, hei...! Gu, gure tokietan gagozi... Zauzte zuek, zuenetan...

(Bi guardak deitzen ditu).

Zatozte zuek biak hunarat zuen armekin... Ikus dezatela muga zainduko dugula, hala beharrean, armez ere... Eta, fuera hemendik hei!!

Popol.—Jaun brigadiera... Aita misionesta, Afrikan hain luzaz egona baita, beharbada harek lagunduko zaitu horiekin mintzatzen.

Brigadier.—Bon, errozu jin dadien!

(Popol jalitzen da)

Kabo.—(Irri tzar batekin) Auzo erresuma hau omen da, goxotasunaren eta libertatearen erresuma. Horrarat joaitea aski, ontsa errezebitua izaiteko.

(Sartzen dira Aita eta Popol)

Ha, aita misionesta, horko jende horiekin nahi nuke mintza bazinte, elgar konprenitzen ahal baduzue segurik.

Baltzak.—(Aita misionesta ikus ordu, lorietan haren ganat doatzi... Haren eskueri pottaka... Arras ongi elgar konprenitzen dute).

Aita.—Jaun brigadiera, Lurdeko beilariak dira, denak girixtinoak... Ontsa ezagutzen ditut hauien bizi lekuak.

Brigadier.—Bon... Errozute beren etxerat itzultzeko. Gerla bezperan girela, eta mugak hertsia direla.

Aita.—Zer...! Handik hunadino etorri jendea, ez ahal duzu hola haizatuko!

Brigadier.—Ez da fits egitekorik... Manua manu da.

Aita.—Ba, bainan kasuak badira, manua hausten dutenak... Jende hauk, beren tokiko buruzagietarik dira, eta Frantziaren adixkide handi batzu.

Brigadier.—Nik ez dakit nor diren.

Aita.—Nahi duzia, biek telefona dezagun, jaun gomandantari?

Brigadier.—Berdin... Zuhaurek frogatuko duzu gomandantaren manuak zoin garratzak diren.

(Biak jalitzen dira)

Popol.—(Bere guarda lagunari). Eta, hi eta ni, hemen, bi asto... Beltz horiek beharbada munduko jenderik hoberenak dituk, eta, manua ukanez geroz, guk horieri tiro eman beharko... Ezagutzen ere ez ditugun jendeak... Fits kalte egin ez daukutenak.

Ixidro.—Ahantziak dituk to hire brigadieraren predikuak: Ontsa ikasia agertzeko, muga trebesatu nahi dutenekin... Ontsa ikasiek eskua luzatzen ditek gero, eta ez arma, zuek bezala.

Popol.—Bakea emak, to!

Aita.—(Agertuz, brigadierari mintzo) Ikusten duzia...! Beharrik telefonatu baitugu.

Brigadier.—(Batere ez kontent) Bon, bon... Errozute tronpatu girela... Abusa-aitzu otoi gu apailatu artio... (Bi guarderi) Zuek, eman esku-larru xuriak!

Popol.—(Harritua) Hee!

Brigadier.—(Kexu) Ba... Gomandantak telefonatu du, buruzagi gisa errezebitzeko jende horiek... Armak altxatuz eta gainerat xampañarekin... Norbait direla, eta gerlarik balitz, horien beharretan ginezkela... Eta, bertze xehetasunik ez eni galda hai! Manua manu da... Bon eman lerroan... Bazireztea...! (Manatzen ditu) «Zangoak tink» «Armak altxa brau» (Présentez armes!).

(Beltzak emeki, ohorezki pasatzen dira garden aintzinean).

(Beti manatuz) «Armak lurrerat, brau» (Reposez armes!) — «Pausa zaitze» (Repos)!

(Oro jalitzen dira salbu Popol eta Ixidro).

Ixidro.—Ziren eskualdean, axeria espos bide duk... Hala erraiten duk, iduzkia eta ortzia batean direlarik.

Popol.—Hik errak... Omen gerlaren bezperan girela-eta, gure horrek iduri dik zakur errabiatua.

Ixidro.—Ez dituk, to, denak gerla buruan bizi... Gure mutil hori, oxtian xirulean ari zuian... Ez zakiat ohartua haizen... Hori ditek, zombait egun hautan, elgarretartzeko seinalea hire horrekin.

Popol.—Bon, bon... Laster ezteiak janen ditiagu beraz!

Ixidro.—Gerla baino, ezteiak jastatu nahiago ditiat, nik segurik!

Mayi.—(Popoli mintzo) Aita, heldu naiz berehala. Bertzalderaino noha!

Popol.—Haurra, hobe duzu egungotz ez irriskatzea holakorik... Brigadiera arrunt minberan dugu.

Mayi.—Bo, ez daut ez eni fits erranen.

Ixidro.—Gaixo Mayi, ez zazula penarik har, bainan, nik ere ez zaitut pasatzerat utziko.

Mayi.—Zer zirezte? Elgar adituak?

Ixidro.—Ez, Mayi... Uzten bazinitut, gure kaboa, otsoa bezala, berehala gainean ginuke.

Mayi.—Ean halere...! Errozu kaboari pasatu nahi dudala... Segur naiz utziko nauela.

Ixidro.—Galdetzen duzunaz geroz, deituko dut.
(Deitzen du)

Kaboa.—(Idorki Mayiri). Zer nahi duzu?

Mayi.—(Graziarekin) Jauna, laster horko muthil gazte batekin ezkontzekoa naiz... Hemen bizi da ondoan... Eta, nahi nuke, haren etxeraino joan.

Kaboa.—Ez... Ez duzu ukanen holako baimenik. Ez baita sentimendukerian artzeko tenorea. Laster gerla dugu... Ez uste mutil batentzat, ezkontzari pentsatzeko momentoa dela, baina bai gerlari.

Mayi.—(Nigarretan) Zer...! Gerla dugula... Ez dudala ikusten ahalko ere!

Kaboa.—(Ixidrori) Eta zu, guarda, behin ere baino erneago egon hemen. Berri txarrak dira... Nehor, aditzen duzu, nehor ez utz marra hunen trebesatzerat! (Jalitzen da).

Ixidro.—Mayi Peyo hor ari zautzu keinuka.

Mayi.—(Beti nigarrez, muga bertzaldean agertu den Peyori mintzo) Ho, Peyo...! Gerla omen dugu... Soldado altxatua izanen omen zira...

Peyo.—Ez zaitela griña, Mayi... Gerlarik balitz, berehala deseratatuko naiz horrarat eta ezkonduko gira...

Kabo.—(Agertuz, oihuka) Erran dut! Nehor ez dadiela mugarat hurbil! (Jalitzen da).

Ixidro.—(Peyori) Otoi, habil hortik!

Peyo.—Ba, aita ba... (Bi gazteak berexten dira elgarri agurka... Mayi nigarretan; jalitzen dira).

Aita.—(Agertuz) Zer gertatzen da hemen?

Ixidro.—Gure gazteak ditugu kexu, muga hertsia dutela.

Aita.—Ni, horien alde... Eta segur naiz, munduko haur, gazte eta bihotz garbiko jende guziak enekin direla!

Ixidro.—Ba ote?

Aita.—Ez da dudarik... Laño den gogoia ez baita mugatsu eta hertsikari, bainan bai ideki eta zabalduen adixkide.

Ixidro.—Eta, guk hemen zer bilakatu behar dugula zautzu, gerla lotzen balitz?

Aita.—Oraiko tresnekin, nekez laiteke ihiztari gerlarik... Ortzi berak erre lezazke mugen bi eskualdetakoak... Hoberenik laiteke, bakotxa, bere etxean egoitea, Jainkoari otoizka ortzirik ez dadien gure eskualdean eror.

Ixidro.—Hauxe da emaiten daukuzun esperantza murrizta!

Aita.—Ez da hor haratik-hunatik... Oraiko tresnentsat, mugak Moisen denborako moldeak dira... Ken ditzaztela lehenbailehen. Lasterrago kendu eta hobeago izanen baita gizonentsat.

Kabo.—(Agertuz, ilun) Ixidro guarda, zato hunadino...! Berri latzak ditugu...

(Ixidro jalitzen da).

Aita.—Berri latzak...? Zer ote du...? (Jalitzen da).

Brigadier.—(Agertuz, ilunki mintzo Popoli) Zuk kasu ontsa eman eni... Baditut erraiteko pisuak... Ba... Lanoak metatuak dira... Memento batetik bertzerat gerla dukegu... Hortako egonen zira hemen erne... Eta, gerla hasi bezain laster, lotuko zira tiroka... Garbituko ditutzu bertz' aldeko mugazainak.

Popol.—(Arrunt etsitua) Ba, hek ez banaute lehenik garbitzen.

Brigadier.—Hortako behar diozute aintzin aldea hartu... Aski diozute lehenik tiro emaita.

Popol.—Tiro eman, ene adixkide hobereneri?

Brigadier.—(Idorki) Erresumaren etsaiak ez ditazke adixkide izan. Zure arroparen ohorea zainduko ahal duzu!

Popol.—Hamalau egun presondegi baditut bilduak... Hek egin nahi niuzke berehala.

Brigadier.—Gerla denboran ez da presondegirik. Oro barka izanen ditutzu.

Popol.—Ha, nunbaitik ere!

Brigadier.—Gure arropa ekartzen delarik, ez da gerlaz samur behar, bainan plazer hartu.

Popol.—Bai, hiltzeko plazerra.

Brigadier.—Ohore bat da gerlan odolaren ixurtzea!

Popol.—Nik segurik, nahi duenari uzten diot ohore hori...

Brigadier.—Hola ditutzia errespetatzen gerlako hilak?

Popol.—Nik ere, bertzek bezenbat. Mozkor bat ederra bildu ginuen heien ohoratzeko egunean.

Brigadier.—Gradutan aintzinzatzeko ez da gerla baino parada hoberik...

Popol.—Nahiago dut gradurik gabe bizi, graduketan hil baino...

Brigadier.—Zu bezalako soldadoekin, nola nahi duzu gerla irabazi?

Popol.—Bizi jalitzen denak, harek du gerla irabazia.

Brigadier.—Ez zirea ahalge hola mintzatzeko...

- Popol.*—Familia ere hor dut.
- Brigadier.*—Hiltzen bazira, badira familientzat ere laguntzak.
- Popol.*—Beraz merkeago laiteke, donado bat, ene ordain hilaraztea...
- Brigadier.*—(Oihuz) Aski orai... Ixilik eta zangoak tink...! Zure ohorea zain-azu...! Zure eginbidea bete-azu; Ni hor izanen naiz gibeltxago gizon multxo batekin... Erne ernea egonen zira hei! Gerla hasten dela jakin orduko, tiro batzu tiratuko ditugu aireari... Orduan, berehala, matua obratuko duzu hei...! Eta ez izan beldurti! (Jalitzen da).
- Popol.*—(Bakarrik) Ai, ai, ai...! Zer behar dut nik bilakatu! Nik tiro behar diotala eman bertzaldeko mugazainari...! Hori pentsatzeak berak lotsatzen nau... Oraino kaboari edo brigadierari, nunbait hor! Hok hastio baititut... Bainan bertzeri!!
- Ixidro.*—(Agertzen da).
- Popol.*—To, hor hiza, Ixidro! Zer haute...! Hi ere, ni bezala hunarat kondenatu?
- Ixidro.*—Ezin ukatua... Gerla omen diagu, eta gerla has ordu, hi hiltzeko manua diat.
- Popol.*—Nik berritz hi hiltzekoa.
- Ixidro.*—Errak, to, gutaz arras trufatzen dituk... Menekoak egortzen gaitiztek hiltzerat, berak lanjeretik urrunduz.
- Popol.*—Ba, eta guri balentriak eginarazi-ta, ohore eta galonak hoiek ditiztek bilduko.
- Ixidro.*—Nahi duka, gerla hasten bada, berehala deserta gaiten, ni horrarat eta hi hunarat...!
- Popol.*—Ba gogotik! Tiro batzu airerat tiratzekoak ditik gure brigadierak, gerla has bezain laster.
- Ixidro.*—Ontsa duk... Egonen gaituk erne ernea... Eta tiroak entzun orduko, gure armak lekuan utziz, muga trebesatuko diuk, hik eta nik.
- Popol.*—Ba, eta, gerlan ari daitela, hartan plazer dutenak...

Ixidro.—(Urrun tiro batzu entzuten dira) ...ixo, ixo! Entzun zak... Horra tiroak...!

Popol.—(Erdi nigarrez, asaldatua) Ho, gerla...! Gerla diuk bezaz! Mugi, mugi... Deserta gaiten... (Besarkatzen du Ixidro mugaren gainean) Gaixo Ixidro... Hi, ene adixki-dea...! Zer behar ote diagu bilakatu!!

Ixidro.—Berritz ikus artio, Popol gaizoa...

Popol.—Ba, agian ba... Eta, ez adiorik...
(Saindatzen dira etxolez).

Ixidro.—Errak... Hobekiena diuk ator maukastea eta, mokanes zuri bat eskutan altxatuz, gizonetarat hurbiltzea.

Popol.—(Mokanesa airetan erabiliz) Hola behar den egin, to!

Ixidro.—Ba, hola.

(Dolorez eta Ramona agertzen dira).

Dolorez.—Jes...! Zer ari zaitze hola...? Zer ditzuzue, ihauteriak?

Popol.—(Harritua) Eta zuek, nun zabiltzate hemen...? Ez daki-
zuie gerla dela!

Dolorez.—Oxtian ez segurik. Su panpa tiraka ari ziren hortxet,
ez dela gerlarik... Bakea nausitu dela!

Ixidro.—Ha, deubrua... Uste ginuen gerla hasi zelako tiroak
zirela... Erna gaiten to, Popol...! Berritz bezti gaiten eta
har ditzagun gure lekuak...

Dolorez.—Gorde zaitze lehenbailehen, gaixoak... Zuen beltz
hoitarik bat, hor heldu da.

Bi guardak, puskak harturik, gordetzen dira etxolen
gibelean).

Kabo.—(Oihuz mugaren gainean dagotzin bi emazteri) Zer
dira molde hauk...! Hau dea mugaren errespetua...? Zer
dira bi atso zahar hauk hemen? (Ostiko bat emaiten dio-
te heien saskiari).

Ramona.—Errak to, hire mutur beltzaren barneko mihi hori
garbixago ibilliko duk gero guri mintzatzeko...!

Kabo.—(Orroaz) Preso...! Preso berehala...! Preso sartzen
ziuztet!

(Ixidroko gibeletik Kabori ukamiloa eskaintzen dio).

Ramona.—(Ixidrori) Emok, emok matatzekoa zirtzil horri...
Bertzenaz nik emanen ziot!

Ixidro.—(Gibeletik jo-eta, aurtikitzen du Kaboa... Bi emaztek,
Kabo ezartzen dute saskipean. Alditxartua da).

Ramona.—Hola, hola...! Pausa-adi nonbeit... Urde errabiatu
pozoina... Aski bertzeak zangopean atxiki baitituk... Hire
saindea orai... (Saski gainean jauzika) Zapa, zapa hor!

Dolorez.—Merezi liken urez gainetik bustitzea...

Ramona.—Urez...? Izaitekotz ere zerri putzuko urez, urde zikiñ
hori!

Martzalin.—(Saskia eskuan agertuz) Jes, zer ari zarete holako
arramantzetan?

Dolorez.—Zato hunarat ikusterat...! Oilar bat emana dugu fres-
katzen saski hunen azpian!

Martzalin.—(So eginez) Jes! Kabo txar hori duzue-eta hor...!
Nundik bildua duzue barne hortarat?

Dolorez.—Kukurruku goregi egiten baitzuen, eta guk, bipildu!

Brigadier.—(Agertuz, orroaz) Bainan, bainan... Zer gertatzen
da hemen...? Zer da astafña merkatu hau muga hun-
tan...? Bainan... Nun dira hemengo guardak hei...?

Ramona.—(Popoli mintzo) Lumero biga... Orai hire aldi...
Emok asto huni ere zaldarea... Bertzeari bezenbatekoa
bederen emok, ez daiten bat bertzearen jelos izan.

Popol.—(Gibeletik jo-eta aurtikitzen du Brigadiera, ezagutzaz
gabeturik).

Ramona.—Biba... Biba lumero biga... Hori duk hori, lan garbia
egitea... To, hik ere tapakia (Martzelinen saski-pean
ezartzen du). Urde zerriak... Agozte hor nonbait... Ixtant
bat bederen bakea emanen duzue hemengo jendeari...!

Ixidro.—(Popoli) Errak to, Popol, gu goazen lehen-bailehen
bakotxa gure gizonetarat. Tiroak entzunik, hemendik

urrunduak izanen gaituk. Guk ez diagu deus aditu, eta ez deus ikusi.

Popol.—Ba, ba, goazen... Agian horiek ere, ez ditek fitsik ez aditu, eta ez ikusi.

(Ixidro eta Popol jalitzen dira).

Dolorez.—(Ramonari) Har zan no, muga haga hau... Behar diñagu bazterrerat kendu.

Ramona.—Pena dun ez baitun hemen su bat hunen erretzeko!

Dolorez.—Ez dun goizegi muga hau libro baita. Munduko emazteki guziek, guk bezala behar liteken egin... Mugak kendu eta heien zaintzaleak saski-pean eman... Bertze bakerik luken, no, orduan, bazterretan. Eta orai, goazen gu ere ihesi, hauk atzarri baino lehen. (Jalitzen dira).

(Emeki, saskiak hasten dira mugitzen... Agertzen dira, baten besoa... Bertzearen bisaia... eta, betbetan oihala jausten da).

Oihala

(BIGARREN GERTALDIA)

Taula-gaina: Ostatu barne bat... Ostaler senar-emazteak ari dira kadirak zaldi ferraren itxuran ezartzen, ferraren idekidura jenderi buruz... «Radio» bat, ezkina batean...

Ostalertsia.—Jes, bainan zenbat kadera behar dituzte? Ez dutea gutixagorekin aski?

Ostalera.—Eman dezagun ausarki... Nik uste, izanen direla: Presidenta bere bi beretterekin... Gero, bi mihi luze.

Ostalertsia.—Bi mihi luze...? Nor dira horiek?

Ostalera.—Eskualde bakotxak izanen du bere mintzalaria, auzitan bezala... Mintzalari horiek deitzen ditut: Mihi luzeak.

Gero, nik dakita zenbat mugazain... Emazte batzu ere, eta uste dut, gaizo aita xuri ere hemen izanen dela.

Ostalertsia.—Eta gure ostatu huntan xuritzeko orde beren auzia, ez zirena egiazko tribunaletxe batetarat biltzen ahal?

Ostalera.—Ez... Jendea hain omen baita asaldatua, beldur dira, denek lakiketen toki batetarat bilduz, nahasmenduak gerta daiten. Hortako, nahiago izan dute beren auzi lekua ostatu gorde huntan muntatu. Laster denak hunarako dira.

Ostalertsia.—Jes, jendea horrenbertzetaradino asaldatua baita holako gertakari xume batentzat?

Ostalera.—Ba, gertakaria arras xumea duzu. Bainan, hortaz, kazeta-egilek eta radiotako buruzagiek halako burrun-

ba muntatu dute, nun jende guzia burtxoraturik baitaukate.

*Ostalerts*a.—Ha, baia?

*Ostaler*a.—Segurki baietz... Hori, tenora da. Idekazu radioa! Entzunen duzu nola mintzo diren batzu ala bertzeak. (Idekitzen du).

*Radio*a.—(Boza asaldatu bat mintzo) Ici, radiodiffusion nationale... Après l'incident de frontière que le monde entier connaît désormais, la situation demeure extrêmement tendue. Nos troupes sont sur le pied de guerre... A l'heure actuelle, une commission internationale réunie près du lieu même de l'incident, essaie d'arrêter le conflit imminent. Le gouvernement calme et ferme est décidé à exiger le respect dû à nos frontières et la réparation due à notre honneur. Uni derrière le gouvernement, le peuple unanime est prêt à faire face à la situation avec discipline... LA PATRIE EST EN DANGER...! LA PATRIE S'ERA DEFENDUE.

*Ostalerts*a.—Jes, hortan girea...? Ean zer dioten bertze aldekoek. (Botoia itzultzen du)

*Radio*a.—(Zintzur boza bat) ¡NO QUEDARA IMPUNE ESE HORRIBLE ATENTADO! ¡ESCUCHA LA VOZ DE TUS PADRES! FIEL A SU DIVISA, TE PRESENTARAS ANTE TUS ENEMIGOS, SALIENDO ADELANTE A PESAR DE LA METRALLA Y GRITANDO A VOCES: ¡POR DIOS Y POR LA PATRIA!

*Ostalerts*a.—Bainan, bainan...! Arras burutik joan behar du holako galernaren muntatzeko, bi gizon txar saski-pean ezarri dituztelakotz.

*Ostaler*a.—Hola duzu oraiko mendea... Beren radio eta kaze-tekin izpirituak norat-nahi itzulikatzen dituzte, eta frangotan gezurrez.

*Ostalerts*a.—Ezin onetsia daukat hori. Zer dute, gizonek hola itsurat sinesten...? Ez dutea adimendurik, entzun eta irakurrien puxka bat zetabetzeko?

*Ostaler*a.—Ez duzu oraiko gizona gora... Hamarretarik batek baduke bere-baitako pixka bat... Bainan bertze bedera-

tziak norat baitoha kazeten eta radioaren burrunba-eta, harat doatzi — oilo luma haizea dohan eskualderat joaiten bezain segur... Ha, hemen ditugu gure biligarroak.

(Sartzen dira Popol eta Franziz).

Frantziz.—Hau dea gure bil-tokia?

.—(Kasurik ere egin gabe) Ez, ez... Arras ontsa da. (Lozten da bere abokat jauntziaz beztitzen... Senar-emazteak jalitzen dira).

Popol.—Bon jauna, zu zirenaz geroz gure aldeko mintzalaria, egia aitortuko dautzut den bezala...

Frantziz.—Ez du bailo akit zaiten eleketan, arras axola guti dut nik egiaz!

Popol.—(Harritua) Egiaz arras axola guti...? Nola beraz nahi duzu gure eskualdea zaindu?

Frantziz.—Ez naiz batere zure alde mintzatzerat etorria!

Popol.—He...! (Erotua papotik hartzen du) Ustel zikina hi! Zer erran dautak ba ene abokata hintzela! Faltsu, mur zuria hi!

Frantziz.—Gizona, emeki zaude...! Entzun nezazu lehenik...

Popol.—Zer entzun...? Ez dautaka ihaurek errana gobernamen-duaren izenean heldu hintzala gure alde mintzatzeko karguarekin?

Frantziz.—Ba, hori hola da... Hori egia da... Bainan ezti zaite... (Pixka bat eztiturik) Gobernuak eman dautan manua da zuri gertatuaz ez batere grifñatzeko... Bainan mugako gertakari hortaz ahalik burrunba handiena muntatzeko!

Popol.—Zer derasazu...? Ez dut fitsik konprenitzen!

Frantziz.—Ez da konprenitzeko nekea... Dakizun bezala, zergak gora dira eta ezin bizia hanitz familietan... Jendeak hasiak marmarizaka gobernua kontra... Gobernuak ez du izan nahi jendeen elepide eta hortako jendeari eskaini nahi liekete bertze elepide zerbait... Bertze elepide muntatzeko manua dut, zuen gertakariaz baliatuz!

Popol.—(Dudetan) Ez dakit ez den hor faltsukeria zerbait.

Frantziz.—Den gutienik... So egizu... Mando zahar batetarik nahi badituztu uliak urrundu, hartarik urrunago ezar-azu ustelki meta bat... Manda utzirik, uliak ustelki hartarat joanen dira... Gure oraiko gobernuak iduri du mando zaharra... Jendeak ari zaizkia, uliak bezala, jan nahiz. Hortako gobernuak, muntatzen du ustelki meta bat, bere ganik harat joan diten uliak.

Popol.—Eta, beraz zu zer zira...? Ustelki haren muntatzerat jina...?

Frantziz.—Ba, hala niz... Konprenitu dugu.

Popol.—Eta beraz ni, denen uzki-pitxer...!

Frantziz.—Ba, eta oraino zu baino deusezago hanitz jende... Zuk bederen badakizu nola den partida... Faltsukerian dela... Bainan, jende gehienek holakorik ez baitute jakinen, ikusiko dituztu bakoitza bere eskualdearen alde oihuka, patarriaka, erotuak!

Popol.—Gaizo jendeak!

Frantziz.—Gizonen artaldea artzain multxo batek derabilate. Artaldeari elapideak behar zaizko fornitu... Onetik ez delarik, fornitzen zaio ahal denetik. Bainan ixo! Hemen ditugu jaunak...

Ohorezki sartzen dira: Presidenta, Sekretarioa, Castillo, Aita xuri, Brigadier, Kabo, Ixidro, Dolorez, Ramona, Anton... Jartzen dira bakoitza beren tokitan).

Presidenta.—Nazionen artean, bakearen beiratzeko moldatua den batasunaren izenean, auzia idekitzen dut... Jaun sekretarioa, otoi irakurriko daukuzu auziaren harat hunata.

Sekretarioa.—(Ezin irakurtuz) Argirik ez dea...? Ez dut fits handirik ikusten... (Lotzen da irakurtzen) Mila bederatzia ehun eta... Agorrilaren... Agorrilaren (Ez du aski ikusten).

Presidenta.—Utz-aizu otoi xeheteria horiek beregisa. Emazu berehala gertakariaren mamia.

Sekretarioa.—(Paperetan galdua, baten irakurtzen abiatzen da) Guarda espainolak erran du jina zela mugaren ikusterat, noiz eta ere... (Gelditzen da irakurtzetik) Ez, sobera

urrun joana naiz... Goraxago behar nuen hasi irakurtzen (Paperetan galdua dabil) Bainan, argirik ez dea etxe huntan?

Presidenta.—(Bizi-bizia), ontsa da... Denek baitakigu hemen, mugako gertakarien berri — auziari segida emanen diogu — batere paper horien irakurtzetan, denborarik galdu gabe.

Sekretarioa.—Nahi duzun bezala, jaun presidenta. Bainan abisatzen zaitut ez zarela legez ari — eta hola kudeatuko auziak ez duela balio.

Presidenta.—Ez da hau bi gizonen arteko, bainan bi erresumen arteko. Bertze largantzarik zor zaio huni... Ez gaiten beraz, hemen, bertze auzientzat eginak diren lege xeheterietarat jauets.

Sekretarioa.—(Beti minberaki) Bon, bon, nahi duzunaz geroz!

Frantziz.—(Xutituz) Lekuko hartzen ditut hemengo presuna guztiak, auzi hau ez dela legezkoa. Eta, behar orduan, huren hausteko eta berritx hasteko dretxoak beiratzen ditut.

Castillo.—(Xutituz) Nik ere, dretxo berak, ene eskualdetik beiratzen ditut.

(Anton agertzen da argi batekin).

Sekretarioa.—(Lorietan) Ha, ha... Huna argia...! Orai irakurtzen ahalko dut.

Presidenta.—(Franzizeri) Zuri, jauna, emaiten dautzut solasa... Mintzatzen ahal zira.

Frantziz.—(Predikatzen bezala, zintzoki) Jaunak eta andereak... Ohore bat zaut egun hemen mintzatzea — ez nazioneak kargu horren betetzeko ni hautatu nauelakotz — ez eta ere, mundu guzia ene ahotik zer jaliko den so dagola, senditzen ahal nuken urguluaren gatik — bainan bakea, bake sakratua, lur huntako ontasunetan lehena zerbitzatzeko, konfientzia hoinbertze gizonen ganik ukan dudalakotz.

Bai, bakea zerbitzatzerat jina naiz hunarat — bakezko solasak nahi ditut aipatu — bakea finkaturik nahi nuke hemendik atera.

Castillo.—Emazu beraz bakea!

Presidenta.—Otoi utz-azu jaun hori duen sailaren segitzerat.

Dolorez.—(Ixilka Ramonari) Hun, bertze mihi luze hori ere, ez bide dun nor-nahi!

Frantziz.—(Predikua segituz) Bakea ginuen aspaldian gure mugetan. Jendeak zorion osoan bizi ziren, bakotxa beren etxean, bakotxa beren eskualdean ere Jainkoak bere iduzkiaz berotzen zituela, eta bere xorien kantu xarmagarriez deskantsatzen eta loriatzen.

Castillo.—Ba, eta denak, hori bezala, xampanña edanez bizi!

Presidenta.—Otoi jauna!

Castillo.—Sudurra hor ahal du lekuko zer edaten duen!

Frantziz.—(Segituz) Bainan, Satanek ez zezaken jasan holako bakearen zoriona... Satan, herraren eta gerlaren nau-siak, bere hatsa latzaz buhatu ditu mugaz bertzaldeko aintzindari batzu gerla-suaren pizterat. Kukua, xori hitsa, bertzeen ohantzetatart sartzen den bezala, aintzindari horiek sartu dira gure eremuetarat.

Castillo.—Ba... Buzoken ohantzetat!

Frantziz.—Baitezpada gerla piztu nahiz, gure lurra zangopilatu dute, gure muga errotik kendu, eta, mugazain zagoztzin aintzindari bat eta guarda bat, gibeletik atakatu dituzte... Guardari diozkate armak eta arropak kendu... Aintzindaria aldiz gibeletik joz, itsuski kolpatu, eta trufa tzarra, odola darioan, saski baten azpian ezarri.

Castillo.—Harritua nago lurreko harriak berak nola ez diren xutitzen, holako gezur alimaleak entzunik.

Dolorez.—(Irriz) Arrazoina duzu... Hori handixkoa bota duela nindagon ni ere.

Presidenta.—Ixilik...! Utz-azue jaun hau mintzatzerat... Gero mintzatuko zarete bakotxa zuen saindean.

Frantziz.—Edozoin gizoni egin laidoa balinbada latz, oraino latzago delarik egina gizon prestu, ohoragarri, aita fa-

miliako bati. Ezen holakoa da, deneri etsenplutzat eman ditaken gizonetarik da, saski-pean sarraskitua gaxtagin...

Ramona.—Bai, hori bai, gisakoa behin bederen, denen etsenplu izaiteko... Horren emaztea atorrik gabe zabilak, gizonak irabazi guziak zurrutean xahutzen baititik (Denak irriz).

Presidenta.—Berritz eta berritz, dautzuet ixilik egoiteko!

Castillo.—Emazte horri elea kendu diozu, bainan arrazoina, ez!

Frantziz.—Horra beraz zer egitate hutsetaraino erori diren gure auzo-nazione hortako haurrak! Funtsa, ez da estonatzeko: Nolako fama, halako lana... Ezen, holakoa da nazione hori: Nazione urguluduna... Galdu ditu bere funts eta axolak bere izaite eta obretan, bainan ez bere ele eta pentsamendutan... Higaduraz mehartua, bainan ametsez beti hantua bizi dago. Handiz apaindua nahi du agertu, bainan handikeriaz da bakarrik aberats... Nazione behartsua, jakiz bezenbat jakintzaz gosetua, bere zorrea hobetu nahiz, maiz gidari saindaka ari dena... Zorigaitzez, horko gidariek — aintzinetik agintzak lodi bezen, ondotik egintzak mehe dituzte. Hortako, bizi dira menekoen hastioan eta beldurrean. Eta, meneko hek, ez daiten asalda — edo dituzte zapan, bortxapean atxikitzen — edo, beren ganik, heien kolera baztertzeke — saltsa batzu dituzte muntatzen, erranez: Saltsa hortaz okupatuko direno, bakea emanen daukute...

Gurekin nahi izan dute orain saltsa piztu — gure bizkar nahi lukete eztitu eta hustu, menekoeke heientzat duten karratxoak. (Boza azkartuz) Ez gaituzte engantzen... Holakorik sekulan ez dugu onartuko, eta mundu guziari, mintza-toki huntarik nahi diot salatu nazione hortako burugazi sorjesen egitate lotsagarria.

Castillo.—(Bizi bizia) Jaun Presidenta, uste nuen hunarat bakearen muntatzeko bilduak ginela... Bake solasen ibiltzeke orde, bildu bagaitzuz hunarat — gezur, zozokeria eta mihi luzekerien entzuteke — otoi abisa gaitzatu, nik eta ene lagunek, denborarik ez dezagun gal.

Presidenta.—Ba, ene desira laiteke, bakea munta dezagun. Hortakotz, otoizten zautzet ere — ele nahasiak bazterrerat utzirik, bakezko solasak bakarrik aipa ditzazuen.

Frantziz.—(Kartsuki) Bakea, o bakea...! Gure nazioneak ez du bertzerik galdatzen... Ekaizpean den untziak portua bezala — eri handi denak osagarria bezala — desertuan egarriaz itoak ura bezala — gure nazionean, orok, ttipi ala handiek, bakea dugu desiratzen... Goiz alba ederra — ama prestuaren begitarte goxoa — haur ttipiaren irri lañoa — noiz bada lanbrorik gabe da agertuko, gerlaren kezka ilundurik daukan zuen apaindura garbia...? Ha, bakea...! Borondate oneko jendeen izarra...! Bertutetan lehena...!

Aita.—(Xutitzen da bet-betan jalitzeko).

Presidenta.—Norat zoazi Aita xuri?

Aita.—Bakearentzat otoitz egiterat!

Presidenta.—Ez zirea kontent, hoin erran ederren entzuteaz, bakearen alde...

Aita.—Ez, beldur bat emaiten daudet...

Presidenta.—Zer beldur?

Aita.—Egundainotik, bakezko solas ederrenek gerla baitute preparatu!

Castillo.—Arrazoin du, aita misionestak... Hortako, berritz ere diot — bakearen alde agertzen zaukun urtzo hori, buzoka tzar bat dela.

Frantziz.—Jaun Presidenta, abisatzen zaitut aita xuri hori, gure gobernuaren etsaietarik dela. Eta zu, aita xuri, jakin-azu gure presundegiak zuretzat ere berdin eginak direla.

Castillo.—Horra, jaun presidenta, gizona bere ahotik galtzen... Horra nun buzoka urtzoari den oldartzen.

Presidenta.—Bon, ontsa da... Aita Xuri, otoizten zaitut hemen egon zaiten, lekuko gisa... Lekukoak entzun ondoan, berte mintzalariak eginen du hitzaldi... Hurbil daitela bi andere arrain saltzaleak (Hurbiltzen dira) Eskua altxatuz, eginazue juramentu erranen duzuela egia bakarririk, eta egia osorik... Altxa biek eskua eta erran: Juramentu egiten dut.

Sekretarioa.—Alo, altxa ba eskua!

Dolorez.—Eskua altxa...? Zertako?

Sekretarioa.—Egizue juramentu!

Ramona.—Errak to, hi «Arttikulu» zer gaituk? Trapu-tzarketa-rientzat hartzen...? Ez gaituk gero gu juramentuka aritzerat etorriak hunarat!

Sekretarioa.—(Kexu) Jaun Presidenta, galdatzen dut gizonen eta legearen errespetua.

Ramona.—Ba, eta, emaztekien errespetua ere. Hasteko, ez dakit, Jaun Presidenta, zertako ekarri duzun hunarat gizon itsusi meleka hori!

Sekretarioa.—Ho, ho...! Presidenta, afruntu hori ez ahal duzu hola pasatzerat utziko!

Presidenta.—(Bizi-bizia) Jakin-azue jaun hau, tribunaleko sekretario estimagarrienetarik bat dela, eta ez dudala onetsiko huni egin dezozuen afrunturik... Eta, hola denaz geroz, mintzatuko zarete, batere eskurik altxatu gabe.

Sekretarioa.—(Deskontent) Bon, nahi duzun bezala, jaun Presidenta. Bainan, hola, horien errana ez da legez izanen.

Frantziz.—Oroituko gira jaun sekretarioaren erranez!

Castillo.—Gu ere ba!

Presidenta.—(Bi emazteri) Muga hortan arrapatu saskiak zue-nak zirela, jada aitortua duzue. Erradazuet saski horiek nolaz ziren muga hortan!

Dolorez.—Gaixo jaun Presidenta, hori ez dakigu... Bi oillar emanak gintuen freskatzen, bat saski bakoxtaren azpian... Geroztik saski hoik ez ditugu ikusi.

Presidenta.—Eta, oillarrak zer bilakatu dira?

Dolorez.—Oillarrak zer billakatu...? (Irriz lotzen da) Oillarrak zer billakatu...? (Ramonari) Hirea zer billakatu dun no?

Ramona.—Nerea, berritz ere oilotan abiatu, jaun Presidenta.

Dolorez.—Neria ere ba, jaun Presidenta... Luma batzuek lepo zokoan eskas ditu, bañan halere oilotakoa egiten du.

Presidenta.—(Bizi-bizia) Bon, aitor-azue fitsik ez dakizuela, eta hortan paso! Ez da hau jostaki mintzatzeko tenorea eta tokia!

Sekretarioa.—(Deskontent) (denak lekuko hartuz) Ba, berdin du zer-nahi erraiten badute ere... Horien errana ez da bali... Ez baitute eskua altxatu.

Ramona.—Gogotik eskua altxa nezakek hitarik hurbiltxago banitz, marmalu beltza, hi!

Sekretarioa.—Ho, ho, jaun Presidenta... Entzun duzia, jaun Presidenta?

Presidenta.—(Bizi-bizia) Bon, huntan aski...! Andereak dohazi-la beren lekutarat eta hurbil bedi Aita Xuri... (Hala dute egiten) Aita Xuri, juramentu egiten duzia, egia erranen duzula, egia bakarrik eta egia osoki...? Eskua altxa-azu, erranez: Juramentu egiten dut.

Aita.—(Eskua altxatzen du, bainan eskuarekin «ezetz» dio).

Sekretarioa.—Eskua altxatu du, bainan horren eskuak «ezetz» dio... Hori ez da legez haizu...

Presidenta.—Ala, beldur zirea mintzatzeko?

Aita.—Nor ez laiteke hola...? Egia erranez, denak makurtzen ditut...! Gezurra erranez, nihaur makurtzen naiz...! Hor-takotz, ixilik egongo naiz!

Frantziz.—Ixilik egonez, hobendunak tapatzen ditutzu.

Aita.—Ez ahal zautzu gomeni?

Castillo.—Pena da ez baigitutzu lagundu nahi argiaren egiten.

Aita.—Zerbait bada ilunaren beiratzen laguntzea!

Presidenta.—Hola denaz geroz, errespetatuko dugu aita xuriren barneko auzi ezin trenkatua... Aita xuri, erretiratzen ahal zira. Horren orde, hurbil ditela bi guardak — (Pol eta Ixidro hurbiltzen dira...) Egin-azue juramentu erranen duzuela egia, egia bakarrik eta egia osorik...

Popol.—Juramentu egiten dut.

Presidenta.—Jaun guarda frantsesa, erradazu zer dakizun mugako gertakari hortaz...

Popol.—Zera, jauna, zera... (Franzizek keinu egiten dio ahoa hesteko...).

Presidenta.—Zer, zera...?

Popol.—Zera... Ba, nik ez dakit ez deus handirik zera...! (Franzizek, begi tzar batekin, keinu egiten dio ixil dadien).

Presidenta.—Ba ahal dakizu nola ziuzteten atorra maukas eta armez gabeturik?

Popol.—(Bere tripari lotua) Ai, ui, ai, ai, ai...!

Presidenta.—Zer duzu ai eta ui...? Zu bederen, armetako gizon bipila, ez ahal zira beldur izanen egiaren erraiteko!

Popol.—Behar ordu bat bet-betan heldu zaut, jaun Presidenta, ai, ai...! Nahi nuke kanporat jali.

Castillo.—Gizon horrek estakuruak ditu... Galdatzen dut, jaun Presidenta, hemendik jaltzeko baimenik ez dezan ukan.

Frantziz.—Ez ahal da nehor aski bihotz gaberik izanen gizon bati holakorik errefusatzeko!

Castillo.—Galdatzen dut tribunaletako erreglamendua beiratu izan dadien.

Sekretarioa.—Ha ba...! Hori ba...! Hori funtsez mintzatzea da.

Presidenta.—Ean ba zer dion erreglamenduak...

Sekretarioa.—(Liburu handi bat idekiz) A.B.C.K.K.K. Kasu bereziak... (Irakurtzen du) Norbait, zerbait behar-ordutan gertatzen bada tribunalaren aintzinean, edo behar-ordu iraunkorra, edo behar-ordu laburra... Behar-ordu iraunkorra bada tribunalak — gertakariaren arabera, edo bere lana segi dezake, edo bere lanaren segitzea igor dezake bertze tenore batetarat... Behar-ordua balinbada laburra, tribunalak hasi saila segi dezake...

Beraz, jaun presidenta, ikusi behar laiteke ean gizon hunen behar-ordua den laburra ala iraunkorra.

Frantziz.—Ez dakit laburra edo iraunkorra den horren behar-ordua, bainan diot dela presatua!

Castillo.—Galdatzen dut jaun sekretarioak irakur dezan erreglamenduaren segida...

- Sekretarioa.*—Ba, ba... Huna zer dion segidak: (Irakurtuz) Behar ordua iraunkorra edo laburra den ikusteko, tribunalak deituko du mihiku bat, eta hunen kontseiluari jarraikiko da.
- Castillo.*—Ha... Horra erreglamendua... Jaun presidenta, galdatzen dautzut mihiku bat dei dezazun hunarat, ikusdezan nolakoa den gizon hunen behar-ordua.
- Ramona.*—Mihikuak zer eginen zioz horri, gaizoa! Usain edo zer? (Denak irriz).
- Presidenta.*—Ixilik...! Hau ez da tribunalaren errespetua!
- Popol.*—Ai, ai, ai...! Ni ez nintake gehiago egon...! (Jalitzen da tira-hala).
- Presidenta.*—Norat zoazi, dohakabea?
- Ramona.*—Norat, norat... Kokorikatzerat, dudarik gabe?
- Sekretarioa.*—Ha, ha... Hori ez da erreglamendua!
- Castillo.*—Jaun presidenta, galdatzen dut gaztigu garratzena, ihesi joan den gizonaren kontra... Horrek berak erakusten ahal du nor den hobendun.
- Presidenta.*—Bon, hura itzuli artean, bertze guardari eginen diozkat galdaketak!
- Castillo.*—Ez, jaun presidenta, ez... Legeak nahi du entzun ditzagun bi eskualdeak... Biak edo bihirik ez... Ene kideko guardak ez dautzu beraz erreputarik emanen, bertzea ere mintzatuko ez deno.
- Presidenta.*—(Kexu) Ontsa da... Joan dadiela beraz guarda espainola bere jar-lekurat, eta hurbil daitela bi aintzindariak (Kabo eta Brigadier hurbiltzen dira)... Eskuak altxatuz, egizue juramentu erranen duzuela egia, egia bakarrik eta egia osorik.
- Kabo.*—Juramentu egiten dut.
- Presidenta.*—Lehenik mintza bedi Kabo jauna: Galdatzen dautzut nork ezarri zituen saskipean!
- Kabo.*—(Errabian) Frantses multzo bat — beti bezala ustelkeriaz, ez baitaki arraza horrek bertzela oldartzen — mul-

tzo bat beraz, jin zauzkit gibeletik — burutik behera mazotaz jo nute, eta hiltzat utzi, saski baten azpian gorderik.

Presidenta.—(Brigadierari) Eta zuri, zer gertatu zautzu?

Brigadier.—Hogei bat espainol kokotero ongarri zikinek joka eho naute eta, odoletan, berak bezain usainduzko saski baten pean ezarri.

Ramona.—Errak, gure saskiak errespetatuko dituk gero... Zardin usain ona ditek, eta ez hik bezala ustel usaina.

Frantziz.—Jaun presidenta, galdatzen dautzut, tribunalaren errespetuaren gatik, emazte hori kanporat eman dezazun bere usainekin.

Ramona.—Eta nik galdetzen dut, jaun Presidenta, kanporat eman ditzatzun bi mihi luzeak, bertze bi oillar lepo larrutu hoiekin... Berdin denak elgar iduriak baitire!

Presidenta.—Ixilik denak... Hau ez da bake muntatzeko molde!

Kabo.—Bake edo ez bake, lehen gurutz'aldian brigadier mandil horri, nik muturra hautsiko diot.

Brigadier.—Eta nik hiri tripak aterako...

Presidenta.—(Kexu) Ixilik...! Eta zoazte bakotxa zuen tokirat...! Aski badut zuen lekukotasunaz...! Hola ez dugu fits ontzen! (Zintzoki) Galdatzen dautzuet orori: Izan zaitezten zuen zainen jabe... Oroit mundua guri so dagola — bakea edo gerla gure eskuetan direla... Holako oren latzetan, bakotxak, denen ongiarentzat, bere samin-durak sar ditzala.

(Castillori) Jaun mintzalari bigarrena, zure aldi orai hitzaldiaren emaita.

Castillo.—Jaun andere ohoragarriak.

Haste hastetik, berri on bat nahi dautzuet salatu — enetzat kontsolamendu den berri bat — erakusterat emaiten baitu gure gobernuak badakiela bere zerbitzario merezimenduen ezagutzen... Berri on hura, huna: Mugako gertakari haien ondotik, lehenik: Galon bat gehiago ematen diola, etsaiak odoletan ezarri daukun aintzindari dohakabeari... Bigarrenekorik: Medaila ba-

tez ohoratzen duela gure guarda bipil, etsaiak gaizki ibiliaren papoa. Horra ene berria.

Frantziz.—Gutiz ez utz...

Presidenta.—Ixilik...! Jauna segi-azu zure mintzaldia.
(Popol sartzen da)

Ramona.—To, gaizoa, ez duk hik medailarik irabazi...!

Popol.—Zer medaila?

Ramona.—Eskainiko daiat nik bat ederra... Badituk saltzeko, hiru liberetan, Xokoletenean.

Presidenta.—Berritz eta berritz, ixilik...! (Castillori) Zu, mintza zaite.

Castillo.—Iduritzen zaut bertzalde, huts bat, huts bat gaitza, ezin sinetsia egina izan dela auzi huntan... Guk badakigu nor den kabo jauna... Badakigu horren erranak egia zilarak direla... Bainan, mesfidatzen gira brigadieraz... Egiaz mintzo ote da, diolarik odoletan ezarri dutela saski azpian...? Saski hartan ote zen odol haztarnik...? Eta han balinbazen odola, horrenetik ote zen? Jaun presidenta, egin-arazi duzia delako odol haren miatzerik...? Hortan da, auzi hunen ahulezia... Hortakotz galdatzen dut, brigadieraren saskiko odol xortak bildurik, jakintsuenetarar igorriak izan daiten, ikusteko zer duten salatzen.

Ramona.—Bai, aspaldi gure Yukik milikatuak ditik to gure saskitako odol xorta eta gaineratekoak.

Frantziz.—Ez bide zen espainol odoletik Yukik edan duena, ez baitzen biziko.

Presidenta.—Aski...! Mintza gaiten zintzoki!

Castillo.—Ba, zintzoki baino gehiago, mintzatuko naiz kartsuki... Ezen, oxtian ene mintzalari lagunak jali dituen eleak ene erresumaren kontra hor dauzkat, opil bezala, ene bihotzaren gainean... Bizkar zabala balin badut ene buruaren kontra erranen jasaiteko, aitor dut ene erresuma maitearen kontrako solasek, barnea minberatzen dautatela, zauritzen eta eritzen.

Frantziz.—Purga zaite, purga, gizona!

Castillo.—Gure erresumak, gure gobernuak, frantses jauna — ez dute zorrik zuenari, ez eta nihungoeri... Badakit, zuen gobernuko etxetan, hiru hitz beti ezarriak direla: Liberté, Egalité, Fraternité.

Guk ez ditugu hitz horiek, zuek bezala, kanporat nun-nahi berduratzen, bainan ba barnetik, zuek bezin ontsa edo hobeki obratzen... Zuek duzue hitzen espan-tua, guk heien errespetua... Zuek eskaintzen plana, guk egiten lana.

Frantziz.—Zuentzat lastima!

Castillo.—Denak libro, denak anai, denak berdin izaiteko pe-trentziona duzue zuen erresuman. Bainan, zuen lu-rretan, bertze edozeinetan bezenbat, handiak handi eta ttipiak ttipi... Libertatea duzuela...? Zeren libertatea...? Nahi duzuenaren erraitekoa... Bainan badea zuen radio eta zuen kazetak baino ustelagorik?

Populuen libertatearen alde omen zarete! Bainan zuen meneko populuek galdatu dutelarik beren liberta-tea, eman diozuetea?

Zuen libertatea, gurea baino zabalago duzuela? Zaba-lago bai: Lizunkerriako, biluzeriako, basakeriako, bainan errespeturako eta onerako?

Jendetze funtsik gabea, zuen buruaz hartua, berduratua, lizuna, pretrenzinez betea eta perttolia, horra nolakoak zareten!

Bertzeen jorran artzeko orde, beha bazinezate zuen buruari, sentimendu bat bakarrik behar zinukete zuen baitan: Sentimendu hura: Ahalgea!

Frantziz.—Ha, bere tripa hustu dauku gure jaunak! Horra beraz zertaz zuen betea (Mespresioki) Gizon eskaxa, ondu gabea! Gizontasuna oraino bere baitan bakarrik xitan daukana...! Gixona...! Hau entzunez, badukezue auzo nazione hortako haurren izaria!

Castillo.—(Samurki) Ni gixona banaiz, zu aldiz emaxte... Gal-tzak soinean, baina zaiekin hobeki baitzintazke... Gizon-tasunik ez daukazu xitan ere zure baitan... Zure ele erge-letarik aski seinale da, gizontasunaren hazia betikotz errerik daukazula!

Frantziz.—(Gero eta gorago) Nor da hola mintzo? Ez zintudan, orai artio, zure ustel famaz bertzerik ezagutzen. Ikusten dut orai ez zirela bakarrik hala izenez, bainan ere izanez.

Castillo.—(Gero eta gorago) Eta zu, ez zira bakarrik ustel. Bainan ustel eta zikin... Izenez hala zira, eta izanez, oraino beherago.

Presidenta.—Otoi jaunak errespeta-azue zuen kargua!

Frantziz.—(Oihuz) Jaunxkil txarra... Bihar berean ukanen dituzu bi gizon ene partez. Eta ikusiko dugu ean proposatuko dautzutelarik, enekin buruz-buru aurkitzea, pentze batean, hamabortz metretan, errebolbera bedera eskue-tan — ikusiko dugu ean oraiko fantesiak beti zurekin izanen dituzun.

Castillo.—Ez nau zu bezalako gizon batek izitzen, ez eta zu bezalako hamarrek ere... Bainan ba, zuk proposatzen dautazun joko xoro hortan, ene buruaren zikintzeak.

Presidenta.—(Finki) Denak xutik! Eta, barne hau huts deza-gun... Ez dira hauk bake moldeak! Ahalge naiz, bake egiterat etorri-eta, huntaratu baigira. Ene sententzia emanen dautzuet geroxago.

(Oro xutitzen dira... Batzu tira-ala jalitzen deus erran gabe... Bertze batzu elgarri desafioka).

Ramona.—(Jaliz) Nik biziki maite ditinat hola gizonak kalapitan ari, entzutea.

Dolorez.—Ba... Nik ere ez ditinat sekulan huts egiten misionetako konferentzak.

Ramona.—Hau ahatik pollitago zunan.

(Aita bakarrik gelditzen da... Ostatuko senar-emazteak sartzen dira, jatsarekin).

Aita.—Heldu ziztea gezurteia garbitzerat...? Garbi-azue, garbi... Badu beharra!

Ostalera.—Erran dute naski hanitz gezur?

Aita.—Erran dutea bertzerik?

Ostalera.—Bizkitartean, makurren zuzentzerat bilduak ziren hunarat!

Aita.—Bai, politikeroen zuzena eta akerraren adarra berdin zuzen. (Jalitzen da).

Ostalertsu.—Ean, idek dezagun radioa entzuteko zer dioten bilkura huntaz! (Idekitzen du. Boz erkats bat).

Radioa.—DURANTE UNA SESION AGITADISIMA, ¿CON DESAFIOS A DUELOS? HAN SIDO TENIDOS PROPOSITOS INNOBLES CONTRA NUESTRA PATRIA POR EL DELEGADO FRANCES.

NUESTRO DELEGADO MUY DIGNO HA PROTESTADO ENERGICAMENTE.

QUE SEPAN DEL OTRO LADO DE LA FRONTERA...! QUIEN ATENTE A NUESTRA DIGNIDAD Y A NUESTRA INTEGRIDAD ENCONTRARA EN NUESTRA TIERRA DEFENSORES RESUELTOS Y DISPUESTOS A DAR SU SANGRE: NO PASARAN... ¡NO PASARAN!

*Ostalerts*a.—Ean orai zer dion bertze radioak!

Ostalera.—Ez duzu radio idekitze beharrik... Hor duzu kazeta saltzailea.

Kazeta saltsailea.—(Oihuz kanpoan) Lisez le Journal, dernière heure... La France au bord de la guerre... Echec de la Commission pour la paix... Les délégués se provoquent en duel! Mobilisation imminente... Achetez le journal! Lehiotik pasatzen du bere kazeta).

*Ostalerts*a.—(Kazeta eskuan) Zer zozokeriak...! Bainan zer zozokeriak...! Radioan bezenbat kazetetan.

Ostalera.—Ba, ba... Edariarekin mozkortzen bezain segur, jendeak zozotzen dituzte kazeta horiekin ere.

*Ostalerts*a.—Eta, bertze abokat horrek...! Hauxe ba zer molde astoak dituen bere errebolber desafioekin!

Ostalera.—Bo, zer nahuzu...! Buru bero bat... Jainkoa ala deubrua berdin zerbitzatzeko prest, bere buruaz burrunba poxi bat jaliarazten badu!

*Ostalerts*a.—Hori, ez gira bakearen bezperan, holako gizon eta holako moldekin!

Ostalera.—Gizonaren estimu eta errespeturik gabe, bakerik ez...! Eta guk, hek eskas!

Oihala

(HIRUGARREN GERTALDIA)

Taularen gaina.—(Lehen gertaldiko bera... Muga haga sahetserat kendua da... Bi lore buketa handi ageri dira, bi eskualdetarik, guarden egon tokian... «Policia Aduana» en orde, izkiriatua da: «*Denek bat*». Eta, «Police, Douanes»-en orde: *Bakotxa bere*).

Aita.—(Lore buketen artatzen ari). Ba, ba, berritz ere hemen gira... Oroitzapen txarreko toki hau, pentsatzen dut ene baitan, behar dudala apaindu... Ho, ene lore polli-tak...! Denak diferenteak eta bizkitartean, denek betan buketa eder bat egiten.

Hola gira mundu huntako populuak... Denak diferenteak, bainan denek bat egin behar ginuke, buketa-lore hau bezala.

Hortakotz, kontent naiz muga hau kendua baita, eta nihaurrek hor izkirioz ezarria dut nola behar luketen lurreko populuek: Denek bat eta bakotxa bere.

Peyo.—(Agertzen da bere xirula sakelatik ageri).

Aita.—Hor zirea, Peyo...! Trebesatzen ahal duzu deskantsuan muga... Ez da gehiago mugarik, ez eta gizon armatu, heien zaintzalerik... Ez da goizegi konprenitu baitute buruzagi zonbaitek bederen, hobe direla populuak estekatu amodio lokarriz, beldur lokarriz baino...

Mayi.—(Agertzen da).

Peyo.—(Irriño batekin) Hortan, Mayi eta ni arras ados gira zurekin.

- Mayi.*—Nola erran duzu ba hori, aita misionesta?
- Aita.*—Nion, jendeen artean ez dela hagarik behar, bainan lili hesiak...
- Mayi.*—Arrazoin duzu, aita misionesta.
(Mayi eta Peyo, ezin goxoki eleketan dagotzi... Aita xuri ari da buketa artatzen).
- Aita.*—Ha, so egizue, bertze loreen artean, lore berezi huni...! Eskualdun lorea... Nik gehienik maite dudana... Zazpi koloretakoa da, eta zazpiek bat egiten dute. (Sahets behatze batez, ikusten ditu gazteak soberaxko hurbil direla bat bertzearen ganik).
- Peyo.*—Nola erraiten zinuen ba, aita misionesta...? Zazpi koloretako lorea dela gurea... Ahatik guti ageri da buketan... Bertze lore handi batzuk sobera itzal egiten diote.
- Aita.*—Ba... Zorigaitzez ba... Bainan guri da gure lore pollita ez sobera uztea itzaltzerat.
(Berritz ere ikusten ditu gazteak sobera hurbilduak).
- Peyo.*—Kasu, aita misionesta...! Beldur naiz ez ote zaituen zu galduko mugaren amodio eskasiak...
- Aita.*—(Irriño batekin) Eta zuek, kasu ez ote zauzten galduko amodioaren muga eskasiak.
- Peyo.*—Ez ahal zinuke berritz mugarik ezarri nahi gu bien artean?
- Aita.*—Ez, ez... Bainan, zihaurrek zuen mugak hartzea nuke nahi... (Loreeri mintzo da bakarrik) Ene lore maiteak... Denak Jainko berarenak zarete... Gora, lore eta fruitu zaizte, batek bertzea irentsi gabe... Bada berdin toki denentzat... Lurra Jainkoaren baratzea da... Baratze hortan izan zaizte loretei... Ez denak lore berdin, bainan denak berdin lore.
(Dolorez eta Ramona agertzen dira).
- Dolorez.*—Jes...! Zer ari zare hola, aita Misionesta...? Gazte horientzat, aldareko lore preparatzen?
- Aita.*—Ba, etorriko ahal da hortako tenorea ere. Bainan, mentokotz, gerla toki huntarik, nahi nuke bake leku bat

muntatu... Arma eta herraren orde, hemen alha daitela haur jostetak, gazteen alegrantziak, adinekoen goxotasunak.

Dolorez.—Eta gu, zein motetan ematen gaitutzu?

Aita.—Inguruko arboletan badira errexinolet eta papo gorriak... Badira ere biligarro, uzkinazo eta pikak... Horikus zointarik zareten...!

Ramona.—Ba, beleak ere badire gero, aita misionesta!

Dolorez.—Utzan, utzan beregisa... Ez dun hori hetarik! Arropez, belea baino mendi usoa din hobeki iduri.

Aita.—Milesker, ez bainauzu halere buzokari konparatzen.

Dolorez.—Eta, aita misionesta, zaintzen tutzu bederen pixka bat gazte hoik...? Ez dakit ez ote zaizkitzun kontrabandan ari.

Aita.—Ni baino guarda abilago bat bada, horien zain dagona... Oro ikusten dituen guarda...

Ramona.—Oi, ei, ai..., Zer dire jende itsusi hauk hunarat heldu (Agertzen dira, lehen gertaldiko Afrikano beilariak).

Aita.—Itsusiak...? Zerendako itsusiak?

Ramona.—Jes...! Zonbaiten buruak iduri dute gure ximiniako kedarra...

Aita.—Ba, eta horientzat berritz, gure buruek, baratxuri xixtorra! (Afrikanoeri mintzo) Hurbil zaizte, hurbil, jende onak!

Ramona.—Jes! Nola ez duten pentsatzen jende beltzen xuritzeko erremedioa!

Aita.—Zertako ez, xurien beltztekoa?

(Aita eta Afrikanoek elgar salutatzeko dute, loriaturak... Aljeriano gizonarekin, hango jendeen moldean... Gizon beltzarekin, sudurrak elgarri torratuz).

Ramona.—(Irriz) Hau bitxikeria...! Zer duzue...? Sudurrarekin musu ematen...?

Aita.—Zer erran nahi du, hori bada horien agurtzeko moldea...? Ez ote du gurea balio?

Ramona.—Fu zikiña...! Pekada darian direlarik, ez bide da goxo!

Aita.—Uste baduzu goxoago dela gure moldean ezpainak bus-tiak edo gorritz tintatuak direlarik...!

Dolorez.—No, eman hori zarpan eta mokanesa gainetik... Ongi errana dun segurki: Apezak azken hitza bere...!

Aita.—Hala da... Ez da azalari behatu behar, bainan barneko sentimendueri...

(Lehen gertaldiko lau mutikoak agertzen dira eta harrituak dagozi Afrikanoeeri so).

Hurbil eginak... Larruz bakarrik diferentak.

(Ari da solasean Afrikanoeekin).

Diote loriatuak direla Lurdeko bidaiaz, eta harrituak muga hau hola idekia aurkituz, eta ni, guardakoaren egi-ten...

Dolorez.—Aita misionesta, galde-ozute ean kantatu duten Lurden (Ramonari) Gaitzak ditun kantariak eta dantzariak ere ba, larru beltzeko jendeak...

Aita.—(Apur bat Afrikanoeekin solasean egonik) Ba, gogotik emanen omen dute beren kanta eta dantzatik, zueri plazer egiteko...

Dolorez.—Ha, milesker segurki... Zer jende xarmantak...

(Afrikanoeek ematen dute beren dantza eta kantutik. Denek esku zartak jotzen diozkate).

Aita.—(Berritz ere solasean egonik Afrikanoeekin) Orai, hauk galdatzen dute guk bertze hanbertze egin dezagun...

Dolorez.—Guk, zer nahi duzu munta dezagun...

Aita.—Zuek biek badakizue fandangotan?

Dolorez.—Be, gure adinean...!

Aita.—Berdin du... Guk emanen dugu musika. Ale Peyo, jo xirula... Eta zuek, haurrak eman airea enekin.

(Aita eta haurrak kantatzen dute: «Esan dut, esan, etesango» — Peyok xirula joz... Bi emaztek ematen dituzte fandango eta «Arin arin»).

Afrikanoak.—(Dantza bururatzean, beren zoriona erakusten dute, oihuz eta izterrak eskuz joz).

Aita.—Oihu eta jestu horiek erran nahi dute: Kontent direla eta milesker...!

Dolorez.—Hobe, hobe... Gu ere arras kontent gare...

Jadanik haur afrikano eta eskualdunak, nahastekan, hasiak dira jostetan muga hagarekin... Ari dira gora-beheraka (à la bascule).

Ramona.—Hoik laster konprenitu dutela elgar!

Aita.—Ba, izpiritu garbien artean, elgar konprenitzea erreda... Horiek bezala behar ginuke handiek ere... Ez da haurrek pentsatua, handiek, gure artean, ezarri muga hau...

(Haurreri mintzo)

Hola, haur maiteak!!! Beti, denekin izan zaizte adixkide...! Atxik bakotxak zuen usaia, mintzaira eta moldeak...! Gureak gure...! Bainan «denek bat» hemen izkiriatu dudan bezala...

(Brastakoan, sartzen dira, eskualde batetik: Franziz, Brigadier eta hiru guarda frantsesak — Bertze eskualdetik: Castillo, Kabo, Ixidro eta bertze bi guarda espainol — Apur baten buruan, agertzen dira ere: President eta sekretario...

Brigadier.—(Orroaz) Zer dira hemen...? Ihauteriak hei! Hau dea mugaren errespetua... Bainan, bainan, nun da muga...? Fuera hemendik butxoro ergelak...!

Kabo.—Hemendik ere ba... Kanporat...! Zikinkeriak...!

Aita.—(Afrikanoeri jestu egiten diote, urrun ditezten laster. Bazterrerat mintzo) Ha, hobeko dugu urruntzea bakotxa gure alde... Armadun basez ez dezakete jasan bakezko jendea...

(Aintzinean hor zirenak, denak jalitzen dira).

Ramona.—(Jaliz) Guazen hemendik, Dolorez... Gure oilarreri aztaparrak berriz ere haunditu zaizkoten...

Brigadier.—(Muga haga bere lekuan ezarriz) Bego hor muga, lehen bezala... Eta gauden bakotxa gure eskualdean... Gu hemen, eta zuek hor, ustelak!

Kabo.—Muga hau ez da hola lehengo tokian...! Hamar zentimetra segurik ebasten ditutzu gure lurretik.

Brigadier.—Zer ebasten...? Zer uste duzue, zuen motatik ginea, ohointzari lotzeko?

Castillo.—Jaun presidenta... Galdatzen dut muga haga, lehengo leku berean ezarria izan dadien.

Kabo.—Huna lehengo hatzak... Eri trebes bat lur bederen ebasten dute, muga haga orai den bezala utziz.

Franziz.—Ene gobernuaren izenean, galdatzen dut, jaun presidenta, lur izartzaile gizonak deituak izan ditene, haga hori, lehen tokian ezartzeko.

Presidenta.—(Izartuz) Ez ahal zirezte kalapitan ariko, bi zentimetra lurren gatik.

Franziz.—Biga edo hamar, muga muga da, jaun presidenta...

Presidenta.—Lurra harrotua da eta lehengo marra ez da garbiki ageri... Zuen auzi-bide diren bi zentimetra horiek partituko ditugu erdizka... Ukanen duzue bakoitzak zentimetra bedera lur.

Castillo.—Nik ez dut holakorik onartzen, eta, orai beretik, ene gobernuaren izenean, gertaki huntaz auzi bat idekia izan dadien, galdatzen dut.

Franziz.—Nik ere, bertze hainbertze galdatzen dut.

Presidenta.—(Bizibizia) Nahi duzuen bezala...! Agian ni baino jujatzale hoberik aurkituko duzue... Ene aldetik, iduritzen zaut egin-ahal guziak obratu ditudala bakearen beiratzeko... On daitzuela, nahaskeriak saltsatu nahi baduzue.

Franziz.—Ez gira bazter nahas-gura, bainan zuzentasuna galdatzen dugu...

Castillo.—Bakea ez ditake finka, zimenduz ahul diren jujamenduen gainean.

Presidenta.—(Motz motza) Har-azkitzue beraz bertze jujatzale batzu... Agian, gertatuko zauzkitzue ni baino hobeak... Agur jaunak! (jalitzen da. Franziz eta Castillo ez dira kontent. Sekretarioa ere jalitzen da).

Kabo.—(Bere guarderi) Zuek, jin ene bulegorat...

Brigadier.—(Bere guarderi) Zuek ere, enerat.
(Castillo eta Franziz gelditzen dira bakarrik).

Franziz.—(Ahapetik Castillori) Bakarrik baigira, noiz artio behar dugu auzi hau iraunarazi?

Castillo.—Ahal bezen luzaz, ukana dut manua...

Franziz.—Nik ere berdin... Dudarik gabe, bi gobernuak elgar adituak dira.

Castillo.—Hobe, hobe guretzat...

Franziz.—Ontsa saristatua zirea bederen...?

Castillo.—Ba, ontsa... Zu ere ba...?

Franziz.—Ba, arras ontsa.

Castillo.—Sarri bazkalduko dugua buruz buru...?

Franziz.—Ba berdin... Ahatik, ez jendeen aintzinean...

Castillo.—Fida zaite eni... Ezagutzen dut hemendik hurbil, janleku bat hauta, xoko gorde batean...

Franziz.—Be, segituko zaitut... Eta orai, Kasu...! Ez dezagun elgar gal.

(Sartzen dira *Kabo* eta bere hiru guardak. *Franziz* jaltzen da... *Kabok* zeremoniak galdatzen duen gisan guardak lerrokatzen ditu).

Kabo.—Makurbide izigarri hauien ondotik, berritz gure muga-haga landatu dugun egun berean, gobernuak nahi izan ditu eskerrak bihurtu bere mugazain leial bati... Horra zertako, ohorezko medaila hau igorri daukun, berehala, huntan apain dezagun gure adixkide bipil bertutedunaren papoa.

Castillo.—(Mespresioki urratzen du «Denek bat» izkirioa eta mintzo da suharki).

Lurrak dirauno — ezkurak haitz-pean baino segurago — ura erreketan kausitzen den bezala — beti kausituko dira mugak eta heien zaintzale zintzoak, erresumetako lurren ingurutan... Xorokeria, krima eta gauza sakratu baten ostikatzea da, muga hoieri jazartzea... Ho-

lako lan hits bati bizkitartean lotu dira, satanek berak bere suaz beroturik, gizon zentzu eta bihotz gabe batzu... Uruski, hor zauden xut eta erne, beti prest beren eginbiderean betetzeko, mugazain zintzo, mugazain bertute-dun batzu... Heieri esker dugu salbatua gure muga, salbatua gure erresuma. Nazione guzia, adixkide Ixidro, zuri errespetuki so dago memento huntan... Nazione guziaren izenean, ohore eta milesker...

Kabo.—(Guardak manatuz) Guardak, zangoak tink (emaiten dira «au garde-à-vous». Kabok dekoratzen du Ixidro).

Gobernuaren izenean, ohorezko medaila hau papoan ezartzen dautzut...

Castillo.—Eta orai, oroitz mugen zaintzeko beren odola ixuri duten hoinbertze gizonen, gauden minuta bat ixilik.

(Dolorez eta Ramona agertzen dira, frantses eskualdean).

Dolorez.—Jes...! Ixil zagotzin gizon horiek...! Zer ari ditun, goizeko otoitzaren egiten...

Kabo.—(Erotua) Zuek, ixilik!

Ramona.—Errak to! Ez gaituk gero hire lurretan, hik gu matzeko... Muga nahi huen... Orai hor duk...! Errespeta zak hori.

Castillo.—(Kabori buruz) Xxt...! Alo, zintzoki har gaiten... Has dezagun berritz gure minuta.

Ramona.—(Kabori) Ez dik ez balio kara kartsu hori hartzea... Hire sentimenduak berdin gurekin dituk, eta ez hilekin...

Castillo.—Urrun gaiten hemendik...

Kabo.—Ba, hoberenik... Bertzenaz garbi bainetzazke atso horiek... Goazin denak bulegorat, medaila horren bustitzerat...

(Jalitzen dira).

Dolorez.—(Ramonari) Erran no, medaila hortan guk ere badiñagu gero partea... Oilarrak guk eman gintiauan saski azpian.

Ramona.—Segurki ale, eta hori adituko dituen muturrerat jaun horiek, ez bagaitizten utzi nahi pasatzerat ondoko egunetan.

Dolorez.—Ator no kanporat... Bertzeak heldu ditun...

(Sartzen dira Franziz, Brigadier, Papol; Anton eta bertze guarda bat... Oxtian kabok bezala, Brigadierek guardak lerrokatzen eta «zangoak tink» manatzen ditu).

Franziz.—(Urratzen du «Bakotxa bere» izkirioa eta mintzo da kartsuki).

Horra muga...! Mugaren bertzaldea, bertze mundu bat... Hemen, libertatearen eremuak, hor esklabo tokia... Hemen, jende argitua, hor jende gibelatuak. Hemen jendetasuna, hor basakeria. Muga-zaina, zure kargua da gure lur garbien beiratzen, bertzaldeko belar tzar pozoinduetarik... Kargu baliosa eta ohoragarria...! Hori ontsa betez, hemengo guziak gaitutzu laguntzen eta salbatzen... Berrikitan, etsai errebesak nahi izan du, jukutriaz aztapar-pean bildu... Zorionez, hor zagon guarda, tente, erne... Kontra egin dio etsaiari, gogorki, armez bezenbat besoz eta zangoz... Borroka izigarri baten ondotik etsaiak gibel egin du... Muga salbatua izan da... Eta, mugaren zaintzale bipila, xuxen da, izan dadila, penen ondotik ohoretan... Bai, adixkide maitea, errespetu, ohore eta milesker zuri, erresuma guziaren izenean.

(Ramona eta Dolorez agertzen dira Espainiako aldetik).

Brigadier.—(Papol dekoratuz) Gobernuaren izenean, ohorezko medaila hau, papoan ezartzen dautzut.

Ramona.—(Irriz) To, nork nori!

Franziz.—(Orroaz) Ixilik...!

Ramona.—Errak to, mihi luze hi, mana-zak hire lurretan, eta muga gairi solasen arrabotsa ez pasatzerat uzteko, aski abilla balinbahaiz, aski dituk hortako sareak hedatzea.

Franziz.—Gauden minuta bat ixilik gure muga-zain hilen ohoartzeko.

Ramona.—Ba, egoten ahal zaizte bertze minuta bat ere ixilik zuen buruez urrikaltzeko. (Dolorezi) Hala dun-eta... Zerr-nahi ziminokeria pentsatzen diton orai hilen ohoartzeko!

Brigadier.—(Minutaren, ondotik, orroaz) Eta zuek, hobe duzue ez ene esku-perat erori.

- Ramona.*—Errak to, kasu emak ihaurri... Hor ditiagu gero saskiak, bertze aldi batetako ere!
- Brigadier.*—(Popoli) Zuk har-azu guardia... (Bertzeri) Gu, guazen hemendik!
(Jalitzen dira).
- Dolorez.*—(Ramonari) Erran no, hobe dinagu, guk ere, hemendik urrundu. (Jalitzen dira).
- Ixidro.*—(Agertzen da, medailatua, guardiaren hartzerat) Errak to, Popol, zer ohoreak ditugun!
- Popol.*—Ukanak hartze baginitu, ba...!
- Ixidro.*—Nik uste, hi baino merezimendu gehiago diat... Ene medaila hirea baino zabalagoa duk segurik...
- Popol.*—Ba, horko ofizialeak, jende gibelatuak baitituk — ez bide zakitean medailaren egiteko, izarien hartzen.
- Ixidro.*—Hobeko diagu medaila hau sakelan ibili. Bertzenaz, trufatuko gaitiztek...
- Popol.*—Ba, jadanik, entzuna diat ene bataio berria: Asto loratua...
- Ixidro.*—To, Aita xuri hor diagu... Ean horrek zer dion... Errazu, aita misionesta, zuk baitakizu medaila hauien berri, ez zautzia ahalgearri, guk hauk ukaitea?
- Aita.*—Ez zaitela kexa... Ehunka badira medailatutan, zuek ohore gutiago merezi dutenik... Zuek bederen ez ditutzue medailak erosi edo krima sari ukan!
- Ixidro.*—Eta muga hau, berritz ere, berdin berdina hemen... Ez bide zira hortaz kontent, aita misionesta...
- Aita.*—Nor hala izanen da...? Ilargirat joaiteko zalapartaka tresnatzen ari dira. Eta, ordu berean, gure lehen auzorat joaiteko bideak trabetan ezartzen dituzte.
- Ixidro.*—Eta, zer egin?
- Aita.*—Ba, zer egin...! Izpirituak behar liezke lehenik gisa hartarat moldatu... Erresumen arteko estimua, amodioa hedatu-arau, mugak berak eroriko liezke.

Ixidro.—Ba, naiz erdian?

Aita.—Noiz, noiz...! Uste nuen oraikotz izanen zela muga huren kentzea... Uste nuen, mugak kendurik, erresuma multzo batek batasun eginen zutela... Batasun hartan bertze asko populuen sahetsean, ikusten nuen eskualdun jendea, pollit eta airos.

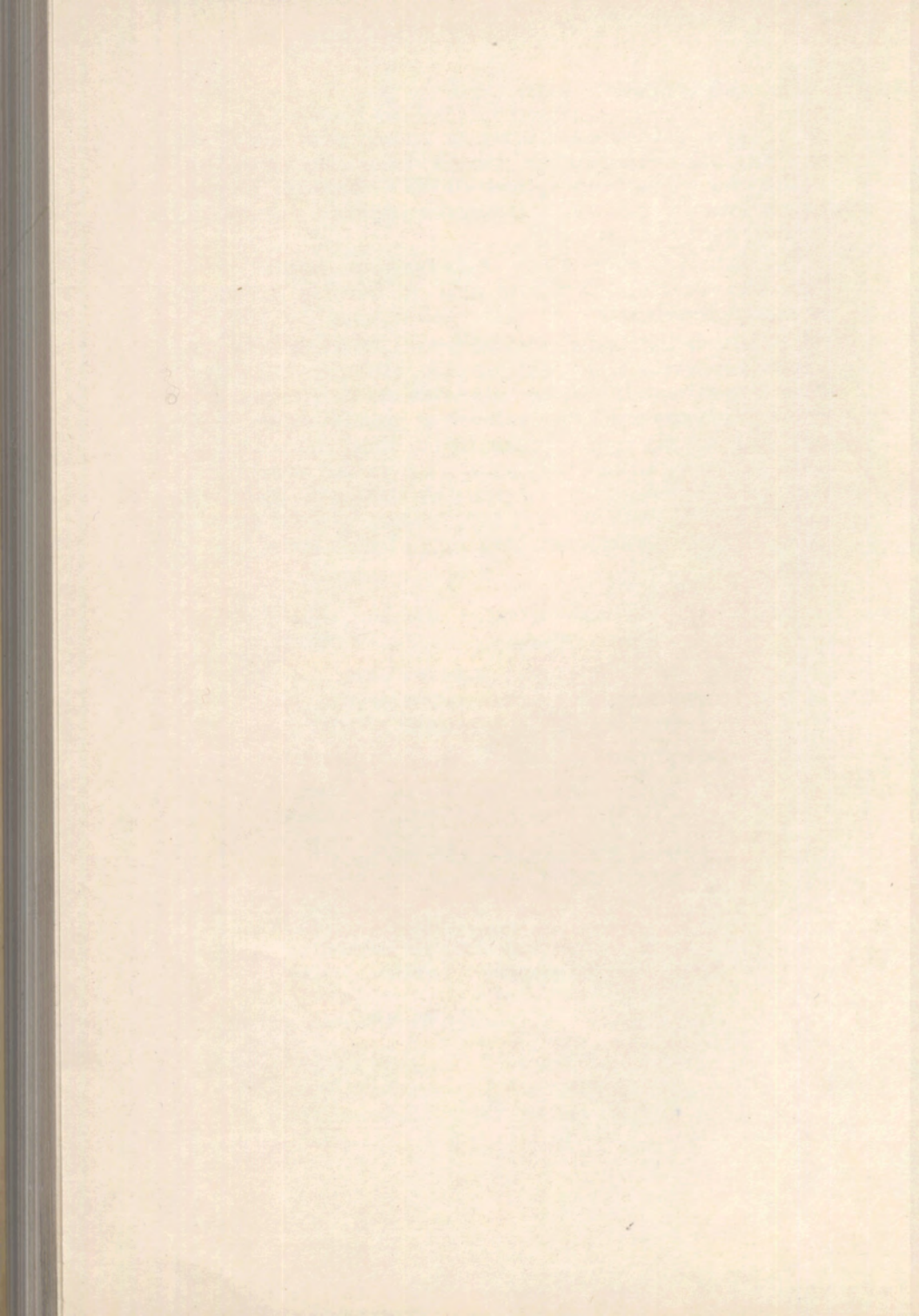
Bainan ez... Handiek ez dute onartzen ttipiak bere gain bizi daiten... Ez zaiote aski gu berekin izaitea... Beretu nahi gaituzte...

Halere ez dut esperantza galtzen... («Denek bat» eta «Bakotxa bere», izkirioak lurretik bildurik, zabaltzen ditu) Paper hautako galdoa, oraikoan eta berritz ere, ari-ma gaxteek, zimurdikaturik, lurrerat jaurtiki dute... Bainan etorriko da eguna, paper hauk, ohorezko tokietan, gora ezarriak ikusiko baititugu... Ez, ez dut esperantza galtzen... Lurreko gidariek noizpait lañoturik, muntatu nahiko dutela mundu berri bat, zointan populu guziak eginen baitute: «Bakotxa bere» eta «Denek bat».

Oihala

P. LARZABAL

1959

PUBLICACIONES
DE LA
REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

(Delegada del Consejo Superior de Investigaciones
Científicas en Guipúzcoa)

REVISTAS

**BOLETIN (de la Real Sociedad Bascongada
de los Amigos del País)**

España

Suscripción anual	1.500 ptas.
Número suelto	800 »
Número atrasado	1.000 »

Extranjero

Suscripción anual	1.800 »
Número suelto	1.000 »
Número atrasado	1.200 »

EGAN (suplemento de literatura vasca)

España

Suscripción anual	500 ptas.
Número suelto	300 »

Extranjero

Suscripción anual	600 »
Número suelto	400 »

**MUNIBE (del Grupo de Ciencias Naturales
«Aranzadi»)**

Precio por fascículo:

Socios y Colaboradores

Años 1949-1962	150 ptas.
Años 1962 y siguientes ...	200 »

Público en general

Años 1949-1962	250 »
Años 1962 y siguientes ...	300 »

Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de
Urquijo», Palacio de la Diputación Foral de Guipúzcoa

SAN SEBASTIAN

